

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
SİNEMA BİLİM DALI

**MODERN BİR MASAL OLARAK
AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞAZİYE AYAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
SİNEMA BİLİM DALI

**MODERN BİR MASAL OLARAK
AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞAZİYE AYAŞ

Danışman: Doç.Dr. Fatime Neşe KAPLAN İLHAN

İstanbul, 2019



T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA Anabilim Dalı SİNEMA Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi ŞAZİYE AYAŞ'ın MODERN BİR MASAL OLARAK
AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 25.03.2019 tarih ve 2019-8/1 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy-
çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 04 / 04 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. FATİME NEŞE KAPLAN ILHAN	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi YUSUF ZİYA GÖKÇEK	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ŞÜKRÜ SİM	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Şaziye Ayaş
Anabilim Dalı	: Sinema
Programı	: Radyo, Televizyon ve Sinema
Tez Danışmanı	:Doç.Dr. Fatime Neşe Kaplan İlhan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- 2019
Anahtar Kelimeler	:Distopya, Açlık Oyunları, Propp, Masal

ÖZET

MODERN BİR MASAL OLARAK

AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ

Bu araştırma bir distopya olan Açlık Oyunları filminin, Propp' un ortaya koyduğu masal işlevlerine uyduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bunun için öncelikle ütopya ve distopya kavramları üzerine ortaya konulan düşünceleri bir araya getirip bir senteze ulaşmayı amaçlamıştır. Buradan hareketle bilimsel çalışmalar ve çözümlemelerle iyi bir dünya yaratmak isteğiyle yola çıkan ütopyaların sonunda karanlık diktatörlere ulaştığını gözlemlemiştir. Diğer yandan ütopya kavramından ortaya çıkan distopyaların insanları gelecek kıyamet senaryolarına uyarma görevini üstlendiklerini savunmaktadır.

Masallar, distopyalar gibi bir eksiklik/kayıp/ kötülük ortamında başlamaktadır. Masallar gibi distopyalar da kötülükten çıkış yolu aramaktadır. Fakat distopyalar; bazen mevcut kötülükten çıkış yolunu bulamamaktadır. 2012-2015 yılları arasında yayınlanan Açlık Oyunları (Hunger Games) serisi ise; kötülükten çıkış yolu bulup, sonsuza dek mutlu yaşayanlardan olmuştur. Seri, masallar gibi ergenleri konu alması, iktidarı yıkması, kahramanının hangi tehlikelerle karşılaşmış olursa olsun yenilmemesi, olmayan bir zamanda ve mekânda geçmesi, mutlu sonla bitmesi bakımından masallarla benzer özellikler taşımaktadır. Aynı zamanda günümüze farklı bir bakış içermesi, tüketim çılgınlığı, televizyon medya gibi alanlara eleştiri getirmesi bakımından ise bir distopya olarak kabul edilmektedir.

Propp' un masalları incelemek için ortaya koyduğu şema; günümüz Hollywood dünyasında değişim geçirerek, filmlerin daha çok izlenilmesini sağlamak için uygulanmaktadır. Açlık Oyunları serisi de bunun örneklerinden biri olmuştur. Sonuç olarak bu çalışmada; Açlık Oyunları'nın ütopyaadan doğan bir distopya özelliği taşıdığı ve Propp'un masal biçimbilimi ile inceleyebilir bir şema içerdiği tezi savunulmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	Şaziye Ayaş
Field	Cinema
Programme	Radio Tv Cinema
Supervisor	Doç.Dr. Fatime Neşe Kaplan İlhan
Degree Awarded and Date	Master March 2019
Keywords	Dystopia, Hunger Games, Propp, Morphology, Tale

ABSTRACT

The aim of this study is to prove that the film Hunger Games, which is a dystopia, complies with the tale scheme which Propp presents. Therefore, the first step was to gather thoughts regarding the concepts of utopia and dystopia, combine them with the author's viewpoint and reach a synthesis. Thus, through scientific studies and analyses, it was observed that utopias, which set off with the purpose to create a good world, ended up with dark dictators. On the other hand, it is argued that dystopias arising out of the concept "utopia," undertake the task of preparing people for future doomsday scenarios.

Tales begin in an atmosphere of absence/loss/evil just like the dystopias. Just like the tales, dystopias also search for a way out of evil. But, dystopias cannot always find the way out of the existing evil. The movie Hunger Games is one of those which found a way out of evil and lived happily ever after. The series has similar characteristics with tales, in terms of being about adolescents, overthrowing power, hero's invincibility no matter what kind of dangers he faces, taking place in a non-existent time and place and having a happy ending. Concurrently, it is considered as a dystopia in comprising a different approach to today's world and criticizing areas such as consumerism, television and media.

The scheme which Propp manifests to study the tales is transformed in today's Hollywood in order to attract more audience. The Hunger Games series is an example of this case. Consequently, the thesis that the Hunger Games had the characteristics of a dystopia born out of a utopia and that it includes a scheme that could be studied with Propp's morphology of the tale was supported in this study.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GİRİŞ	1
1.TEORİK ÇERÇEVEDE ÜTOPYA NEDİR?	4
1.1Ütopya ve Din	7
1.2 Ütopya ve Sosyalizm	9
1.3 Ütopya üzerine son söz	12
2-TEORİK ÇERÇEVEDE DİSTOPYA NEDİR?	15
2.1 Mutluluk İktidar ve Düşünce bağlamında Distopya Evreni	18
2.1.1 Mutluluk	19
2.1.2 Düşünce	22
2.1.3 İktidar	26
3- BİR DİSTOPYA OLARAK AÇLIK OYUNLARI FİLMİNDE KULLANILAN TEMEL MOTİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
3.1 Aşk Motifi	30
3.1.1 Bir Başkaldırı Olarak Aşk	30
3.1.2 Kutsal Aşk Motifi	32
3.1.3 Evlilik Motifi	33
3.2 Tüketim Motifi	35
3.3 TV/ Medium Motifi	37
4- DİSTOPİK BİR MASAL OLARAK AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ	
4.1 MASAL VE MASAL MOTİFLERİ İNCELENMESİ	42
4.1.1 Soyut Bir Metafor olarak Masal	45
4.1.2 Bir Yolculuk olarak Masal	48
4.1.3 Masallarda Kadının Rolü	49
4.1.4 Masallarda İktidar Olgusu	50
4.1.5 Masallarda “Mutlu Son” Metaforu	52

4.2- BİÇİM, BİÇİMBİLİM VE RUS BİÇİMCİLİĞİ

4.2.1 Biçim.....	56
4.2.2 Biçimbilim.....	57
4.2.3 Rus Biçimciliği.....	58
4.2.4 Propp’ un Masal Biçimbilim’ i Üzerine	62

4.3 VLADİMİR PROPP’UN BELİRLEDİĞİ İŞLEVLER BAĞLAMINDA AÇLIK OYUNLARI FİLMİNDE TESPİT EDİLEN MASAL İŞLEVLERİ

4.3.1 Açlık Oyunları Serisinin Birincisi Olan Açlık Oyunları Filminin İncelenmesi	68
4.3.2 Açlık Oyunları Serisinin İkincisi Olan Ateşi Yakalamak Filminin İncelenmesi.....	73
4.3.3 Açlık Oyunları Serisinin Üçüncü Filmi Olan Alaycı Kuş 1’in İncelenmesi.....	79
4.3.4 Açlık Oyunları Serisinin Sonuncusu Olan Alaycı Kuş 2 Filminin İncelenmesi	82

SONUÇ:.....86

KAYNAKÇA:.....89

GİRİŞ

Hollywood her zaman izlenecek filmler üretmeyi sağlayacak bir şablon arayıp durmuştur. Sonunda popüler filmlerin aynı şemalar üzerine kurulduğunu, anlatının hep aynı yönde, aynı aşamalardan geçtiğini keşfetmiştir. Bu konuda Joseph Campbell ve Christopher Vogler dünyaca ün kazanmışlardır. Bu isimler kendi şablonlarını oluştururken esinlendikleri isimler arasında Greimas, Jung gibi isimler yanında Propp da bulunmaktadır. Propp masalları biçimbilim açısından inceleyen en önemli isim olarak bilinmektedir. Olağanüstü masalları inceleyen Propp, masalların 31 işlevden oluştuğunu ve masallarda önemli olanın işlevler olduğunu savunmaktadır.

Bu tezin nihai amacı; Açlık Oyunları filminin bir distopya olarak Propp'un masal işlevlerine uygun olduğunu göstermektir. Bu hedefe varmak için öncelikle ütopya, distopya, masal ve Propp'un işlevleri derken neyi kastetmek istediğimiz açıklanacak; ardından Açlık Oyunları filminin bir distopya olduğu delilleri ile gösterilmeye çalışılacak ve bu distopyanın Propp'un masal işlevlerine uygunluğu incelenecektir. Çalışmanın yöntemi; Açlık Oyunları serisinin içeriğinin distopya olarak incelenmesi ve Propp'un 31 işlevine uygunluğunun çözümlenmesi olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma Açlık Oyunları serisinin Propp' un masal biçimbilim işlevlerine uygun olduğunu ispatlamaya çalışırken amacı; Propp' un ortaya koyduğu şemanın günümüzde filmlere başarıyla uygulandığını göstermektir. Bunun için öncelikle Açlık Oyunları'nın bir distopya olduğu savunulacak ve bunun için “*Ütopya ve distopya aslında nedir? “ , “Distopya Evreni nasıldır? ”, “ Masallar içindeki ortak motifler ve masalların distopya ile benzerlikleri nelerdir? ”, “Biçimbilim çalışmaları nasıl ortaya çıkmıştır? ”, ”Propp'un biçimbilimi Açlık Oyunları filmine nasıl uygulanmıştır? ”* sorularına cevap aranacaktır.

Birinci bölümde Thomas Moore'un ütopya anlayışından hareketle ütopyanın kötü ellere düştüğünde ne gibi kötü sonuçlar çıkabileceği belirtilecek, ardından ütopyanın sosyalizm tarafından keşfi, sosyalizmin ütopyayı ne şekilde dönüştürdüğü ve sosyalizmin popülerliğini yitirmesiyle ütopyanın başka çevrelerde nasıl var edilmeye çalışıldığı anlatılacaktır.

İkinci bölümde değinilen distopya ise Kumar, Cioran gibi distopya anlayışına farklı soluklar getiren yazarların da görüşleri hesaba katılarak çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu çözümleme yapılırken, distopyalarda çokça karşımıza çıkan mutluluk, düşünce, iktidar

kavramları; 1984, Cesur Yeni Dünya ve Fahrenheit 451 gibi ünlü distopik eserlerden alıntılar yapılarak açıklanacaktır. Son kısımda ütopya ve distopya arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde ise son dönemlerde akademik araştırmalara en çok konu edilen filmlerden biri olan Açlık Oyunları filmi aşka, tüketime ve televizyona bakışı açısından distopya olması bakımından incelemeye tabi tutulacaktır.

Bizim Açlık Oyunları serisi üzerindeki iddiamız ise dördüncü bölümde açıklayacağımız üzere; Açlık Oyunları film serisinin hem distopik bir anlatıyı kullanması hem de masal şablonunu kullanması bakımından distopik bir masal niteliğinde olduğu kanıtlamaktır. Bu sebeple öncelikle masala doğru kısa bir giriş yapılacak, masalın doğuşu hakkındaki görüşlere yer verilecek, masal denince aklımıza gelen düşünceler sorgulanacak, masalın arka planı okunmaya çalışılacaktır. Okumalar masalın iktidar, kadın, zaman, mekân, yolculuk ve mutlu son klişesi üzerinden yapılacaktır. Bu inceleme yapılırken, Melek Özlem Sezer, Mustafa Ruhi Şirin, Saim Sakaoğlu, Umay Günay gibi masal hakkında önemli çalışmaları olan yazarlardan yararlanılacaktır.

Ardından ise daha çok edebiyat üzerine araştırmaların yer alacağı bir bölümde biçim, biçimbilim ve Propp’ un içinde yer aldığı Rus Biçimciliği oluşumu Jakobson, Todorov, Berna Moran, Tahsin Yücel gibi ünlü edebiyat eleştirmenlerinin ve kuramcılarının görüşlerinden hareketle kısaca açıklanacaktır. Propp’ un işlev derken neyi kastettiği, işlevlerin ve masal kahramanların özellikleri anlatılacak; Açlık Oyunlarında masal kişilerinin karşılığı olan karakterler belirlenecektir.

Son kısımda ise 4 filminden oluşan Açlık Oyunları serisi Propp’un belirttiği işlevler üzerinden çözümlenecektir.

Açlık Oyunları filmini daha yakından incelemek isteyenler tez.gov.tr adresinde Aygün Şen’in 2016 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinde yazdığı “ *Popüler sinemada ekoeleştiri: 'Avatar' ve 'Açlık Oyunları'* ” ve Selen Teklap’ın 2017 yılında mütercim tercümanlık alanında yazdığı “ *Popüler edebiyat çevirisi: Açlık Oyunları üçlemesinin Türkçe çevirileri üzerine betimleyici bir çalışma* ” isimli doktora tezlerini bulabilirler.

Bahsedilen doktora tezlerinin yanında Açlık Oyunları filmi; Ceren Alkan’ın 2015 yılında siyasal bilimler alanında yazdığı “ *Eleştirel distopyada umut ve devrim: Açlık Oyunları* ” , Dilar Diken Yücel’in 2016 yılında yazdığı “ *Açlık Oyunları' film serisinde*

gözetim ve iktidar “, 2017 yılında Gökçen Eralan’ın Amerikan Kültür ve Edebiyatı alanında yazdığı “*Güç ve direniş: Sosyal eleştiri modeli olarak Açlık Oyunları üçlemesi*”, Meral Erer’in, İngiliz Kültür ve Edebiyatı alanında yazdığı “*V for Vendetta ve Açlık Oyunları’nda kadın temsili ve liderliği*”, 2018 yılında İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında Narin Fidanın 2018 yılında yazdığı “*Açlık oyunları romanında kadın kahramanın yolculuğu*”, Burcu Gamze Onurlar’ ın güzel sanatlar alanında yazdığı “*Moda tasarımı öğeleriyle distopik filmlerde sosyal kimlik analizi vaka çalışması: Açlık oyunları film serisi*” isimli yüksek lisans tezlerine de konu edilmiştir.

Ayrıca filme farklı bir bakıştan dinlemek isteyenler tez yazarı olarak benim 2012 yılında yazdığım ve bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturan yüksek lisans projem “Açlık Oyunları Filminin Göstergebilimsel Eleştirisi’ ni inceleyebilirler.

1-TEORİK ÇERÇEVEDE “ÜTOPYA” NEDİR?

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Açlık Oyunları serisinin en belirgin özelliklerinden biri distopya olmasıdır. Bu yüzden öncelikle distopyayı incelemeliyiz ve Açlık Oyunları serisinin bir distopya olduğunu delileri ile ortaya koymaya çalışmadan önce, ütopya üzerine düşünmeli ütopyanın anlamı, gelişimi ve ortaya konuş biçimi üzerinde durmalıyız. Ancak daha sonra ütopyadan doğan distopyayı anlayabiliriz. “Ütopya’nın atası olarak bilinen Thomas More’dan günümüze ütopya tasavvuru nasıl gelişmiş ve değişmiştir?”, “Bizim ütopya üzerindeki *ütopyamız* nedir?” “Ütopya dediğimizde kastettiğimiz ne olacaktır?” sorularına bu bölümde cevap bulmaya çalışacağız. Ama öncesinde söylemeliyiz ki; ütopya kavramı hakkında en az fikir birliğine varılmış kavramlardan biri olmuştur.¹

Ütopya günümüzde halk arasında en basit anlamıyla *yaşanılmak istenilen yer* olarak tanımlanmaktadır. Fakat Thomas More’ un bahsettiği Ütopya; Akın Sevinç’in de “Ütopya Hayali Proje” kitabında açıkladığı üzere: Latince “yok” anlamına gelen ‘-ou’ ile ‘yer’ anlamına gelen ‘tapos’ kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan karşılaşmadığımız fakat karşılaşılması kimi kesimlerce umulan sistemler anlamına gelmektedir. Bu sistemler hayata geçirilemeseler de sonraki ütopist düşünce sistemleri ve toplumsal yapıya bağlı mimari biçimlenişler üzerinde etkili olmaktadır.²

Akın Sevinç’in de belirttiği üzere; erken dönem ütopya anlayışında, şimdi yaygın kullanılan anlamı gibi, ütopyanın her zaman iyi olması gerekmemiştir. Eskiden, ütopya denince, mevcut olmayan bir başka yönetim ve yaşayış şeklini aramak anlaşılmıştır. Ütopya; erken dönemde yok yerleri var yapma isteğinden doğmuştur ve herkes için daha iyi daha adil bir dünya arayışı olabileceği gibi; sadece belli bir kesim için belli ayrıcalıklar edinebilecekleri yeni bir dünya arayışı anlamına da gelebilmektedir.

Nitekim Thomas More ‘un tasvir ettiği ütopyada da belirli kurallar ve sıkı bir düzen bulunmaktadır. Tamamen özgür, kuralsız ya da baskıdan arındırılmış bir hayattan söz edilmemektedir. Kral, ülkeyi ele geçirir geçirmez kontrolüne almış, etrafiyla bağlantısını koparmış, ülkeyi kısa zamanda dıştan bağımsız kuralları olan bir yer haline getirmiştir. Hatta bu gelişmeler çevredekiler tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır.³

¹Karl Mannheim, İdeoloji ve Ütopya, Mehmet Okyayuz (çev.), 3. Basım, Ankara, Nika Yayınları, 2016, s.22

²Akın Sevinç, Ütopya: Hayali Ahali Projesi, 1. Basım, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2004,s.50

³Thomas More, Ütopya, Ayfer G. Gambier,(çev.), 3. Basım, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015, s. 96

Kral Ütopya, ütopyayı dünyanın geri kalanından ayrı, yeni bir dünya çabası olarak ortaya koymuştur; onu bağımlı yapan karadan kopararak bu durumu güçlendirmiştir. Çünkü Kral Ütopya, oluşturduğu düzenin kendisinden başka kimsenin etkisinde olmasını istememiştir; Akın Sevinç'in de belirttiği gibi, dış güçlerden ve baskılardan bağımsız olmak için, ütopyaların çoğu kapalılık özelliği taşımaktadır. Tomasso Campanella'nın ve More 'un ütopyalarını bir ada üzerine kurmaları, bunun bir yansıması olarak görülmektedir. Güneş Ülkesinde* karşımıza çıkan yüksek duvarlar buyurganlığı kuvvetlendirmiş, insanı itaatkâr hale getiren bir sistemin oluşmasını sağlamıştır. Yeniden inşa etme olgusu ise ütopyaların *sil baştanlığını* vurgulamaktadır. ⁴

More' un Ütopyası'nda dikkat çeken bir başka unsur da, Ütopya' nın eskiden yarım ada** olduğunun hatırlatılması ve onu adaya çevirmenin insanları ehlileştirmek için bir gereklilik olduğundan bahsedilmesidir. Bu öteki dünyadan kopuk olma hali; aynı zamanda kaçamayışı, adada yaşamaktan bir gün pişman olup vazgeçemeyişi, sürekli bir *mahalle baskısına* maruz kalmayı temsil etmektedir.

Bu ehlileştirme ya da başka deyişle *belli bir kalıba sokma* bize Hollywood filmlerindeki kahramanın *gelişmemiş* bir memlekete giderek oraya *demokrasi* getirmesini anımsatmaktadır. Bu durumun western filmlerde gördüğümüz yayılma politikasından bir farkı bulunmamaktadır. More, sanki yüzyıllar önce İngilizlerin yeni başka bir kıtaya hâkim olduğunda onu nasıl hayal ülke (Amerikan Rüyası) olarak lanse edeceklerini ve orada yaşayan yerlilere nasıl davranacaklarını öngörmüştür.

Ütopyanın var olduğu iddia edilen topraklar, Ütopya isminde bir kral (ne kadar metaforik olsa da) tarafından fethedildiği için ismi eskiden *abraxa iken* değiştirilmiş, onu fethedenin adını alıp *ütopya* olmuştur. Bu bile kralın ütopyada bir sahiplik iddia ettiğini göstermektedir. Ayrıca kitapta yerlilerin vahşi iken *dünyanın en uygar ulusu* haline getirilmesinin vurgulanması bu görüşü desteklemektedir.

Metinden de anlaşıldığı gibi, Ütopya halkı oraya kendi rızaları ile gelmemiş ya da yeni düzene kendi istekleriyle katılmamıştır. Ya orada doğmuşlar ve kralın gelmesiyle onun himayesine girmek zorunda kalmışlar ya da Kral Ütopya himayesinde getirilmişlerdir. Yerliler ne yaşadıkları yerin adını değiştirilmesini ne de Kral Ütopya'dan kendilerini *kurtarmalarını* talep etmişlerdir. Eski hallerinde memnun olup olmadıkları da

*Tomasso Campanella, Güneş Ülkesi (Civitas Solis)

⁴ Sevinç, s.63

** İngiltere'nin de bir yarımada olduğu unutulmamalıdır.

yeni bir düzen isteyip istemedikleri de sorulmamıştır. Onları diktatörlükten koruyan fazla bir dayanakları da bulunmamaktadır. Ütopya'yı yönetenlerin ya da yönetimde söz sahibi olanların insafına kalmışlardır. Şehir başkanı seçiminde vatandaşları diktatörlükten koruyan ince çizgi, sadece “*kendisinden bir diktatörlük kurmaya istekli olduğundan şüphelenilmediği sürece, başkan yaşamı boyunca görevinde kalır*”⁵ ibaresi olmuştur. Görüldüğü üzere; ütopyanın herkes için tamamen özgürlük, barış ve eşitlik kavramlarını sağlayan bir düzen olduğu söylenememektedir. Ütopyalarda kişiler değil; topluluk ön planda tutulmuştur. Bütün parçadan değerli kabul edilmiştir.⁶ Meşhur distopyada söylendiği gibi: “*Biz Tanrıdan; ben ise şeytandandır*”⁷

Ütopya'nın en büyük handikaplarından biri toplumun menfaati söz konusu olduğunda kişinin kendi haklarından vazgeçmesi gerektiği durumda ortaya çıkmaktadır. İşler ciddiye bindiğinde kimse kendi özgürlüğünden ve avantajlarından vazgeçmek istemeyecektir. Herkesin menfaatinin aynı anda yerine gelmesi de imkânsızdır. Biri için kusursuz olan dünya, diğeri için kusurludur; menfaatler çakışmaktadır. Herkesin kendi ütopyasını yaşaması kabul edilse bile, en basit şekilde bu durum birlikte yaşamak istediğiniz kişinin sizinle, sizin istediğiniz hayat düzeninde yaşamak istememesi durumunda kargaşa yaratacaktır. Koşullar en rahat hale getirilse de insan duygusal bir varlıktır; bu durum da insanları tamamıyla memnun etmeyi imkânsızlaştırmaktadır.⁸

Her şeye rağmen Ütopya, Thomas More'un, Anne Boleyn'e aşkı çarpıtılarak dizilere filmlere konu edilen VIII. Henry'e tercih edebileceği bir Kral Ütopya'ya sahip görünmektedir. Thomas More için o dönemde Ütopya *yok yer* olduğu kadar, Kral Ütopya da *yok kral* olarak kalmıştır. Ütopya ilerleyen zamanlarda yok yerden iyi yere doğru evrilmiştir. Fakat komünizmle yaklaşan ütopya için öncelikle ütopyanın Tanrı elinden tamamen kurtarılması; bilimin, sanayinin yükselişe geçmesi gerekmektedir. Ütopyanın dinden bağımsızlaşması; ütopyanın sonraları bilimcilik, sanayi devrimi, kapitalizm sosyalizm gibi aktörlerin oyuncağı haline gelmesine neden olmuştur.

⁵More, s.101

⁶Mannheim, s.23

⁷Yevgeni Zamyatin, Biz, Fatma Arıkan, Serdar Arıkan (çev.), 6. Basım, İstanbul, İthaki Yayınları, 2012, s.134

⁸Robert Nozick, Anarşi Devlet Ütopya, Alişan Oktay (çev.), 3. Basım, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.408

1.1 ÜTOPYA VE DİN

“Ütopya çocuksu bir akılcılıkla dinden bağımsızlaşmış bir meleklik karışımıdır.”⁹ “Thomas More yalnızca iki Yunan kelimesinin (eutopos=”iyi yer”, outopos=”hiçbir yer”) tipik nükteli birleştirilmesiyle “ütopya” kelimesini icat etmedi, şeyin kendisini de icat etti.”¹⁰ Bu icadın bir kısmı edebi bir yazın, bir kısmı ise düşünme biçimi olarak kabul edilmektedir. Ütopya adını verdiğimiz bu düşünce sistemleri, başarılımış, var olan, katılmak isteyeceğimiz bir düzen tasviri olarak sunulmaktadır.¹¹

Bir önceki bölümde anlattığımız gibi, ütopya ilk ortaya çıktığı zamanlarda olmayan bir yer tasvir etmiş, yeni bir diyar özlemine ve oraya kaçma isteğini içinde barındırmış olsa da kendisi de zamanla bir baskı aracına dönüşmeye meyilli görünmektedir. Çünkü Ütopya’da düzeni korumak için olduğu iddia edilse de baskı unsurları bulunmaktadır. Thomas More’un ütopyası özelinde bu din; hatta dahası Thomas More’un tercih ettiği Katolik inancı olmuştur.

More’un reel bir yer yaratabilmesinin ardında, yaşadığı manastırın etkisi fazlasıyla hissedilmektedir. More, uzun süre hayatına etki eden Charterhouse keşişleriyle birlikte yaşamıştır. Ütopya kitabında sade ve tek tip giyim, gösterişten uzaklık, ortak mülk anlayışı, kendini kiliseye vakfetme gibi Carterhouseyen ve Benedictyen kurallar vardır ve ütopya evrensel değil klasik ve Hristiyan mirasa sahip toplumlarda, yani batıda rastlan bir düşünce sistemi olmuştur. Ütopyayı yazan More da, Campanella ve Andreae gibi birçok büyük ütopyacısı da yaşamlarını rahip veya vaiz olarak geçirmişlerdir.¹² “*Campanella’nın şehir devleti yirmi dört rahip ve devletin başı Sol tarafından idare edilen bir teokrasidir. Devlet, kilise ve yargı arasında hiçbir ayrılık bulunmamaktadır.*”¹³ More’un Ütopyası’nın arka planında yine kilise öğretileri gizlenmiştir. Çünkü, More gibi koyu bir Katolik’e göre yeni düzeni getirebilecek olan da yalnızca Tanrı olabilmektedir.¹⁴

More, her zaman koyu bir Katolik olarak anılmıştır. Kendisine bir Kral Ütopya yaratmasının nedeni de VIII. Henry’nin Katolik inancını kendi yararı için değiştirmeye çalışmasından ve bu durumun More’un inancına aykırı gelmesinden kaynaklanmaktadır.

⁹Emil Michel Cioran, Tarih ve Ütopya, Haldun Bayrı (çev.), 4.Basım, İstanbul Metis Yayınları, 2015, s.87

¹⁰Krishan Kumar, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya, Ali Galip (çev.), 1. Basım, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006, s.46

¹¹Kumar, s.46-48

¹²Kumar, s.38-40

¹³Nicole Pohl, More’dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma, Ruken Kızıler (ed.) Gregory Claeys (hızl), Ütopya Edebiyatı içinde (71 -113)İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017, s.83

¹⁴ Kumar, s.36

More, o dönem ortaya çıkan Protestanlığın açık düşmanı olarak görülmüştür. Luther ve taraftarlarıyla kıyasıya mücadele etmiştir. “*Kâfirler, Hakkında Bir Diyalog*” ile Luther ve Tyndale’in savaş açmış, onları şeytanlıkla ve sahtekârlıkla suçlamıştır. Tyndale’in kitabını toplatarak kısmen başarılı da olmuştur.¹⁵

More’un, Luther karşıtı söylemleri, Hristiyanlığı mezheplere bölmekten kaçması, VIII. Henry’nin çocuğu olmadığı için kilise öğretilerini yok sayarak karısından boşanması ve Anne Boleyn ile evlenmesine karşı muhalif duruşu, onun, hükümdarlığının temelini Tanrı’dan almış adil bir kral tarafından yönetilmek istediğini göstermektedir.

Thomas More’ un Ütopya’ sının yok olmasının bir nedeni de hem dininden hem de adil düzen anlayışından kopmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Oysa dinden çok siyasete yön vermeye çalışan Katolik Kilisesi ve Henry Tudor / VIII. Henry’nin devletten çok kendini düşünen başına buyruk tavırları hesaba katıldığında, ikisi bir arada mümkün görünmemektedir. Henry Tudor’un boşanmak istemesi üzerine çıkan karışıklıklar Henry Tudor’un, Katolik mezhebinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu da Vatikan’ın devlet yönetiminde etkinliğinin azalması anlamına gelmektedir. Böylece Tanrı ile kişi arasına Vatikan’ı ya da kiliseyi koymayan, kişinin vicdanını yani bizim çok iyi bildiğimiz *benim kalbim temiz* düsturunu temel alan Protestanlık ve Anglikan mezhebi ön plana çıkmaya başlamıştır.¹⁶

More kitabında her ne kadar Ütopya ’da dini inanç özgürlüğü olduğunu söylese de Ütopyalıların Hristiyan dinine çok uzak hissetmeyen genellikle tek tanrı inancına sahip kişiler olduğu üzerinde durulmuştur. Kitapta Raphael* özellikle Ütopyalılar’ın Hristiyanlık’a yatkın olduğunu, çabucak Hristiyanlık’ı kabul ettiklerini ve vaftiz olmak istediklerini anlatmaktadır. Ütopyalılar’ın çoğunun Hristiyan öğretileri benimsediği veya Hristiyanlık’a çok uzak olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Ütopyalılar ne kadar diğer inançlara saygı duyduklarını söyleseler de, ahiret inancı olmayan insanlar dışlanmıştır. Ahiret inancı olmayanın kurallara uymayacağı, yasaları bozmak için yollar arayacağı özellikle belirtilmiş, ahiret inancı olmayan kimse “*toplum şerefinden yoksun kalacak, hiçbir devlet memuriyeti alamayacak*” ibaresiyle aşağılanmıştır.¹⁷

¹⁵More, s.16

*Raphael ’in Hristiyan inancında dört baş melekten biri olduğu unutulmamalıdır.

¹⁶Mannheim, s.61

¹⁷More, s.156- 159

Özetle; Ütopya 'da tanrıtanıamaz olmak veya ahirete inanmayan bir inanca mensup olmak dolaylı şekilde yasaklanmış, Kral Ütopya, Ütopyalılar'ın inançlarına zincir vurmuştur. Bu da bize bahsedilen geniş inanç özgürlüğünün bir kuruntudan ileri gitmediğini göstermektedir. Demek ki; Ütopya hepimizin kafasında canlandırdığı gibi saf iyiliğin hüküm sürdüğü, herkese hoşgörölü *ne olursan ol gel* mottosuna sahip bir mekân/düşünce olamamıştır. More, Ütopya 'da Raphael'in (anlatıcının) söylediklerini dinledikten sonra ütopyanın komünizm üzerine kurulmasının; paradan bağımsız bir yapı kurmaya çalışmasının imkânsızlığını söyleyerek ihtişama, soyluluğa sırtını dönen bir sistemin yaşayamayacağını söylemiş, bu menfaat eksikliğinin sistemin büyük bir açığı olduğunu belirtmiştir.

More, kendi kendini eleştirirken, Raphael'in eleştiri kabul etmeyeceğini düşündüğünü özellikle vurgulamıştır. Raphael'in bir melek ismi olduğunu tekrar hatırlayacak olursak, bu eleştirmemeyi seçiş, More'un ütopya'yı kendi tercih ve düşüncelerinden değil, Tanrı'nın istediğini varsaydığı doktrinlerden oluşan bir sistem olarak tasarladığını düşünmemize yol açmaktadır. Kısaca More cennet tasvirinden çaldığı bir düşünceyi Ütopya ismiyle dünyaya indirmeye çalışmıştır.¹⁸

Diğer yandan Ünsal Oskay, doğuda ütopya kurulamayacağını söylerken, hükümdarın yetkisini sınırlandırabilecek tek şeyin hükümrânın kendi ahlak anlayışı olduğu görüşünü savunmaktadır. Mukaddes kitaplar özelinde de ütopyalardan bahsedilememektedir demektir.¹⁹

Bu birkaç sayfada ütopya ve din ilişkisi kısaca ortaya koyulmuştur. Fakat halen More'un ütopyasının üzerinde büyük baskı unsuru olarak dini görmek istemeyenler olacaktır. Ütopya'nın yani başka bir dünya düşü kurmanın, Tanrı'nın kurallarını da geride bıraktığı savını ileri sürenler olması normaldir. Birazdan işleyeceğimiz ütopya-sosyalizm ilişkisi de bu görüşten hareketle ortaya çıkmıştır. Unutulmamalıdır ki; dine bakış açılarımız değiştikçe ütopya ve din ilişkisine dair algımız da değişecektir.

1.2 ÜTOPYA VE SOSYALİZM

“Ütopya mecburi iyimserliktir.”²⁰ ‘Outopia’ (yok yer) kelimesini karşılayan modelleri, 19. Yüzyıla geldiğimizde eutopia’ (iyi yer)e dönüşmüştür. Artık yok yerler

¹⁸More, s.173,174

¹⁹Ünsal Oskay, Yıkılmak İstemeyen Çocuklar Olalım, 1. Basım, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2014, s.232- 235

²⁰Cioran, s.96

ayağı yere basmaya çalışan, bilimden teknikten sosyal kuramlardan etkilenererek oluşan “izm” lerin en ideal model olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Sosyalizm de ütopya olarak tasvir edilen “izm”lerin başında gelmektedir.²¹ Marx ve Engels kuramlarının bilimsel olduğunu iddia etseler de insanlara geleceğe dair umut aşılması ve mutluluk vadetmesi bakımından devrinin ütopyası olmuştur²²; bu “izm”lere kapılıp onları yeni kurtarıcı ütopyalar ilan etmeden önce More’unki gibi dine dayalı ütopyaların ölmesi gerekmiştir.

Geride bıraktığımız bölümde bahsettiğimiz üzere; insanın kısıtlı imkânlarıyla Tanrı’ya eşdeğer bir yönetim biçimi / bir düzen oluşturmaya girişmesi, ütopyanın bir diğer tanımı olmuştur. İnsanın yeni bir dünya düzeni kurmaya girişmesi, Prometheus’un Zeus’tan ateşi çalması ile başlamıştır ve bu din açısından büyük bir kibir olarak görülmektedir.²³

Yeni tür bir ütopya kurma isteği, insanlar artık Tanrı’dan ümidi kesmeye başladıklarında ortaya çıkmıştır. İnsan yapımı yeni ütopya anlayışının bir düşüncenin kitleleri baştan çıkarması için, dinin (Hristiyanlık’ın) artık ruhları tatmin etmemeye başlaması gerekmiştir.²⁴ Ütopya anlayışı More’un ortaya koyduğu şekilde kalmamıştır. Hristiyanlık insanları hayal kırıklığına uğratmaya başlayınca, dinin yerine başka bir ortak payda arayışı başlamıştır. Bu payda da bazı kesimler için sosyalizm olmuştur.

More’un ütopyası gibi dine dayalı ütopyaların modası geçip, dini merkeze almayan yeni bir ütopya anlayışı başlayınca; dinin yerini sosyalizmin öğretileri almıştır. 19. yy ‘da iyi yerde yaşamayı arzulayan kişilerce ütopya girişimlerinde bulunulmuş, düşünceler/ tasarılar yazılmış; sonunda dünyanın kötü gidişatından kurtulmak isteyenlerce sosyalizmin doğması için gerekli ortam oluşmuş ve sosyalizm yeni ütopya düşü olarak savunulmaya başlamıştır.²⁵

Komünizmden hoşlanmadığını hatta kendi metni Ütopya ’nın bu yüzden uygulanamaz olduğunu söyleyen More; belki de ütopyanın dinden bağımsızlaştırılarak ilerde başka bir idea ile bağdaştırılacağını öngörmüştür. More’un korktuğu o ideolojinin adı; sosyalizm olmuştur. Fakat sosyalizm devrimci niteliği ile asla “yok” olmayı veya

²¹Sevinç, s 72,73

²² Fatıma Vieira,” Ütopya Kavramı”, Ruken Kızılar (ed.), Gregory Claeys (hızl), Ütopya Edebiyatı, içinde (3-37) İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, s.17

²³ Kumar, s.26

²⁴ Cioran, s.89

²⁵ Sevinç, s.73

sadece bir hayal olarak kalmayı kabul etmemiştir. Bauman'ın tabiriyle: “*Sosyalizm on dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sının üzerine bir ütopya gibi çökmüştür.*”²⁶ Ütopya olarak sosyalizm, insan üzerinde kesin bir hâkimiyet kuran krallıklardan, imparatorluklardan, burjuvaziden yani tüm eski baskı sistemlerinden kurtuluş olarak lanse edilmiştir.²⁷ Cioran ise bu yeni ütopya modelini, eski yönetim ve birlikte yaşama şekillerinden kaçış için bir liman olarak görmüş, bu yeni ütopyanın hatırı sayılır bir kitleyi cezbedeceğine inanmıştır. Ona göre; eski denenmiş sistemlerden kaçma isteği hepimizde var olduğundan “*hepimiz çeşitli derecelerde komünistiz/sosyalistiz*”²⁸

Fakat sosyalist ütopya da kendini yıkmaktan koruyamamıştır. Sosyalizmin sonu More’ un da Ütopyasın’da belirttiği kâr olmadığından kimsenin çalışmak için yeterince motive olamaması gibi üretime dayalı nedenlerden kaynaklanmıştır.²⁹ Teoride eşitlik, adalet gibi herkesçe kabul edilen kavramları savunan güzel ve mantıklı duran sistem, pratiğe geçtiğinde aksaklıklara uğramıştır. Bir gruba iyi yer, iyi sistem olarak gelen başka bir kesime distopik bir ortam yaratmıştır.³⁰

Ütopya düşü, insanların saf iyilik istedikleri ve toplum için kendi isteklerinden vazgeçecekleri temeline dayanmaktadır. Bu yüzden ütopyistler dünyanın gerçekleri ile karşılaştığında ne yapacağını bilemez hale gelmişler, çıkacak problemler üzerine ya düşünmemişler ya da gerçekçi çözümler sunamamışlardır. Çünkü insanların menfaat ve çıkar peşinde koşmayacaklarına inandıklarından fazla iyimser bir tavra sahip olmuşlardır. Ütopya kelimesinin pozitif bir anlam içermesi de bu tavırdan kaynaklanmaktadır.³¹

Sonuç olarak; Sosyalizm Şarlo gibi kapitalizmin dişlileri arasında sıkışmış kalmış; George Orwell romanı 1984 de olduğu gibi, ütopya olarak başladığı yolculuğunda distopyaya evrilmiştir.³² Birlikte eşit, adaletli bir düzen isteği; tek tipleşmeye, demir perde ülkesi olarak ötekileştirilmeye varmıştır. 1984’de tasvir edildiği üzere; kahveye, çikolataya dahası bir yudum gerçek sevgi ve tutkuya, gerçek bilgiye, büyük birader tarafından izlenilmeyen rahat bir dünya hasretine dönüşmüştür. “*Savaş barış. Özgürlük kölelik, cahillik güç*”³³ olmuştur. Sosyalizm ’in SSCB’nin yıkılışından sonra popülaritesini

²⁶ Zygmunt Bauman, Sosyalizm Aktif Ütopya, Ahmet Araşan (çev.), 1. Basım, Ankara, Heretik Yayınları, 2016; s.7

²⁷ Bauman, Sosyalizm Aktif Ütopya, s.58

²⁸ Cioran, s.95

²⁹ More, s. 89

³⁰ Bauman, Sosyalizm; Aktif Ütopya, s.15

³¹ Nozick, s.374

³² Celal Üster, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört: Bir insanlık Karabasanı, George Orwell, 1984, Celal Üster (çev.), 62. Basım, içinde (337-350) İstanbul, Can Yayınları, 2018, s.342

³³ Orwell, s.37

ve kurtarıcı misyonunun yitirmesinin ardından *out* olması ve Berlin duvarı ile birlikte tamamen yıkılmasıyla, Sam amcanın Amerikan Rüyası en popüler ütopyalar listesinde zirveye oturmuştur. Amerikan Rüyası da gerçeklikten kaçmak için kurdukları ütopya düşlerini insanların ellerinden almış ve onları sırasıyla önce Hollywood'un, sonra televizyonun, daha sonra da sosyal medya dünyasının bir neferi haline getirmiştir.

More, Ütopya düşünde dine yer vermeden edememiş, böylece ütopyanın yepyeni bir idare anlayışı olmasını gölgelemiştir. Komünizm/sosyalizm ise kendi sosyal düzenini ön planda tutarak aynı yanılgıya düşmüştür. Sonuçta dine dayalı bir ütopya yıkılıp, yerine sosyalizm odaklı bir ütopya düşü kurulmuş ve yıkılmıştır; devamında ise herkesi potansiyel müşteri gören kapitalizm, Amerikan rüyası adı altında kendisini yeni ütopya olarak ilan etmiştir. Ütopya hiçbir zaman ihtiyaç duyduğu bağımsızlığa kavuşamamıştır.

1.3 ÜTOPYA ÜZERİNE SON SÖZ

Çeşitli ütopya ve distopyaları konu almış birçok dizi ve film çekilmiştir. Fakat bunlardan bir tanesi içeriği ve komedi olmasıyla diğerlerinden bir nebze ayrılmıştır. Tina Fey' in yapımcısı olduğu *Unbreakable Kimmy Schmidt*³⁴ isimli dizi bize normal insanın ütopyalara karşı verdiği tepkiyi ilk bölümünde kısa birkaç sahneyle özetlenmektedir.

İlk sahnede *köstebek kadın* olarak anılacak olan Kimmy Schmidt bir papaz tarafından yeraltında dini öğretilerle ve More' un tarif ettiği gibi sade kıyafetlerle tasarruf ederek mütevazı bir hayat yaşamaktadır. Fakat yeraltındaki izole mekândan polis tarafından kurtarılan Kimmy, sonrasında bir televizyon programına katılır; artık *panaptikondadır*. Burada Kimmy'e köstebek fonundan eşit bir miktar para verilince, evine dönen arabadan *durun!* diyerek iner ve kendisine bir iş ve ev bulacağını söyler; aynı sosyalist bir ütopyada olması gerektiği gibi çalışmaya ekonomiye katkıda bulunmaya karar vermiştir. Fakat sonra ilk durağı Channel olmuş ve hala moda sandığı ışıklı spor ayakkabılardan satın almış, Kapitalist ütopyanın ışıklı dünyasına kendini kaptırmıştır.

Bu sahnelerde de gördüğümüz gibi insan dini, ekonomik, sosyal baskılardan kurtulma, dünyayı keşfetme ve kendi doğrusunu/yanlışını bulma isteği içinde doğmaktadır. İnsanlar çağlar boyu bir şeylerin doğru olduğunu bilse de, bazı değerlere sahip olsa da bir şeyi yapmayı veya yapmamayı kendi iradesiyle seçme özgürlüğünü aramaktadır. Biri tarafından ona dikte edilmesini istememektedir. Bu yüzden zorunlu bir iyilik yapma olan

³⁴ Tina Fey, Robert Carlock, (Producer), *Unbreakable Kimmy Schmidt* (Television Broadcast) Amsterdam, Netflix, 2015,

ütopya, kaosa alışık modern insana neredeyse distopya kadar bile hitap edememektedir. İnsanlar günah işleme özgürlüklerinden, kimselerin görmedikleri yerlerde küçük serserilikler yapmaktan ya da Doktor House'un³⁵ ısrarla savunduğu gibi *yalan söylemekten* vazgeçmek istememektedir.

Ütopya her ne kadar iyi niyetli olarak yola başlasa da, katılanlar gönüllü olmadığı ve yetkiyi elinde bulunduranların o yetkiyi suiistimal etmesine açık olduğu müddetçe distopyaya açılan bir yol olarak kalacaktır. Çünkü mutlu olmaya itilmek bir zaman sonra mutsuzluğun temeli olacaktır ve insanlar “mutluluk” düşünün gerçeğe dönüşmemesinden sorumlu tutulacaktır.³⁶ “*Ütopya pembe gülünçlüktür*”³⁷ ve büyük yalanlardan oluşan bir hapishaneye dönüşmesi an meselesidir. Çünkü mutluluk kırılgandır. Ütopya “*eninde sonunda canavarımsı bir peri masalıdır.*”³⁸

İnsan çoğu zaman kendi doğru kabul ettiği şeyleri karşısındakine kabul ettirme güdüsüyle her yolu mubah sayan bir varlık olmuştur. Bu yüzden kendi ütopya düşümüz bize *olabilir* gelmektedir. Fakat insanların düşünülen yerin/düzenin kurulmasını sağlamak için beyin takımı olan azınlıklık tarafından kullanılma ihtimalleri her zaman yüksek olmaktadır. Bauman' ın da dikkat çektiği gibi zorlamaya başvurma ihtimali vardır ve Hatta ütopyanın gerçekleştirilebilmesi için kullanılmalıdır.³⁹ Bu da bize ütopyacıların mevcut siyasi düzeni değiştirme amacı için iş pratiğe döndüğünde zorlama ve baskı araçlarına başvuracağını ve bundan suçluluk hissetmeyeceğini göstermektedir.

Ütopya iyi dünya hayali; distopya karamsar dünya hayali olarak tanımlansa da bir şey ancak kâğıt üzerinde karamsar veya iyimser olarak nitelendirilebilmektedir. Hayat pratiği ise daha komplikedir ve her zaman teorilere hapsedilemeyecek kadar geniş olmuştur. Ondandır ki; distopik romanların çoğu bir ütopyadan yola çıkarak, iyilikten maraz doğma halini betimleyerek okuru düşünmeye davet etmektedir.⁴⁰

Mill insanın hayatındaki seçimleri yapmasına izin verilmeli tezini savunurken, vatandaşların koyun olmadığına, koyunların bile birbirinden ayırt edilebilir olduğuna dikkat çekmektedir.⁴¹ Mill'in insanın ne yiyeceğini, ne giyeceğini kendisinin seçmesi

³⁵Katie Jacobs, David Shore, Paul Attanasio Attanasio (Producer), House M.D (Television Broadcast), ABD, Fox Broadcasting Company, 2004-2012

³⁶Bauman, Sosyalizm Aktif Ütopya; s.28

³⁷Cioran, s.34

³⁸Cioran, s.34

³⁹Bauman, Sosyalizm: Aktif Ütopya, s.31

⁴⁰Tülay Akkoyun, Ütopya Distopya, 1. Basım, Ankara, Kurgu Kültür Merkezi Yayınları 2016, s.51

⁴¹John Stuart Mill, Hürriyet Üstüne, M. Osman Dostel (çev.), 4. Basım, Ankara, Liberte Yayınları, 2012, s.146

gerektiğine aksi durumda hayatın bir mahpushaneye dönüşeceğine dair görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Çünkü hepimiz yaşantılarımızdan az çok bildiğimiz üzere, bir başkasının bizim için seçtiğini benimsemek zordur. İyi niyet bazen düşünülüp alınmış bir hediyede dahi olsa bizi rahatsız edebilen bir durum olmaktadır. Nasıl bizim için hediye alan kişi bizi tanımadan, bizim isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı göz önünde bulundurmadan, kendi gözüne hoş gelen bir şeyi bize hediye etmeye kalktığında, kendimizi mutlu olmaya mecbur, ama memnun hissetmiyorsak; bir başkasının analizlerine, tahminlerine ve insan mühendisliğine dayanan görüşlerine dayalı yaşamak da bizi rahat hissettirmeyecektir. Bir yaşam tarzı bazısı için hayal iken; bir başkası için *rahatsız edici bir yük* olacaktır.⁴² “*Bir metnin distopya olarak mı, ütopya mı olarak tarif edilebileceği tartışmasız bir şekilde kişinin anlatının sonucuna nereden baktığına bağlı olmaktadır.*”⁴³

Din, sosyalizm ve kapitalizmden sonra insan hakları aktivistleri de yeni bir ütopya düşü kurduklarını iddia etmişler, ütopya düşünün son savunucusu olarak ortaya çıkmışlardır. Bunu sağlayan ise diğer ideolojilerin çöküşü ve insan hakları savunucularının tarafsızlık iddiası olmaktadır.⁴⁴ İnsan haklarının savunucusu görülen STK’lar ütopyaların daha mahalli çerçevede ve daha uygulanabilir bir örneği olma özelliğinden dolayı, ütopyanın başarılı olabileceğine dair umut vaat etmektedir.⁴⁵

Fakat yine de ütopyanın farklı siyasi oluşumlarda aynı sonucu vermesi, ütopyaya olan güveni azaltmaktadır. Dünyadaki adaletsizlikler arttıkça ve medya ile evimize kadar ulaşabilir olunca, insanlar ütopyaya dair düşlerini tamamen yitirmekte ve sadece insan olmaktan doğan yaşama hakkının peşine düşmektedir.⁴⁶ Bunun neticesinde de deniz kıyısından ne kadar denizyıldızı kurtarabileceğine bakmayan, sadece bunun görevi olduğunu düşünen kimseler *ütopyacı* denilerek saf hayalcilikle suçlanmaya başlamışlardır. İnsan hakları son ütopya durumundadır fakat yerine bir yenisinin çıkıp çıkmayacağını bilmek olanaksız olacaktır.⁴⁷

Ütopyalar olmamalı diyebilir miyiz? Ütopyaların sanıldığı gibi salt iyimser olmadığını düşünsek de, ütopyalar yazıldıkları devri eleştirmesi ve çözüm sunması bakımından önem taşımaktadır. Ütopyalar tarihten ders almak ve daha iyi bir dünya

⁴²Mill, s.146- 147

⁴³Gregory Clayers, *Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell*” Ruken Kızıler (ed.) Ütopya Edebiyatı içinde (155-192), İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017,s.157

⁴⁴Samuel Moyn, *Son Ütopya, Firdevs Ev* (çev.), 1.Basım, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2017 s.182

⁴⁵Moyn, s.117

⁴⁶Moyn, s.107

⁴⁷Moyn, s.14

düzeni aramak için düşünsel çalışma biçimleri olarak hep var olacaktır. Aksi takdirde insanlık “*tarih yapma iradesinden ve böylece tarihten ders alma yeteneğinden mahrum*”⁴⁸ kalacaktır.

2-TEORİK ÇERÇEVEDE DİSTOPYA NEDİR?

“*Distopya olabilecekleri yansıtan anti-totaliter bir kaynaktır.*”⁴⁹

Distopya kavramı ütopya nazarın oldukça genç bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kez John Stuart Mill tarafından parlamentoda muhalefeti eleştirirken; onların taleplerinin ülkeyi bir ütopya değil distopyaya götüreceğini söylerken kullanılmıştır.⁵⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere; muhalefetin kafasındaki ütopyanın, iktidarın istediği ütopya ile çelişmekte olduğu ve bu yüzden ütopya olarak yola çıkan çoğu fikrin distopyaya varabileceği görülebilmektedir.

Edebi bir tür olarak distopyanın ilk örnekleri arasında H.G. Wells’in (1899)Efendi Uyanıyor’u ve. Well’in Modern Bir Ütopya’sı (1905) sayılabilmektedir. Bu edebi tür, “*İkinci Dünya Savaşı’ndan (Hiroşima’ya atılan bomba) sonra yaygınlaşmaya başlamıştır.*”⁵¹ Çünkü insanlar distopyanın bir örneğini görmüş, hatta bazı yerlerde bizzat distopya olarak tasvir edilen yerlerden ve şartlardan çok daha kötülerıyla karşı karşıya kalmıştır.

1984; distopya denince aklımıza ilk gelen eserlerden olmaktadır. Cesur Yeni Dünya çoğu distopik roman yazarına ilham olurken, birçok okur düşünce dünyasına hayran kaldığı Fahrenheit 451 yazarı Ray Braudy’e şapka çıkartmaktadır. Ama hepsinin temelinde mevcut düzenin, totaliter diktatörlüğe dönüşmesinden duyulan korku bulunmaktadır. “*Bu açıdan distopyayı ütopyanın yoldan çıkmış hali olarak algılamamız da mümkündür.*”⁵²

Ütopya ve sosyalizm başlığında da ele aldığımız gibi, *yenidünya düzeni* söylemlerinin bir ütopya olarak ortaya çıkıp, teoriden pratiğe geçişteki hatalar ve aksaklıklar nedeniyle, Hitler, Mao, Pol Pot gibi diktatörlüklere dönüşmesi, endişelere yol açmış ve insanları “Ütopya nasıl varabiliriz?” sorusundan çok “Distopyalardan nasıl kurtulabiliriz?” sorusuna yöneltmiştir. Bu durum artık “*daha mütevazı heveslerle şimdiye*

⁴⁸Mannheim, s.282

⁴⁹Akkoyun, s.41

⁵⁰Hakan Çörekçioğlu, Modernite ve Ütopya, 1. Basım, İstanbul, Sentez Yayınları, 2015, s.28

⁵¹Akkoyun, s.30

⁵²Akkoyun, s.34, 35

odaklanmalı ve artık haşmetli cennetler düşlemeye kalkışmamalı”⁵³ dememize neden olmuş, böylece Pollyannacılık devri kapanmıştır. İnsanlar artık yönetimler üzerine daha çok düşünüp daha fazla müdahil olmaktadır. Ütopyaların eksiklerini görüp, başkasının ütopyasının kendisinin yararına olamayabileceğini kavramaya başlamıştır. Ama distopya ismi itibarıyla de ütopyadan bir türlü kopamamıştır.

Zamyatin, Huxley, Orwell, Bradbury, Ursula K. Le Guin gibi büyük distopya yazarları bireyleri özgürce kendi seçimlerini yapmaları için yüreklendirmişler, bu başkaldırı için yol göstermek adına birer manifesto/distopya yazmışlar, insanın kurtuluşunu aramışlar fakat bazen sadece aramakla yetinmek zorunda kalmışlardır.⁵⁴ Kurtuluşun şimdinin koşulların gelecekteki olası yansımasını gösterip insanları uyararak sağlanacağına inanmışlardır. Geleceği tasvir ederken de ona oldukça yaklaşmışlardır. Özellikle 1984 romanı ile 1984 gerçeği arasında oldukça büyük benzerlikler bulunmaktadır. Fakat soğuk savaş sosyalizm değil kapitalizm kazanmıştır. ⁵⁵ Fakat Kapitalizm 'in Komünizmin yerine geçmesi özellikle Rusya'da pek bir şey değiştirmemiştir. Daha önce tüketim malı bulunmadığı için maaşlarını harcayacak yer bulamayan insanlar, Komünizm yıkıldıktan sonra bu sefer paraları yetmediği için istediklerine ulaşamaz hale gelmişlerdir.⁵⁶

Distopyalar; nasıldan çok *niçin böyle oldu* sorusuna yönelmekte ve insanların geleceğe dönük tedbirler almaya girişmesini istemektedir. Bu yüzden distopya yazarının vizyonu geniş olmalıdır çünkü distopyalar gelecekte geçmesine rağmen bugünle ilgilidir. Ama distopya yazarlarının işi çok zor sayılmaz. Daha önce de anlattığımız gibi; amacı sadece iktidar olan her kesim, ideası farklı olsa da makam, mevki, iltimas peşinde koşarken ülkeyi aynı çıkmaz sona sürüklemektedir.⁵⁷ Bu yüzden ütopya dünyada ulaşılması zor bir cennet düşü olarak kalmaktadır. Distopyalar ise kıyamet kopmadan önce cehennemi göstermektedir. Cehennemi gösterdikten sonra, hayata çeki düzen verilmesini sağlamaya çabalamakta, son bir çıkış olup olamayacağını aramaya çalışmaktadır.

İnsanlar belki bir gün herkesin yaşamak isteyebileceği bir düzen/ütopya oluşturabiliriz umuduyla yola çıkmışlardır, hayal etmekten vazgeçmemişlerdir. Fakat bu

⁵³Michael D. Gordin, Helen Tille, Gyan Prakash, Ütopya Distopya, Esmâ Kartal, Cem Kayalığül, Aysegül Turan (çev.) 1. Basım, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları. 2017,s.10

⁵⁴Çörekçioğlu, s.114

⁵⁵Akkoyun, s.40-41

⁵⁶Cenk Başlamış, Okay Deprem, Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa kaldıran Lider , 1. Basım, İstanbul, Doğan Kitap,2018, s.25

⁵⁷Akkoyun, s.35-39

zor bir yoldur, hayali pratiğe dönüştürmek hiç kolay olmamıştır. Yine de hayal etmeyi uygulamaktan vazgeçmemek gerekmektedir. Bu yüzden birkaç küçük deneme yapalım.

Mesela henüz ayrılmış bir insansınız ve her şeyi unutmak bir daha âşık olmamak sadece güzel zaman geçirmek istiyorsunuz. Aşk acısının olmadığı, hoşlandığınız insana ondan hoşlandığınızı söylediğinizde hor görülmeyeceğiniz, her zaman güzel/yakışıklı olduğunuz, yaşlanmadığınız, erkeklerin hep yakışıklı, kadınların hep güzel olduğu bir hayat hayal ediyorsunuz ama geç kaldınız. Çünkü bunu Huxley yıllar önce yazmıştı ve adını Shakespeare'in Fırtına eserindeki ihtiyar babası dışında hiç kimsenin olmadığı bir adada büyüyen ve adaya Ferdinand gibi yakışıklı, soylu karakterlere sahip gençleri görünce dış dünyadaki herkesin yakışıklı genç ve soylu olduğu sonucuna ulaşan bir adada Miranda'dan esinlenerek Cesur Yeni Dünya koymuştu.⁵⁸ Fakat; pembe bir dünya olarak algılanan ütopyaya gideceğini sandığınız yolculuk bir distopyaya dönüşmüştü.

Bir daha deneyelim; hemen vazgeçmeyelim. Sınavlara çalışmaktan artık bıkmış müzmin bir öğrencisiniz ve artık kitaplardan nefret eder bir hale geldiniz ve bazı bilgiler için gerçekten *"Bu gerçek hayatta ne işimize yarayacak?"* diye sormaktasınız. Kitaplara ihtiyacımızın olmadığı bir dünya hayal ediyorsunuz, hatta dünyada okunacak bir kitap bırakmamayı hepsini yakmayı istiyorsunuz. Üzgünüm ama bu da orijinal bir fikir değil artık bu da yazıldı; Adı; Fahrenheit 451. Sonunda insanlar düşünmektense televizyonun verdiği bilgilere sorgulamadan inanır oldu, gerçekle yalan birbirine karıştı; hesap Pinokyo'nun bir lunaparkta esir kalmasıyla aynı yere vardı.

Ütopyaya üçüncü şans verelim. 68 kuşağından biri olduğumuzu hala komünizmin geleceğini, kapitalizmden tüketme odaklı yaşamaktan kurtulacağımızı hayal edelim; bir ideolojimiz var diğerleri gibi tembellikten veya hazcılıktan da değil kurduğumuz ütopya. Ama o da yapıldı büyük ihtimalle duydunuz; 1984!

Dördüncü örneğin ütopyayı kurtaracağını düşünüyor olabilirsiniz ama Black Mirror⁵⁹ diye bir dizi çekildi ve muhtemelen kuracağınız birçok ütopyanın sonucunun distopyaya varacağını kanıtlamış oldu. Günümüz tanrısı; sosyal medya ve teknoloji sayesinde, ölü sevgilinizi yeniden canlandırmak ve acılarınızı unutmayı hayal etmek, çocuğunuzu son zamanlarda artan pedofili vakalarından korumak için bir program geliştirmek ya da suçluların cezalarını çekmesini ağırlaştırmak için onları öldükten sonra

⁵⁸John Sutherland, Edebiyatın Kısa Tarihi, Tufan Göbekçin (çev.), 2. Basım, İstanbul, Alfa Basım Yayınları, 2017, s.274

⁵⁹Charlie Brooker (Producer), Black Mirror (Television Broadcast), ABD, Netflix, 2011

bir anahtarlığa hapsetmek bu sayede suçu azaltmak... Bu fikirlerin hepsi dizide izleyebileceğiniz ütopya denemeleri olarak çekildi. Kısaca söylemek istediğimiz; siz aşkınızı çabucak unutacağınız bir dünya istiyor olabilirsiniz ama bu dünyada *Eternal Sunshine of the Spotless Mind*⁶⁰'daki Joel ve Clementine gibi; hafızasını sildirmekten pişman olacak ve aşkını kaybetmemek için savaşacak insanlar da var olacaktır ya da Orhan Pamuk'un iddia ettiği gibi bir kitap okuyunca hayatını değiştiren insanlar hep bulundu ve bulunacaktır.⁶¹ Başta da söylediğimiz ve tekrarlamakta sakınca görmediğimiz üzere; başkasının ütopyası bizim ancak distopyamız olabilmektedir. Sonuçta bir atasözünün de dediği gibi; akıllar pazara çıkmış herkes yine kendi aklını satın almıştır. Zaten bildiğiniz üzere, çoğu zaman bir başkasının aklıyla yola çıkan kişinin sonu hüsrana olmaktadır.

2.1 MUTLULUK, DÜŞÜNCE VE İKTİDAR OLGULARI BAĞLAMINDA DİSTOPYA EVRENİ

Distopik metinlerin üzerinde durmayı sevdiği, şartların zorluğunu belli eden bazı kavramlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları bizim de üzerinde durmayı seçtiğimiz üzere mutluluk, iktidar ve düşünce olmuştur.

Bütün ütopya mutluluk vadetmektedir. Ütopya denince içinde mutlu olacağımız kendimize ait bir baloncuk hayal etmemiz sağlanmış, mutluluğun en büyük düşmanı olarak düşünmek olarak gösterilmiştir. Düşünmeyince mutluluğu yakalarız zannetsek de; *Rüzgâr Gibi Geçti* de Scarlett'ın yaptığı gibi "*Bunu da yarın düşünürüm.*"⁶² diye başımızdan savmak istesek de, mutsuzluk ve düşünce insanı uyanık tutan iki güç olmaktadır. Çünkü düşünmek ve mutsuzluğun farkına varmak çoğu zaman bizi iktidarın her dediğine inanmaktan men etmektedir. İktidar ise mutluluk yalanlarıyla, düşünmediğimiz takdirde her istediğimizi vereceğini söyleyerek, gözümüzü boyamaktadır.

İnsan ne zaman mutlu olacağını seçmek, düşünüp kendi seçimlerini yapmak ve birileri dikte etmeden doğru yolu bulabilmek için distopyadan kaçmaktadır. Zaten edebiyatçılar tarafından kurulan distopya evrenleri, bizi içinden kaçıp kurtulmaya sevk etmek, doğruyu bulmak için harekete geçmek zorunda olduğumuzu hatırlatmak amacıyla yazılmıştır. Şimdi distopya evrenlerine 1984, Fahrenheit 451, Cesur Yeni Dünya kitapları/filmleri çerçevesinde bir göz atalım.

⁶⁰Steve Golin, Anthony Bregman (Producer) Michel Gondry (Director), *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* (Motion Pictures), ABD, Focus Features Universal Pictures, 2004

⁶¹Orhan Pamuk, *Yeni Hayat*, 7.Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s.7

⁶²Margaret Mitchell, *Rüzgâr Gibi Geçti*, Yeliz Üslü (çev.) 4.Basım, İstanbul, Artemis Yayınları. 2016, s.832

2.1.1 Mutluluk

“Kim istemez mutlu olmayı mutsuzluğa da var mısın?”⁶³

Distopya ile ilgilenen birçok okuyucunun bildiği bir kitap olan Cesur Yeni Dünya ‘da Vahşi’ nin Mustafa Mond’dan –“*Ben keyif aramıyorum. Tanrı’yı istiyorum, şiiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum. Günah istiyorum.*”⁶⁴ dediği ve Mustafa Mond’un da ona ‘Siz mutsuz olma hakkını istiyorsunuz.’⁶⁵ diye cevap verdiği diyalog, okuyan herkesi üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Burada söylenmek istenilen; eninde sonunda insanın bu dünyada mutluluğun da mutsuzluğun da kendisi için olduğunu kabul etmesi gerektiğidir çünkü mutluluk ancak mutsuzluk deneyimlendiği zaman bir anlama kavuşabilmektedir. Cesur Yeni Dünya’da olduğu gibi soma adı verilen ilaçla mutsuzluğu unutturarak yapay bir mutluluk vermek; insanlığın iyiliğini istemek anlamına gelmemektedir. Cesur Yeni Dünya hem Destemona’ yı öldürmeyi, hem de Othello tarafından öldürülmeyi deneyimleme isteği ile doğmuş fakat sonunda duyguların değersizleşmesiyle, mutsuz olma hakkının insanlara verilmediği bir dünya hapisanesine yani distopyaya dönüşmüştür.⁶⁶

Vahşi’nin söylediği *mutsuz olma hakkı* aslında Maslow’ un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üstte yer alan *kendini gerçekleştirme* basamağının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bir insanın kendini gerçekleştirme için başta mutsuz olduğunu keşfetmesi ve mutsuzluğunun nedenini arayıp bulması, kendini tedavi etmesi, hatta sonra isterse tekrar mutsuz olması gerekmektedir. Mutsuz olmak insanların temel haklarından biridir; hayatta mutsuz olunması gereken birçok şey varken ancak *cehalet mutluluk getirebilmektedir*. Fakat baskıcı devletler insanlara yapılan icraatlardan ve sosyal düzenden mutsuz olma hakkı tanımamaktadırlar. Bunu kendilerine hakaret olarak görmekte, iktidarlarının tehlikeye düşeceği korkusunu yaşamaktadırlar.

Tam bu anda Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde bahsedilen *mutluluğu arama hakkı* aklımıza gelmektedir. Mutluluk bir hak olarak tanımlanarak daha konformist, pragmatist, insanın kendi mutluluğu için çoğu şeyi mubah gören Makyevelist ve tüketimi yücelten kapitalizm odaklı bir dünya düzeninin oluşması sağlanmıştır. Çoğu Hollywood filminde görülen her bir Amerika vatandaşının gelişmekte olan ülke insanından daha değerli olma durumu da bu görevin bir parçası olarak Amerikalılara dikte edilmiştir.

⁶³Cemal Süreya, Sevda Sözleri, 73. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Yayınları,2018, s.155

⁶⁴Aldous Huxley, Cesur Yeni Dünya, Ümit Tosun (çev.), 17. Basım, İstanbul, İthaki Yayınları, 2013, s.238

⁶⁵Aldous Huxley, a.g.y

⁶⁶Huxley, s.237, 238

Değerli hiçbir Amerikan vatandaşının mutsuz geçireceği tek bir dakikası olamaz. Cesur Yeni Dünya’da olduğu gibi mutsuz olmak devlete karşı bir suç kabul edilmektedir.

Bir hak olmaktan öte verilen mutlu olma görevi aklımıza Sinan Çetin’in “*Mutlu olun bu bir emirdir!*”⁶⁷ isimli kısa filmini getirmektedir. Filmde de olduğu gibi despotik toplumlarda, mutlu olmak bir haktan öte sorumlu bir toplum bireyi davranışı olarak sunulmaktadır. Böylece devletin bireye hükmetmesi için aklını kiraya vermesi sağlanmaktadır.⁶⁸ Çünkü devletler çağlar boyu ancak bağımsız oldukları anda acı, fakirlik ve çaresizlik içinde kalacağından korkan “devlet bize baksın” diyen insanlar üzerinde ayakta durabilmiştir. “*Çarkın işleyişi ilaçla pasifleştirilip mutlu kılınan insanlarla garanti altına alınmaktadır.*”⁶⁹

Sonuçta -soma ile olmasa da- insanlık mutlu kılınan veya mutlu olduğuna inandırılan kitleler haline getirilmiştir. Fakat buna karşılık toplumsal temeli olan edebi distopyalarda genellikle kurtarıcı bulunmamaktadır. Kitabın/filmin kahramanının kendini kurtarmak zorunda olduğunu anlaması beklenmiştir. Kahramanın çevresindekiler ise basın veya teknoloji gibi uyuşturucularla mutlu kılınmış, akılları karıştırılmış insanlar olarak görülmektedir.⁷⁰

Cesur Yeni Dünya hedonist(hazcı) temeller üzerine kurulmuştur. Hep genç kalmak, aileden bağımsız yaşamak, cinselliğini pişman olmadan açığa çıkarmak, üreme odaklı olmamak (bebekler özel yerlerde imal ediliyordu) ve sorumluluktan kaçmak gibi etkenlerle çekici kılınmıştır. Bu dünya bazılarının hayalini kurduğu bir düş olabilmişse de bu toplum düşü ahlaki birçok değer yok sayılarak tasarlandığından sonunda yıkılmaya mahkûm kalacaktır.⁷¹

Cesur Yeni Dünya’daki kadar olmasa da alıştırıldığımız modern dünyada mutluluğun tarifi değişmiştir. Sevgilisi olmamak, istediği akıllı telefonu alamamak, güzel bir evde oturamamak, zengin olmamak mutsuz olmakla eşdeğer hale getirilmiştir. Haz alınan şeyler mutluluk kaynağı iken, acı çekilen emek verilen amaçlar istenmez olmuştur. İnsanlar çaba gösterip karşılığını alamadığı şeylerin de onlara bir şeyler öğrettiğini unutmamıştır. İnsanlar kolay ulaşabileceği şeyleri tercih etmeye, minimum çaba gösterip maximum verim alacakları yatırımlar peşinde koşmaya başlamıştır. Çok bilinen bir sosyal

⁶⁷Sinan Çetin (Yapımcı, Yönetmen), Mutlu Ol Bu Bir Emirdir (Film), Türkiye, Plato Film,2008

⁶⁸Zygmunt Bauman, Cemaatler, Nurdan Soysal (çev.), 1. Basım, İstanbul, Say Yayınları, 2016, s.90

⁶⁹Akkoyun, s.46

⁷⁰Akkoyun, s.38-39

⁷¹Akkoyun, s.46-47

medya klişesinin de dediği gibi; *eskiden insanlar bozulan şeyleri tamir ettiği için ilişkiler de uzun süreli olabiliyorken*, şimdi kaldırıp atar hale gelmiştir. Bu yüzden de ilişkiler tek gecelik bile denilemeyecek kadar kısalmıştır.

“Gözyaşları içeren bir şeye ihtiyacınız var sizin.” Dedi Vahşi.’

“Burada hiçbir şeyin bedeli yeterince ödenmiyor.”⁷²

Mutlu olmayalım mı? Mutlu olalım! Ama mutluluğun bir bedeli var olduğu artık unutulmuştur. Vahşi'nin de dediği gibi; bedeli ödenmez hale getirilmiştir. Çağımızda birçok insan bir akıllı telefon, araba, ev almak için para biriktirip, toplum içinde statü kazanmak uğruna çaba harcamakta ve bunların mutluluğa giden yolda küçük fedakârlıklar olduğunu düşünüp yanılmaktadır. Mutluluğun para ile değil; ancak düşünmekle, insanlara iyilikle, doğru şeyler için fedakârlık yapmakla, vefa, vicdan gibi para *etmeyen* değerli şeylerle geldiğinin farkında olunduğu günler maalesef çok geride kalmıştır. Artık mutluluğa distopyalarda gösterildiği üzere itaat edip düşünmemekle, hazla, kendi sorumluluklarını başkalarına devretmekle ulaşabileceğimiz iddia edilmektedir. Ama yine de unutulmamalıdır ki; mutluluk üzerine özellikle de başkalarının mutluluğu üzerine düşünmek çok ciddi ve zor bir iştir. *“İnsan eğer sorgulamaksızın kabullenmeye şartlanmamışsa, mutluluk, gerçekten çok daha zor bir uğraş.”⁷³*

Bu durum tüm sosyal kavramlar gibi; mutluluğun tanımının da genel geçer kıstaslardan oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Herkes mutluluk yolunu kendi çizmelidir; çünkü mutluluğa en çok yaklaşanlar; sonu kötü bir yere bile varsa kendi yolunda yürüyenler ve bu yolda çaba gösterenler olmaktadır.⁷⁴ İnsanların mutluluk çeşitleri gibi üzüntü sebepleri de farklı farklıdır ve insanlar üzüntüyü de mutluluk gibi keşfetmeye çalışmadıkça ne mutlu olabilmişler, ne de yaşamı kabullenme olgunluğuna erişebilmişlerdir.⁷⁵ Kimse birilerinin onu mutlu etmesini ya da mutluluğun tarifini vermesini bekleyerek mutluluğa ulaşamamıştır. İnsan mutluluğa giden yolu kendi bulmuştur ya da en azından mutluluğu ararken çıktığı yolda huzura kavuşmuştur. Fakat mutluluğa giden yolda insanlar her zaman zorluklarla sınanmıştır. Biraz el yordamıyla, biraz etkileşimle, biraz deneyimleyerek yolda sıkıntılara göğüs gerenler mutluluğa en çok yaklaşanlar olmuştur. Yine de Sigmund Freud'un söylediği gibi, bin yıllardır mutlulukla ilgili kesin bir bilgi bulunamamıştır. Mutluluğu aramamız ve üzerine bu kadar düşünmemiz; mutluluk simyacı

⁷²Huxley, s.237

⁷³Huxley, s.226

⁷⁴Sigmund Freud, Uygarlığın Huzursuzluğu, Haluk Barışcan(çev.), 4. Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2013,s.43

⁷⁵Mill, s.147

gibi en çok aradığımız şeylerden biri olsa da onun formülüne henüz ulaşamamış olmamızdan kaynaklanmaktadır.⁷⁶

Fakat distopyaya uyum sağlamış mutlu olduğunu zanneden insanlar, gerçek mutluluğu arama zahmetine katlanmamaktadır; tıpkı Fahrenheit 451'deki Clarise gelene kadar mutsuz olduğunu fark etmeyen Montag gibi mutlu oldukları sanrısı yaratılarak kandırılmışlardır.⁷⁷

Günlük hayatta sürekli “*iyi misin?*” diye sorulması bile mutlu olmak için yapılan gündelik baskılardan biri olmaktadır. Bu soruya insanlar arkasından gelecek sorgulamalardan kurtulmak için *iyiyim* cevabını vermektedir. Oysa insanlar mevcut distopya düzenlerinde ne iyilerdir, ne de iyi olacaklardır sırf dertlerini unutmak için katlandıkları kalabalıklara tahammül eder hale gelmişlerdir. Sakin kalmak, bir görgü kuralı olarak dnalarına kodlandığı için ortama ayak uydurmaktadırlar. Maskelerini takıp akşam *yıllar boyu taksitlerini ödedikleri koltuklarına* kurulup televizyon izleyebilmek için susmayı ve sorgulamamayı seçmektedirler.⁷⁸ Oysa mutlu olabilmek için mutsuz olduğumuzu kabul etmemiz gerekmektedir.

2.1.2 Düşünce

“*Kitaplar bize ne tür eşekler ve aptallar olduğumuzu hatırlatmak içindir.*”⁷⁹ İnsanlar ise artık eksiklerini görmek istemeyecek hale gelmiştir. İnsanlık tarihinden bu yana gerçekleri anlamak için felsefeye, sosyolojiye, psikolojiye hatta matematiğe ve müziğe ihtiyacımız olmuştur. Distopyalarda devlet Chaplin'in meşhur vida sıkma sahnesindeki⁸⁰ ya da Charlie'nin Çikolata Fabrikasındaki⁸¹ gibi sadece dış macunu kapaklarını kapatacak hale gelecek kadar hayata yabancılaşmamızı ve sorgulamamamızı beklemektedir. Sorgulayan kişi mutsuz ve huysuz olarak toplumdan dışlanırken; sorgulamayan insan mutludur ve mutlu kişi de en birinci vazifesini yapmış kabul edilmektedir.⁸²

⁷⁶Freud, s.45

⁷⁷Ray Bradbury, Fahrenheit 451, Zerrin Kayalıoğlu, Korkut Kayalıoğlu (çev.), 2.Basım, İstanbul; İthaki Yayınları, 2013 s.31,32

⁷⁸Cean Chaffin, (Producer), David Fincher (Director), Fight Club(Motion Picture), ABD, Art Linson Productions, Fox 2000 Pictures, Regency Enterprises, Taurus Films,1999

⁷⁹Bradbury, s.131

⁸⁰Charles Chaplin,(Producer, Director) Modern Times(Motion Picture), ABD, United Artists,1936

⁸¹Richard Zanuck Brad Grey (Producer) Tim Burton (Director), Charlie and the Chocolate Factory (Motion Picture) ABD, Warner Bros, Village Roadshow Studios The Zanuck Company Plan B Entertainment, , 2005

⁸²Bradbury, s.99

Fahrenheit 451 kitabında okulların kısıltılması, sorgulayan bilimlerin kaldırılması ve pratiğe dönülmesi insanları güvende tuttuğu için övülmektedir. Sonuçta “*düğmelere basmaktan, anahtarları döndürmekten, somunları cıvataları sıkmaktan başka bir şeyi öğrenmeye ne gerek var?*”⁸³ denilmektedir. Düşünceyi açığa çıkaran ve düşünmeyi sağlayan sanatın, bilimin, dinin ve hepsini kapsayan kitapların tehlikeli olduğu savunulmaktadır.

Kitapsız bir distopyanın yaratıcısı olan Bradbury’ in, eserini televizyonların ortaya çıktığı zamanlarda yazması rastlantı değildir. Kitabın yayımlandığı yıllarda, televizyon insanları düşünmeye sevk eden sorgulatan kitapların yerine geçmiştir ve Bradbury bu durumdan duyduğu rahatsızlığı Fahrenheit 451’ de dile getirmiştir.⁸⁴

İnsanlar televizyon ‘sayesinde’ dünyada olan biten kötü şeyleri daha çok görüp duysa da zihnini ve sağduyusunu gerçeklere kapar hale gelmektedir. Artık insanlar aldıkları haberin sadece mucizevi olması ilgilenmektedir. “*Mucize çünkü görülen televizyona alınan, banda kaydedilen şeyin doğruluğu tam olarak benim orada olmadığımdır.*”⁸⁵

Cesur Yeni Dünya’daki “*mutlu* “ insanlar sadece “ *Herkes daha çok spor, topluluk ruhu, eğlence düşünüyor ve düşünmem gerekiyor değil mi?*”⁸⁶ diye düşünmektedir. Orwell’in distopik dünyası ise çelişkili iki düşünceyi aklımızda bir arada tutmayı ve ikisine birden inanabilmeyi sağlayan çift düşün⁸⁷ ve insanların düşünme biçimlerini kısıtlayan yenisöylem sistemleriyle gerçeğin eğilip bükülebilirliğini, değiştirilebilirliğini temel almıştır. İnsanlar manipülasyonlarla kontrol edilmektedirler. Hatta başkarakterler bu iş yapan birimde çalışmaktadır.⁸⁸ Fikirler denetim altına alınmıştır çünkü “*İyi okumuş bir adamın hedefinin kim olacağını kim bilebilir ki?*”⁸⁹ diye düşünülüp “*İnsan ne kadar yetenekli olursa, insanları yoldan çıkarma gücü de o kadar büyük oluyor. Birçok insan yoldan çıkacağına bir tek insan acı çeksin daha iyi*”⁹⁰ kararına varılmıştır.

⁸³Bradbury, s.91

⁸⁴Sutherland, s.273

⁸⁵Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu, Nilgün Tütal, Ferda Keskin (çev.), 10. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017, s. 27

⁸⁶Bradbury, s.93

⁸⁷Nora Tataryan, “Çift düşün-çift görü: Orwell’in distopyası ve kavramsal sanat”, 2017, Agos.com, <http://www.agos.com.tr/yazi/18646/cift Dusun-cift goru-orwellin-distopyasi-ve-kavramsal-sanat> (Er.Tarihi_13.04.2019)

⁸⁸Akkoyun, s.50

⁸⁹Bradbury, s.95

⁹⁰Huxley, s.155

Ama unutulunan bir şey vardır ki; gerçeği elinde tutan tek kişi de olsa, cahil kalabalıklara karşı hep kazanmaktadır. İnsan, Yunan mitolojisinde Zeus'tan bilgiyi çalan Kral Tantalos gibi her ne kadar tanrıların dağında şarap ve kadınlarla zevki sefa içinde yaşasa da, bir gün bilme ihtiyacı duyacak ve mutluluğun yerine bilgiyi seçecektir.⁹¹

Gerçeği merak etmemek, olanlara kayıtsız kalmak da suça ortaklık etmekle aynı kapıya çıkmaktadır. Çünkü kabul etmesek de *susma sustukça sıra sana gelecek* sloganı *bana dokunmayan yılan bin yaşasından* çok daha olası bir durum olmaktadır. Fakat distopyalarda düşünmemek o kadar abartılmıştır ki; insanlar değil başkalarının dertlerini kendi yaşadıklarını bile unutmuş, unutmak ister hale gelmiştir. Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sında bunun için *soma*⁹² denilen bir ilaç icat edilmiştir. Böylece insanlar kendi dertlerine bile yabancılaşmışlardır. Endişe veren ise gerçek hayatta insanların somaya bile ihtiyaç duymayacak kadar hissiz hale getirilmiş olmalarıdır.

Acı çeken insanın sorgulamasından kaçınılmaktadır. Çünkü sorgulayan insan “Neden bu benim başıma geldi?” demekte ve sonra etrafına bakmakta; kendi başına geleni başkalarının da yaşadığını fark edince acı çekenlerle birlik olmaktadır. Yani bir gün “*zeytin yemeyi yasaklarsanız, zeytin sevenler bir olacaktır.*”⁹³ O yüzden insanların “*içindeki soru işaretlerinin çıkartılması*”⁹⁴ gerekmektedir.

Distopyalarda kitap yazarlarının *düşünce* üzerindeki etkisi unutulmamıştır. Yazarların düşünmeyi sağlama konusunda liderliklerinden korkulmuştur. Bu yüzden ki; distopyalarda sanatçılık görülen bir meslek olmamaktadır. En azından topluma öncülük eden sanatçılar, distopyalarda bulunmaz. Ancak gerçeği distopik iktidarın elinde oyuncak edenler ve onu eğip bükenler ayakta kalabilmişlerdir.⁹⁵ Fahrenheit 451 insanların haklı kabul edilebilecekleri bir konu varsa; o da kitapların insanları harekete geçirip onlara istediğini yaptırabilme gücünden korkmalarınıdır.

Yazar elindeki bu gücü iyi yönde kullandığı ölçüde, çevresine yarar sağlayabilmektedir. İyi yazarlar topluma ayna olmuş, toplumun ilerlemesine çalışmıştır. Orwell; yazarı balığın karnında hem hapis hem de güvende olan Yunus peygambere, halkı

⁹¹Bauman, Cemaatler, s.13-14

⁹²“Öfkenizi yatıştırarak, sizi düşmanlarınızla uzlaştıracak, sizi sabırlı ve dayanıklı kılacak soma hep yanınızdadır. Geçmişte bütün bunları, sadece büyük bir çaba göstererek ve yıllar süren ahlak eğitimiyle başarabilirdiniz. Şimdiyse iki üç tane yarım gramlık tablet almanız yeterli. Artık herkes erdemli olabilmektedir. Ahlakınızın en azından yarısını, küçük bir şişede yanınızda taşıyabilirsiniz. Gözyaşlarından arındırılmış Hristiyanlık; işte soma bu.” (Huxley, s.236)

⁹³Sinan Çetin (Yönetmen, Yapımcı), Kâğıt (Film) Türkiye, Plato Film, 2011

⁹⁴Zamyatin, s.214

⁹⁵Bradbury, s.127

da o içine hapsediği balığa benzetmektedir. Yazar hem gerçekten bahsedebilmeli, hem de gerçekleri eleştirebilmek için ona görebileceği kadar uzaktan bakarken, hayatta kalmaya çalışmalıdır.⁹⁶ Yazar çevresini gören yunusun* karnındaki Hz. Yunus olabilirse hayatta kalabilecektir. Yazar balığa ismini veren, balığa bağlı ama yine de ondan bambaşka bir kişilik olmalıdır. Fakat tahmin edeceğimiz üzere, distopyalarda başkalaşmaya yani herkesin hem bir bütün hem de ayrı bir parça olmasına izin verilmemiştir. Çünkü distopyalarda “ ‘Biz’ Tanrı’dan , ‘Ben’ ise şeytandan gelmektedir. ”⁹⁷

Fahrenheit 451’de kitapların yasaklanmasını mubah göstermeye çalışanların savunduğu argüman ise televizyonun gelişinden sonra kitapların popülerlik uğruna basitleştirilmesi “*puding hazırlama yönergesi düzeyine*”⁹⁸ indirgenmesi olmuştur. Fahrenheit 451’de kitapların yasaklanmasından ziyade, kitaplar yakılırken insanların hiçbir şey yapmamaları onu bir gösteri gibi izlemeleri ve –birkaç kişi hariç –kitapların eksikliğini kimsenin hissetmemesi sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat kitapların eksikliğini hissetmeye başlayan biri vardır: Montag.

Montag, Clarise gelene kadar mutluluk için her şeye sahip olduğunu düşünmüştür ama Clarise ile birlikte etrafındaki imkânların ona mutluluğun formülü olarak dayatıldığını kavramış, değişmiş ve yakmakla görevli olduğu kitaplar hayatında eksildikçe içindeki boşluk artmaya başlamıştır. Mutlu mu, mutsuz mu olduğunu bile anlayamayacak bir hâletiruhiyeye bürünmüştür.⁹⁹

Montag manayı kitaplarda ve sanatta araması gerektiğini anlamıştır ama distopyalarda sanat, din ve bilim yasaklanmıştır. Fahrenheit 451’de kitaplar yasaklandığı gibi Cesur Yeni Dünya’da da bilim genç kalma ve insan üreme düzeyine indirgenmiştir. Gençleşmek amacıyla bilim ticarileştirilmiştir. İnsanlar toplumun kötüleşen durumuna ya da aksaklıklarına yoğunlaşmaktan kaçınmışlar; aynadaki aksine âşık ve her şeyden önce kendini önemser hale gelmişler; böylece yalnızlaşp toplumdan uzaklaşmışlardır.¹⁰⁰

Din, her ne kadar bazı kesimlerce düşünmenin zıttı sayılıp dogma kabul edilse de ütopya bölümünde bahsettiğimiz üzere, insan üzerinde tahakküm kurmakta kullanılmadığı sürece distopyalardan kurtuluş için etkili bir yöntem olmuştur. Son dönemde öne çıkan

⁹⁶Sutherland, s.199

*Alıntıda balina olarak geçse de bu topraklarda yunus balığının isminin Hz. Yunus’dan geldiğine inanılmaktadır.

⁹⁷Zamyatin, s.134

⁹⁸Bradbury, s.89

⁹⁹Bradbury, s.126

¹⁰⁰Akkoyun, s.45

yönetmenlerden Semih Kaplanoğlu'nun Buğday¹⁰¹ filmi bir distopya ile dini öğretileri birleştiren bir film olması bakımından dikkat çekmektedir.

Dini düşüncelerin de bir çıkış yolu gösterdiği, distopyalarda tehlikeli bulunarak yasaklanmasından anlaşılmaktadır. Bu yüzden distopyalarda dini düşüncelere de izin verilmemektedir; dini duyguların yerini *bir sorun çıkmadıkça* üzerine düşünülmeyen sosyal düzen almıştır. Cesur Yeni Dünya 'da Mustafa Mond dini duyguların, eksiklikleri telafi etmek için uydurulduğunu iddia etmekte ve düzen sayesinde insanların artık hep mutlu olduğunu ve bu tür düşüncelere gerek kalmadığını savunmaktadır.¹⁰²

Distopyalarda resimlerin somut bir şey anlatmasına ve soyut resmi yorumlayacak düşünce dünyası oluşturulmasına bile izin verilmemiştir. Fahrenheit 451 dünyasında müzeler, somut ve insanları gösteren resimler yasaklanmıştır.¹⁰³ Kısaca, distopyalarda her türlü düşünceye giden yolun önü büyük duvarlarla çevrilmiştir. Düşünmek acı, acı da rahatsız eden bir sorun olarak kabul edilmiştir. İnsanlar acıya alışır, sürekli rahat etmeleri gerektiği yalanına ve rahat etmek için satın almaları söylenen tüketim mallarına sırtını dönmeye başlayacaktır. Hayattaki asıl gayenin rahat ve mutlu olmak olmadığını anlayacak, manayı arayacaklardır. Manaya da kitaplarla ulaşılmaktadır. Kitap ve tüketim bu yüzden birbirinin zıttıdır. *“Oturup kitap okursanız fazla bir şey tüketemezsiniz.”*¹⁰⁴

2.1.3 İktidar

*“Tanrılar adildir. Hiç kuşkusuz. Son tahlilde görünen o ki, tanrıların yasalarını, toplumları idare eden kişiler dikte ederler; İlahi Takdir düşüncesi insanlardan çıkar.”*¹⁰⁵

Distopyalarda insanların aklını kiraya vermesi, sorumluluğu başkasına yüklemesi bir nevi özgürlük ve sorumluktan kurtaracak mutluluğun formülü olarak sunulmaktadır. Özgürlüğün ve mutluluğun aynı anda olamayacağı söylenip, kitlelere özgürlüğün asıl tutsaklık / kölelik olduğu anlatılmaktadır.¹⁰⁶ İktidar anlayışı da iktidarın Tanrı'dan geldiğine inanan insan için kabul etmesi çok zor bir olgu olmamaktadır. Marx' ın dini afyon olarak görmesinin bir nedeni de Tanrı'ya isyan etmeyen insanın kaynağını Tanrı'dan alan yönetime de isyan etmesinin zorluğu olmuştur.

¹⁰¹Semih Kaplanoğlu; (Yapımcı, Yönetmen) ,Buğday (Film), ABD, Almanya, Türkiye, Kaplan Film Production, 2017

¹⁰²Huxley, s.232

¹⁰³Bradbury, s.59

¹⁰⁴Huxley, s.71

¹⁰⁵Huxley; s.234

¹⁰⁶Zamyatin, s.68

Kalvinistler iktidarın gücünü, Hristiyanlığın kökenindeki *insan günahkâr doğar* kabulünden aldığını iddia etmektedir. İnsan günahkârdır; bazı edebiyatçıların ve yönetmenlerin de kuvvetle savunduğu gibi hep kötüye yönelmiştir. İktidar ise insanın içindeki kötü tarafı bastırmaktadır. İktidar bu tarafıyla kendisini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak lanse etmektedir. Hristiyan ve Müslüman toplumlarda kralın ya da padişahın iktidarını Tanrı'dan aldığı iddia edilerek güçlenmesi için çalışılmıştır.¹⁰⁷ Kral, Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi kabul edilmiştir; hatta memurlar da işlerini onun adına yaptıklarını iddia etmiştir. Böylece bütün meşru iktidarın kaynakları Tanrı'ya dayandırılmıştır.¹⁰⁸ Sonuçta kral güven duyulması mecbur kılınan bir otorite olmuştur. Tanrı tek adil ve iyi olduğundan kral da ancak iyi kabul edilmiş ve verdiği hükümler O'nun adına sayıldığından sorgulanamamıştır. Hatta kralın adaletsiz olması da halka verilen bir tür imtihan veya ceza olarak sayılmış, bu yüzden insanların karşı çıkmadan kabul etmesini gerektirmiştir.¹⁰⁹

Zamanla kralın, imparatorun padişahın yetkilerini sınırlandıran Magna Carta, Sened-i İttifak gibi belgelerin imzalanması ve meclislerin açılmasıyla iktidar bir zamanlar kaynağını aldığı dinden uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma sonucunda devletlere karşı ayaklanmalar *kâfirlik* sayılmaz hale gelmiş ve bu durum insanları devlet işlerini daha çok sorgulamaya itmiştir. Fakat yıllar sonra Orwell; iktidarın kendi başına bir Tanrı'ya dönüştüğünü söyleyecektir. Artık tek tapınılan Tanrı iktidardır, tek emel cennete sevdası değil, koltuk hırsı olmuştur. Güç; devletlerin beyinleri ne kadar yıkayabildiğiyle, kendine ne kadar inandırdığıyla ölçülebilir hale gelmiştir. 1984 kitabında iktidar meşhur söylemlerinde olduğu gibi, tüm kavramları tersine çevirerek kendini ispat etmektedir. Parti parti içindir; insanlar iktidarın hiçbir zaman umurunda değildir; tek önem verdikleri iktidarın bozulmaması, düzenin devam etmesi olmaktadır. İnsanlar düzene tapmakta ve düzenin en tepesinde olmayı önemsemektedir. Partinin tek istediği iktidardır; insanların iyiliğini düşündüğünü söyleyen diğer sistemleri de gerçek emelleri olan iktidarı sakladıkları için ikiyüzlülükle suçlamaktadır. “*İktidar bir araç değil asıl amaç olarak görülmüştür.*”¹¹⁰

Fakat iktidarın iktidar için var olması nasıl sorun teşkil ediyorsa, insanların tamamen düzen karşısı bir kargaşa içine sürüklenmesi de o derece sorun olmaktadır. *Asgari*

¹⁰⁷Mill, s.138

¹⁰⁸Thomas Hobbes, *Leviathan*, Semih Lim (çev.), 16. Basım, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2018, s.416

¹⁰⁹Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, Işık Ergüden, (çev.), 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s.98

¹¹⁰Orwell, s.284-285

müşterekte buluşulması ve birinin özgürlüğünün başladığı yerde diğerinin isteklerinin son bulması gerektiği anlaşılmıştır.¹¹¹ Yine de yaptırımların uygun olup olmadığını ölçebilecek bir ilke bulunamamıştır. Çünkü dünyada hiç kimse muhakeme ölçüsünün yalnız kendisinin beğendiği bir şey olduğunu kabul etmemiştir ve etmeyecektir.¹¹²

John Stuart Mill'in özgürlük tanımı günümüze ve ideal olana en yakın geleni olarak görülmektedir. Mill'e göre: Özgürlük, başkasını saadetlerinden mahrum etmeye veya onların saadetlerini elde etme çabalarına engel olmadığımız; tüm saadetlerin mümkün olduğu ve aynı zamanda kendi çıkarımıza karşı bir ortama sürüklenmediğimiz, kendi mutluluk tanımımızı bulabildiğimiz yerde yaşayabilmektedir. Bir başkasının özgürlüğünü engelleme girişimi, sonunda kendi özgürlüğümüzün tehdit edilmesiyle son bulacaktır. Zaten insanların özgürlüğüne ket vurmaya kimsenin hakkı yoktur, bir düşüncenin susturulması tarihte de görüldüğü üzere; yaşanan zamanı olduğu kadar toplumların geleceğini de uçuruma sürükleyecektir. Bu engelleme suçu insan ırkına olduğu kadar *“gelecek nesillere karşı da bir haydutluk olarak görülmüştür.”*¹¹³ Popüler bir videoda da dediği gibi; *“herkesin hayatına kimse karışamaz.”*¹¹⁴

İktidar altında yaşamaya alışkın kimse; gelişmeleri hep etrafından beklemekte, yenilikler geldiğinde ise onu sorgulamadan kabul etmekte ya da uyum sağlamaktadır çünkü kimliğini bulamamıştır. Modern hayatta insanlar kendi duygularına yönelmek yerine, medya tarafından biçilen insan tiplerinden birini oynamaya başlamaktadır. Böylece öz saygılarını yitirmiş insanlar olarak, kendilerinden olabildiğince uzağa kaçmışlardır.¹¹⁵ Ama dünyayı değiştirmek isteyen insanların özgürlüğün sorumluluğunu üzerlerine alması gerekmektedir. Kitleler kızgınlık, öfke olmadan, protesto ve devrim yapmadan yani harekete geçmeden hayatta bir farklılık yaratamamaktadır.¹¹⁶ İnsanların devrim yapmasının önündeki en büyük engelse *“Bu iş bana mı kaldı?”* ya da *“Ben mi kahraman olacağım?”* boş vermişliği olmaktadır. İnsanlar distopik toplumlarda radikal bir değişimin hayalini bile kuramaz hale getirilmektedir.¹¹⁷

¹¹¹Mill, s.194,195

¹¹²Mill, s.54-57

¹¹³Mill, s.63- 71

¹¹⁴Çok İyide Oldu Çok Güzel İyi Oldu Tamam mı! <https://www.youtube.com/watch?v=XR4DWbF3FFo> (2 Şubat 2019'da erişildi.)

¹¹⁵Hans Van der Loo; Willem Van Reijen, Modernleşmenin Paradoksları, Kadir Canatan (çev), 2. Basım, İstanbul, İnsan Yayınları, 2006, s. 171

¹¹⁶Kalle Lash, Kültür Bozumu, Cem Pekman, Ahmet Ilgaz (çev.),1.Basım, İstanbul, Bağımsız Yayınları, 2004 s. 153

¹¹⁷Lash, s.228

Bu yüzden distopyaları yıkmak için insanları harekete geçirebilecek kadar mutsuz, son çareyi devrimde gören bir kahramana; modern zamanın içinde kaybolmuş kahramana yol gösterecek bir rehber ve en azından gelecek devrime karşı da kayıtsız kalarak izin verecek kitleye ihtiyaç duyulmaktadır. Cesur Yeni Dünya'daki Vahşi gibi kitleleri istemeseler bile zorla özgür kılmak için bağırان insanlar, aslında hareketin akıbetini etkileyen en büyük etken olmaktadır.¹¹⁸Fakat özgürlükle bir arada zikredilemeyecek bir kelime varsa o da zorlamadır. Devrimlerin en ironik yanı, sonunda beğenmedikleri karşı çıktıkları sisteme kendilerini kaptırmaları olmuştur. Bu durum ütopyaların distopyaya dönüşmesine yol açmaktadır.

İnsanlar distopyalarda kahramanları elinde çiçek demetiyle karşılamamışlardır. Distopyalarda çoğunluk sözde *özgür* olan dünya hapishanelerinde memnun memnun oturumaktadırlar. Çünkü en ufak bir hareket ve sorgulama belirtisi gösterdiklerinde, suçlu sayılıp yok edildikleri/sayılacakları bir yere gönderileceklerini bilmektedirler.¹¹⁹ Distopyalar insanları baskı altında tutulmaktadır; insanları yanlarında tutmak için en güvenilir yöntemin bu olduğunu düşünmektedirler. Machiavelli de insanların her istediklerinin yapılmasına izin verilen devletlerden değil, baskı rejimlerinden etkilendiklerini ve bu sayede baskıcı diktatörlüklerin daha çok ayakta kalabileceklerini savunmaktadır. Çünkü ona göre; insanlar nankördür ve özgürlükleri için teşekkür etmemektedir.¹²⁰

Günümüzde ise birçok distopyanın ele aldığı üzere; bakış en büyük silah olarak kullanılmaktadır. 1984'de Big Brother, Fahrenheit'da jurnalciler, distopyadaki insanı sürekli bir gözetim altında tutmaktadır. Bu yüzden insanlar otosansür uygulamak zorunda hissetmektedirler.¹²¹ Foucault'un Bentham'ın teorisi üzerinden geliştirdiği kurama göre; iktidarın gözü, artık sürekli olarak üzerimizdedir; *bakış* silahtan, fiziksel şiddetten daha güçlü bir unsur olarak, psikolojik baskı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakışlardan kaçmak için karanlığa; yani biraz mahremiyete ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlar eskiden olduğu gibi karanlıktan değil, sürekli bir aydınlıktan yani mahremlerini yaşayamamaktan korkar hale gelmişlerdir. Karanlığa sığınmak isterler, artık bakışlarla çevrili dünyada tek bir kişinin iktidarı kalmamıştır.¹²² İktidar artık kimilerine göre soyut bir kavramdır ve yok edilemez; kimilerine göre ise bozulmayan, durdurulamayan, sesi kulakları sağır eden bir makine

¹¹⁸Huxley, s.213

¹¹⁹Huxley, s.225

¹²⁰Niccolo Machiavelli; Prens, Kemal Atakay (çev.), 21. Basım, İstanbul, Can Yayınları, 2018, s. 71

¹²¹Mill, s.137,

¹²²Foucault, s.86

haline gelmiştir. İktidar; Metropolis¹²³ filmindekine benzer sürekli çalışmakta olan bir makinedir; onu işletenler bile onun çarkları arasında kaybolmaya mahkûm kalmışlardır. Yasal sahibi kim olursa olsun iktidar değiştirilemez, bazı kimselerin bu kusursuz makine üzerindeki etkileri farklı olsa da, aslolan iktidarın kendisi olmaktadır. Monarşi rejiminden farklı olarak panoptikonda herkes birbirini iktidar adına baskı altında tutmaktadır. Herkes herkesten kuşkulandır hale gelmiştir ve “*kestane kahvesinde herkes birbirini satmıştır*”¹²⁴ Sonuç: “*Mükemmel formül: Sürekli bir iktidar ve sonuçta gülünç bir maliyet!*”¹²⁵

3. BİR DİSTOPYA OLARAK AÇLIK OYUNLARI FİLMİNDE KULLANILAN TEMEL MOTİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 AŞK MOTİFİ

3.1.1 Bir Başkaldırı Olarak Aşk Motifi

“gözlüğünü burnumun üstünde geriye itti, derin bir nefes aldıktan sonra en üstte o kız parçasının duyduğu öteki kâğıt yılın önüne çekip kâğıdı açtı. İri harflerle kargacık burgacık bir el yazısı ile şöyle yazıyordu: *Seni Seviyorum.*”¹²⁶

1984’ten hatırladığımız bu alıntıda Julia’nın verdiği not; Winston’u distopya içinde yaşayan sıradan bir insan olmaktan uzaklaştırmış, Winston’u bir arayışa sürüklemiş, başka bir dünya olabileceğini düşünmesine yol açmıştır. Çünkü baskı ortamlarından kaçış, fiziksel olamadığı zamanlarda ruhsal olarak gerçekleşmektedir. İnsan hayal gücüne tutunmaktadır ve hayal gücünü harekete geçiren en etkili durumların başında aşk gelmektedir. İnsanların davranışlarına ket vurulabilir ama düşünceleri, duyguları ve ruhu dokunulmazdır. *Bedenlerine sahip olabilirsiniz ama ruhlarına asla!*

Yüzyıllar boyunca şairlere şiir yazdıran, müzisyenlere beste yaptıran ilham aşk olmuştur. Aşk içine hapsolunmak istenen bir andır, bir kurtuluş ümididir ve gerçeğe güzele ulaşmadan önceki son durak olarak görülmektedir; acısı bile avantaj kabul edilmektedir. *Mitolojinin Gücü* kitabında Joseph Campbell’ın da dediği gibi; aşk acısı yaşamak insanı olgunlaştıran hayata açılan asıl kapıdan giriş biletidir ve aşk acısı o biletin ücreti olarak

¹²³Eric Pommer (Producer), Fritz Lang (Director), Metropolis (Motion Pictures), Almanya, UFA A.G, 1927

¹²⁴Foucault, s.86- 98

¹²⁵Foucault, s.95

¹²⁶Orwell, s.121

değer görmektedir. ¹²⁷ “*Âşık dünya ile uzlaşabilmek için ona bir bedel öder; aşığın acı çekmesi gerekmektedir.*”¹²⁸

Aşk; distopyadan kaçış için bir mihenk taşıdır çünkü insan ancak âşık olduğunda norm dışı düşünebilmekte, güçlüye karşı güçsüzün tarafında olabilmekte, küçücük bir umuda tutunup, distopya gibi kaçışı imkânsızlaştırılan bir dünyadan kaçmaya cesaret edebilmektedir. 1984’den yaptığımız alıntıdaki gibi; Winston için uyanış; Julia’nın hayatına girmesi ona *seni seviyorum* yazan notu vermesiyle başlamıştır. Aşk, Winston’un direnişe ve hayata bir şans vermesini sağlamış, ona başka bir dünyanın mümkün olabileceğini göstermiştir. Aşk, 1984’de provakatif bir eylemdir, parti kanunlarına karşı gelmektir; bu yüzden aşk ya da en ufak bir erotizm içeren davranış parti tarafından yasaklanmıştır. Partinin amacı; iktidarı ailenin ve aşkın üzerinde tutmaktır. Bunu sağlamak içinse her türlü duygusal bağın oluşmasını engellemeyi kendisine vazife edinmiştir. Birbirine duygusal hisler besleyebilecek insanların evlenmesine izin verilmemiştir. İzin verilirse, *evliliğin asıl amacı* olan partiye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirme görevine ters düşeceği düşünülmüştür.¹²⁹ Diğer yandan reel dünyada da İtalyanca aşk kelimesi olan Amor; Roma’nın yani Roma Kilisesinin tersten okunuşudur ve Campbell’ın da işaret ettiği üzere, aşk/amor en büyük yetki mercilerinden biri olan Roma Kilisesine başkaldırı anlamı taşımaktadır.¹³⁰

Açlık Oyunları serisinin hikâyesindeyse; Katniss Everdeen kız kardeşi ve annesi ile yaşayan evin geçimini üstlenen bir genç kızdır. Gale isminde kendi yaşlarında hoş bir genç olan Gale ile “*arkadaşlığın bir üstü sevgililiğin bir altı*”¹³¹ bir ilişkileri vardır. Peeta Melark da Katniss’i uzaktan uzağa seven, ailesinin fırınında çalışan sessiz sakın bir çocuktur. Peeta’nın, Açlık Oyunları haraçlarını tanımak için düzenlenen programda Katniss’e herkes içinde aşkını ilan etmesiyle birlikte, hikâye ilginç bir hal almaya başlamıştır. Katniss ve Peeta hayatlarını kurtarmak için programdan sonra âşık rolü oynamak zorunda kalmışlardır. Bu rol Katniss ve Peeta’nın da birinci kitap/film sonunda otoriteye karşı gelerek, *ya iki kazanan olur ya da bizi kaybedersiniz* restine kadar sürmüştür. Bu rest,

¹²⁷Joseph Campbell, Bill Moyers, Mitolojinin Gücü, Zeynep Yaman (çev.) 1. Basım, İstanbul, MediaCat Kitapları, 2017 s.243

¹²⁸Roland Barthes, Bir Aşk Söyleminden Parçalar, Tahsin Yücel (çev.) 5. Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2014 s.12

¹²⁹Üster, s.348

¹³⁰Campbell ve Moyers, s.243

¹³¹Arkadaşlığın bir üstü sevgililiğin bir altı,2010, <https://eksisozluk.com/arkadasligin-bir-ustu-sevgililigin-bir-alti--2296603>,(12.01.2019)

Başkan Snow'un otoritesine gölge düşürmüş, televizyonlarda dünyanın izlediği fenomenler siyasi iktidarı sarsmıştır. Bunların hepsi aşkın ekrana yansması ile mümkün olabilmiştir. Cam ekranda yarı sahte bir itirafla başlayan aşk/bağlılık ve bağlılıktan doğan takım olma hali, distopya gibi sarsılmaz bir düzeni değiştirmek için atılan ilk adım olmuştur. Çünkü aşk daha önce varlığını bilmediğimiz güzel bir dünya sunduğunda kişi en büyük değişmezin yani kendi tükenmişliğinin bile değişebildiğini görmektedir. İnsan aşık olunca duyguları ve hormonları ile birlikte düşünce yapısı da harekete geçmekte ve istese de istemese de başka bir dünya olabileceğini fark etmektedir. Eskiden olmasa yaşayamayacağını sandığı dünyaya düşman olmaktadır; değişim istemektedir. Âşık insan azla, ortalama ile yetinemez olup; aşkı ve sevdiği için, daha güzel bir dünya için didinmeye başlamaktadır. Aşk hikâyesinin sonunda, kişi mutsuz olsa da kişinin çabalama gücü bulması, distopyadan kaçma umudu vermektedir. Çünkü artık önünde tek diz çökeceği ve kabul edeceği otorite olarak aşkı görmektedir. İnsanı bitmek tükenmek bilmeyen uykusuz gecelere mahkûm eden, sevgilinin kapısında açlığını, susuzluğunu, üşüdüğünü unutturan hatta kahramanın ağlamasını bile makul gösteren tek şey aşk olmaktadır.¹³²

3.1.2 Kutsal Aşk Motifi

Dinler sevgiyi her şeyin üstünde tutmaktadır. Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmeyip tebliğ etmesi gereken insanlardan kaçan Hz. Yunus'un balığın karnına düşmesi, aslında Tanrı'nın kullarına duyduğu sevgiyi küçümsemesinden kaynaklanmaktadır. Tanrı kullarını sevdiğinden yaratmıştır ve bir peygamberin yapması gereken her türlü zorluğa rağmen kalıp sevgi için savaşırmıştır.¹³³

Buradan anlaşılacağı üzere kutsal sevgi sadece Tanrı'ya duyulan sevgi değildir. Kutsal aşkın sadece Tanrı'ya duyulan sevgi olduğu düşünülmesi son derece yanıltıcı ve eksik bir düşüncedir; Yunus Emre'nin meşhur sözünde olduğu gibi *yaratılanı yaratandan ötürü sevmek* de kutsal sevgiye dâhil olmaktadır. Fakat bir insanı sevmenin de kutsal birçok yolu olduğu unutulmaktadır. Unutulan kutsal sevgilerin başında kardeş sevgisi ve komşu sevgisi gelmektedir. Katniss' in hikâye boyunca kendini feda ettiği iki kişi vardır: Primm ve Peeta. Primm; Katniss 'in kardeşidir ve kardeşlik olgusu öncelikle Primm bazında kişi odaklı iken, daha sonra alaycı kuş simgesiyle tüm mıntıkaların kardeş olmasını sağlamıştır. Bir distopyada asla olmaması gereken şeylerden biri olarak ezilmişlerin kardeşliği, iktidarın sonunu getirmiştir.

¹³²Arthur Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, Zeynep Özkurt (çev.) 1. Basım, Ankara, Alter Yayınları, 2009, s.66

¹³³Eric Fromm; *Sevme Sanatı*, Yurdanur Salman (çev.),10. Basım, İstanbul, Payel Yayınları, 1995, s.32- 33

İkinci kişi olan Peeta ise; Katniss'in komşusudur. Evet, her ne kadar Peeta' nın ailesi daha zengin bir bölgede yaşasa da Peeta ile Katniss' in yolları daha önce kesişmiştir ve Peeta Katniss'e kimsenin kimseye yardım etmediği bir ortamda yardım etmiştir. Bu da ikisinin ve hatta kendi mıntıkasındaki haralarla ittifak yapan diğer çocukların *komşunu* sev doktrini doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Zaten kutsal kitaplarda bahsedilen "komşunu sev" insanın kendisinden başkalarını da düşünmesini gerektiğini hatırlatan bir öğretidir. Bahsettiğimiz bu birlik olma hali, Açlık Oyunları serisinde distopyanın yıkılacağının habercisi olmuştur. Aynı zamanda Fahrenheit 451 filminde Montag' ı uyanışa geçirenin komşusu Clarisse olması da tesadüf olarak kabul edilemez.¹³⁴

3.1.3 Evlilik Motifi

"Başka bir insana ya da insanlara bağlanmak, iyi günde de kötü günde de, zenginlikte de yoksullukta da" lm Ayırana Kadar " tarzındaki çok keskin ve koşulsuz bağlılıklar, ne pahasına olursa olsun uzak durulması gereken bir tuzağa benzer."¹³⁵

Distopya yazarları evlilik kurumunun bozulduğunu veya bozulmakta olduğunu fark etmişlerdir ve eserlerinde bu konuya değinmişlerdir. Hatırlayacağınız zere; Cesur Yeni Dünya evliliğe gerek görmemiştir; 1984'de birbirine bir şeyler hisseden insanların evlenmesine izin verilmemiştir. Fahrenheit'da ise Montag'ın karısı, Montag yerine televizyonla daha çok bağ kurmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki; distopyalarda evlilik ya yozlaştırılmış ve manasından sıyrılmıştır ya da güçlü bağlara dayanmamaktadır. İnsanlar bireyselleştike evlilik bir başkasına katlanmak haline gelmektedir. *Kendi kendine yeten* insanlar evliliğe gerek görmemektedir. Bu da paylaşmak denen olguyu yok etmekte, insanları bencilleştirmektedir. Oysa ideal evlilikte ne sadece kadının ne de tamamen kocanın istediği olmalıdır.

Evlilik bağı için iki kişinin bir olma hali gerekmektedir. İki kişi hem birbirini için fedakârlık yapmalı, hem de bu fedakrlıktan mutlu olmalıdır. Evlilik, Tao simgesindeki Yin ve Yang gibi dşnlmelidir. İki kişide de birbirinden birer parça bulunmaktadır. Hayatı boyunca aradığı ilişkiyi yaşayan kişide ise sadakat vazgeçilmeyen, vazgeçilmesi düşünülmeyen, vazgeçilmesi teklif dahi edilemeyen bir durum olmaktadır. Evlilik insanın kendisini kaybedip bir başkasında daha güzel bir tezahürünü bulması olduğu zaman anlam kazanmaktadır. Yin ve Yang gibi seven kişiler birbirini tamamlamakta ve sadece

¹³⁴Fromm, Sevmeye Sanatı, s.51

¹³⁵Bauman, Akışkan Aşk, s.128

birlikteyken huzura kavuşmaktadır.¹³⁶ Evlilik ancak birbirine saygı duymakla başlayıp, sevgiye dönüşen bir sadakat olunca yaşayabilmektedir. Katniss ve Peeta da çaresiz bir durumdan birbirine tutunarak çıkan iki insandır; güzel bir dünya hayalinde buluşmuşlardır ve bu onlar arasındaki bağı vazgeçilmez kılmıştır. İlerleyen yıllarda ise çocukları dünyaya gelmiş ve bu onlar için tutkudan daha önemli olmuştur. Arzu ortadan kaybolsa da yerine geçen sevgi devam etmektedir.¹³⁷

Katniss oyun başlamadan önce, Peeta'yı kendine ihanet eden bir rakip olarak görmüştür. Sonra Peeta'nın neden kendisine ihanet ettiğini düşündüğünü sorgulamıştır, Peeta ile birbirlerine verdikleri bir söz bulunmamaktadır. Ayrıca birbirine söz veren iki kişi arasındaki asgari güven de bulunmamaktadır. Ama Katniss içten içe Peeta'ya güvendiğini hissetmektedir.¹³⁸ Zamanla istemeseler de, hayat onları iyi bir takım olmaya zorlamış ve gün geçtikçe birbirlerine güvenmeye başlamışlardır. Oysa bu güven Survivor ve gladyatör yarışlarının bir birleşimi olan Açlık Oyunları'nın mantığına uymamaktadır.¹³⁹ Çünkü bu oyunlar insanın kendinden başka dostu olmadığını iddia etmekte ve ünlü bir deyişte dediği gibi; *her koyunun kendi bacağından asılması gerektiğini* insanlara göstermeyi hedeflemektedir. Parayı, şöhreti, zafer kazanmayı her değerden üstün tutarak ardında bıraktıklarını düşünmemeyi savunmaktadır. Modern dünyada insanlar yabancı biri için kendi kazancından taviz vermez hale gelmiştir çünkü aksi takdirde kaybedenin kendisi olacağından korkmaktadır. Yeni tür *big brother* tarzı oyunların tek emeli; insanların birbirine güven duymasını, dayanışmayı, yardımlaşmayı ortadan kaldırmaktır ve bunu büyük ölçüde başarmaktadır.¹⁴⁰

Katniss ve Peeta'nın takım olarak hareket etmesi ve zorunluluktan doğan bağlılık Katniss tarafından önce kuşkuyla karşılanmış fakat sonra yaşadıkları ikisini birbirlerine yaklaştırmış ve dayanışmayı doğurmuştur. Ayrıca bu dayanışma, distopyayı yıkmış ve sonunda bolluk günlerini andıran bir tabloya benzer bir masala dönüşmüştür. Sonunda Peeta sorduğunda Katniss şu cevabı verir hale gelebilmiştir.

*"Beni seviyorsun. Gerçek mi, gerçek değil mi?" diye fısıldadığı zaman yanıtım, "gerçek," oldu."*¹⁴¹

¹³⁶Campbell ve Moyers, s.26

¹³⁷Bauman, Akışkan Aşk, s.26

¹³⁸Suzanne Collins, Açlık Oyunları, Sevinç Tezcan Yanar (çev.) 13. Basım, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010, s.123

¹³⁹Caroline Carpenter, Açlık Oyunları Rehberi, Barış Sever (çev.) 1. Basım, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2012 s.6

¹⁴⁰Bauman; Akışkan Aşk, s.125

¹⁴¹Suzanne Collins, Alaycı Kuş, Sevinç Tezcan Yanar (çev.), 1. Basım, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010 s. 412

Katniss ve Peeta birbirlerini korumak için kendi canlarından vazgeçmişlerdir. Bunu ister adına aşk denilen şey için yapmış olsunlar, ister başka türden bir sevgiden bu güçlü kuvvet distopyanın yıkılmasını sağlamıştır. Katniss ve Peeta herkesin aradığı huzurlu limanı birbirlerinde bulmuştur. Çocukları olmuş, gelecek günler için umut dünyaya getirmişlerdir.¹⁴²

3.2 TÜKETİM ÇILGINLIĞI

Devletler büyük bir savaştan çıktıklarında ya da durgunluk zamanlarında güçsüz olduklarını belli etmemek için fazladan çaba sarf etmektedir. Bu çaba; çoğu zaman aşırı harcama, fazlaca gösteriş ve israf olarak ortaya çıkmaktadır. Ellerindeki lüks gidince iktidarları da son bulacak zannetmişler; bu yüzden tükettikleri her şeyin en güzelinden olmasına dikkat etmişlerdir. Gösterişleri ve diğer devletlerle kendilerini kıyaslamayı bir güç savaşı saymışlardır. Devlet yönetiminin meşru bir gerekçeye dayanmadığını ve büyük bir dikta rejiminin ortasında kaldıklarını anlayıncaya kadar bu lüks yarışından vazgeçememişlerdir.¹⁴³

Açlık Oyunları distopyasında gençliğe ve moda aşırı derecede önem verme durumu, bunun benzer bir tezahürü olarak görülmektedir. Rejim meşru ve eşitlikçi bir sisteme dayanmadığından aşırı harcamalar ve Açlık Oyunları ritüelleri birer güç gösterisi halini almıştır.

Katniss Everdeen ve Peeta Melark; Capitol'deki ihtiyaçları karşılamak için çalışan mıntıkalarından biri olan 12. Mıntıkada yaşayan iki gençtir. Mıntıkları madencilikle uğraşmaktadır. Katniss' in babası bir maden faciasında ölmüştür. Peeta'nın babası Katniss'in ailesinden daha nüfuzludur ve fırıncılık yapmaktadır. Katniss ise aç kalmamak için ismini haraçlığa defalarca yazdırmıştır. Fakat, ismi bir kere yazılan kız kardeşi Primmy' in yerine gönüllü olarak oyunlara katılmak zorunda kalmıştır. Katniss, arkadaşı Gale ile çoğu zaman aç kalmamak için barış muhafızlarının koruduğu tellerle çevrili ormana gidip kaçak avcılık yapmakta ve kimi zaman da meyve ve mantar toplamaktadır.

Kitapta hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan Collins tarafından Katniss'in avcı-toplayıcı olmasında elbette bir incelik bulunmaktadır. Çünkü; avcı-toplayıcı kültür henüz nesneleşmeye başlanmamış zamanlara aittir; insanlar sadece ihtiyacı kadar avlamakta ve tüketmektedir. Geçmişte insanların fazla avlanmasının tek nedeni; değiş tokuş yaparak

¹⁴²Bauman, Akışkan Aşk, s.35

¹⁴³İbn-i Haldun, Devlet, Osman Arpaçukuru (çev.) 8. Basım, İstanbul, İlke Yayınları, 2017, s.31

diğer insanlardan ihtiyaçlarını temin etmeye çalışmak olmuştur.¹⁴⁴ Katniss'in Gale ile birlikte avladığı hayvanları kimi zaman takas yoluyla esnaflara vermesi ve bu sayede diğer ihtiyaçlarını alması da filmde tesadüfi olarak yer almamaktadır. Mıntikalarda değiş tokuş sisteminin halen sürmesi hayatın devamını sağlamıştır. Değiş tokuş sistemi paranın aksine daha az tüketmeyi, ihtiyacı kadar almayı teşvik eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hobbes'un da belirttiği üzere: para yani gücün taşınabilirliği savaşmayı kolay kılmaktadır.¹⁴⁵Günümüzde ise parayı taşımaya bile gerek kalmamıştır, kredi kartıyla yapılan harcamalarla, taksitlendirme seçenekleriyle ve bir alana bir bedava gibi cazip kampanyalarla birey elindeki minimum gücü de bu araçlarla tiranlara kaptırmaktadır.

Açlık Oyunları distopyasında ise Kapital(para), barış muhafızları tarafından korunan iktidar gibi Capitol'de bulunmaktadır. Capitol hizmet sektöründe çalışan alt ve üst kademe insanlardan oluşmaktadır. En üst kademede Başkan Snow'un *yuvarlak masa şövalyeleri* en alt kademede ise dilleri kesilmiş Avox kızları /erkekleri bulunmaktadır.

Paranın bulunmadığı *ilkel* toplumlarda ekonomi değiş-tokuştan ibaret olmuştur. Değiş tokuş sonsuz kere yapılabileceği için ve sürekli üretim gerçekleştiğinden zenginlik sınırsızdır ve sürekli artmıştır. Ama *modern* toplumlarda merkez bankasının bastığı paranın miktarı ve yapılabilecek alış-veriş hesap edilebilmektedir. İlkel toplumlarda zenginlik üretimle birlikte sürekli bir artış içerisindeyken, günümüzde paranın basılması ile ters orantılı olarak zenginlik azalmaktadır.¹⁴⁶

12. Mıntıkada ikinci el eşya satılan pazarların olması ve Katniss 'in *alaycı kuş* simgesiyle bütünleşmesini sağlayan broşun da bir ikinci el pazarından hediye olarak Katniss'e ulaşması, kayda değer ayrıntılar olarak göze çarpmaktadır. Katniss 'in zaten böyle bir takıya verecek fazla parası olması imkânsızdır fakat Katniss'e hediye olarak gelen bu sembol de Capitol 'de parayla alınan satılan bir süs haline gelmiştir. Nesneler günümüzde olduğu gibi Açlık Oyunlarında da bir statü belirtisi ve bir gruba ait olma simgesidir; insanlar artık eşyaları birer imza gibi gururla üzerinde taşımaktadır. İnsanlar kendilerini tek tipleştiren *şeyleri* almak için elindeki varı yoğun satmaktadır. Çünkü, çevremiz gruptan dışlanmamak için üzerinde markasını bayrak gibi taşıyan kıyafetlere

¹⁴⁴Baudrillard, s.76

¹⁴⁵Hobbes, s.191

¹⁴⁶Baudrillard, s.77

aksesuarlara ihtiyacımız olduğunu düşündürmektedir.¹⁴⁷Koşmadığımız halde Nike koşucu ayakkabıları, basketbol oynamadığımız halde Jordan basketbol ceketleri, Polo tişörtler, Yankee şapkalar, Lacoste etekler ve gömlekler, doğa yürüyüşlerine gitmediğimiz halde The North Face montlar, Colombia botlar almak bir gruba dâhil olabilmek için gerekli görülmektedir.¹⁴⁸

Katniss' in yaşadığı 12. Mıntıka dâhil bütün mıntıkların hizmet ettiği Capitol; her şeye para ve statü ile ulaşılabilen günümüz dünyasına benzer bir mekân tasvir etmektedir. Mıntıklarda insanlar açken ve yiyecek almak için kendilerini sonucu yüksek ihtimal ölüm olacak bir oyuna defalarca yazdırırken, Capitol'dekiler için çeşit çeşit yiyemeyecekleri kadar büyük sofralar hazırlanmakta, daha fazla yemek için kusmalarını sağlayan karışımlar ikram edilmektedir. Kitabın yazarı Collins' e göre; Açlık Oyunları dünyasının görüleceği günler uzak değildir ve o günler geldiğinde kurtuluş için çok geç olacaktır bu yüzden hemen harekete geçmek gerekmektedir.¹⁴⁹ Bazılarına göre ise insanlar zaten çoktandır bir distopya içinde yaşar hale gelmiştir; *deryayı bilmeyen balık* gibi gözlerini kapamaktadırlar.

Katniss oyunlara katıldığı andan itibaren, Effie onu süslemeye çalışmaktadır. Çünkü Capitol' de insanlar moda düşkündür ve kadınlar için giyim kuşam ayrıca önem arz etmektedir. *“Düzgün ve şık görünmek, burjuva bakış açısına göre toplumdaki saygınlığı arttırırken, yoksul ve hırpani görünmek, erkek egemen modern kapitalist toplumda kadının “hiç kimse” olarak algılanmasına yol açmaktadır.”*¹⁵⁰

Cinna, Katniss'i anlamıştır, bir derdi olduğunu fark etmiştir ve Katniss 'in giymek isteyeceği onu anlatacak ve bir sembole dönüştürecek elbiseleri tasarlayarak, Capitol'ün ona hayran kalmasını sağlamıştır. Cinna' nın tasarımları olmasa, Katniss, izleyenlerin gözünde *yılanmak istemeyen*¹⁵¹ ölmeye götürülen genç bir kız olarak kalacaktır.

3.3 DİSTOPİK BİR KAVRAM OLARAK TELEVİZYON MOTİFİ

İnsan televizyon izlerken tüm dertlerinden kurtulduğunu zannetmektedir; televizyonla hipnotize edilerek yaşadığı acılarını unutmaktadır. Televizyon dizilerinde izlediği dertler kendi derdinden daha büyükmüş gibi gelmekte, kendi ailesindeki acılardan daha çok televizyondaki gördüğü kurgu ailenin acısına üzülmede böylece kendi derdini

¹⁴⁷Baudrillard, 66-67

¹⁴⁸Lash, s.60

¹⁴⁹Carpenter, s.11

¹⁵⁰Ferma Lekeşizalın, Modern, Narsist ve Yaralı, 1. Baskı, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013, s.159

¹⁵¹Oskay, s.67

unutmaktadır. Kendisinden daha dertli insanlar olduğunu görünce de kendisini *mutlu şanslı azınlıktan* saymaktadır. Görüntü bombardımanı da insanı saflaştırmakta, neyi nasıl düşüneceğini bilemez hale getirmektedir. “*Kalkmak ister ama kalkamazsınız. Kafayı üşüttüğünüzü düşünürsünüz. Buna sebep birileridir. Birileri anınızı emiyordur. Peki kim?*”

152

Televizyon denen *öldüren eğlence*¹⁵³ seyircisini yavaş yavaş tüketmektedir. Bunu da sarsılmaz görünen değerler ve kavramlarla alay ederek yapmaktadır. Bu yüzdendir ki; Neil Postman televizyonun asıl işinin oyalanma kutusu olması gerektiğini, aksi takdirde bilgilendirmek gibi bir görevi yerine getirmeye kalkarsa, ciddi derecede manipülasyon içereceğini ve televizyonun en büyük zararı ciddi meseleler üzerine savları olduğunu iddia ederken yapacağını söylemektedir¹⁵⁴Neil Postman’ın saydığı ciddi söylem alanları içinde Açlık Oyunları filminde de sıkça bahsi geçen ölüm ve aşk da yer almaktadır. İkisi hakkında konuşmak da oldukça zor olmuştur. Çünkü ; “*Sevmeyi öğrenemeyiz; ölmeyi de.*”¹⁵⁵ Açlık Oyunları izleyicileri ölüm/aşk ikileminde bırakılmışlardır. Televizyon arenasında aşk ya da ölüm kazanacaktır. Fakat günümüzde ölüm de hayata bağlayan aşk da birer tüketim ögesi haline getirilmiştir. İnsanlar değerlerinin ellerinden kayıp gittiğini anladıkça tüketim kültüründen el etek çekmek yerine, daha çok içine dalmışlar ve aşk kaybolduğunda onu daha çok aramışlardır. *Aman bir daha mı geleceğiz ölümlü dünyaya* deyip arkadaş ortamında hava atmak için yeni çıkan teknolojinin peşinde koşmaya devam etmişler, son bir şey daha alınca, tüketim çılgınlığı sona erecek ve içlerindeki derin boşluk dolacak zannetmişlerdir. Tüketim en büyük amaç haline getirilmiştir. Zamanı tüketen televizyon sevgi arayışının yalnızlıktan kurtulmaya çalışmanın bir yolu olmuştur. “*Televizyon izliyorsun. O senin mabedin. Orada yalnızlık yok.*”¹⁵⁶

Televizyon; starların en mahrem sırlarını öğrenilebileceğiz ekranda gördükleri haliyle tanıdığınızı sanıp arkadaşınız zannedilebileceğiniz hayali bir buluşma mekânı haline gelmiştir. Ünlüler artık yetenekleri kadar değil, hayranları (sosyal medyadaki takipçileri) kadar var olmaktadır. Magazinler sadece boş bir merak değildir; starların en

¹⁵²Lash, s.104

¹⁵³Neil Postman, Televizyon, Öldüren Eğlence, Osman Akınhay (çev.) 7. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017

¹⁵⁴Postman, s.195-196

¹⁵⁵Zygmunt Bauman, Akışkan Aşk, Işık Ergüden (çev.) 2. Basım, İstanbul Versus Yayınları, 2012, s.18

¹⁵⁶Lash, s.62

özel anlarının ekranlara yansması popülerliklerini arttırmakta, böylece hepsi birer güç sembolü haline gelmektedir.¹⁵⁷

Açlık Oyunları'nda Başkan Snow'un torunu iktidarının düşmanı olan Katniss gibi saçını yapmaktadır. Çünkü kendi ailesini yok edecek kalkışmayı *televizyonda gördüğü* için gözüne hoş görünmüş ona hayran kalmıştır. Bu ayrıntı da televizyonun ve starların insanların davranışlarında ne denli önemli olduklarının altını çizmekte, birçok insanın Katniss'e benzemeye çalıştığının ayrıca belirtilmesi, televizyonun tüketim nesnelerinin pazarlanması açısından etkili olduğunu göstermektedir. Açlık Oyunlarında her ne kadar gerçek bir mücadele söz konusu olsa da bu mücadeleyi çevreleyen yalancı çember de bulunmaktadır. Televizyonda anlatılan Katniss ve Peeta masalıyla gerçek hayatta olanlar aynı değildir.

Peeta ve Katniss televizyon ekranına ilk defa Açlık Oyunları kurallarının çekildiği anda çıkmıştır. Bu çekilişte Katniss'in kardeşi yerine gönüllü olması, televizyondaki fedakârlık yolculuğunun da başlangıcı olmuştur, bu gerçektir. Fakat Peeta' nın talk show programında Katniss'e âşık olduğunu söylemesi ve Katniss'i herkes tarafından istenilen biri olmasını sağlamasıyla, bize aslında bir tarafın gerçekten sevdiği, diğer tarafın ise razı gelmek zorunda kaldığı bir hikâye mükemmelmış gibi sunulmuştur. Katniss bu duruma canı söz konusu olduğu için karşı koyamamıştır. Seyirci ise onlara *talihsiz âşıklar* etiketini yapıştırmıştır. Oyunlarda Peeta yaralandığında, Katniss'in yardım gönderilmesini sağlamak için çare olarak Peeta'yı öpmeyi seçmesi, Katniss'in de kamera önünde rol yapmanın önemini kavramaya başladığını göstermektedir.

Birinci film sonunda, Peeta ve Katniss'in kuralları çiğneyerek kurtulmasıyla sarsılan iktidar, ikinci filmde Katniss ve Peeta'nın kendi tarafında olduğunu izleyenlere göstermeye çalışmıştır. Başkan Snow; televizyon aşkının inandırıcı olması için evlenmeleri gerektiğini söylemekte ve herkesi sadece talihsiz âşıklar olduklarına ikna etmelerini istemektedir. Fakat yaptıkları zafer turunda Alaycı Kuş'un çoktan duvarlara yazılan, göğüslere takılan bir direniş simgesi olduğu ortaya çıkmıştır. Peeta, kamera önünde âşık çifti canlandırmaktan yorulduğunu söylerken, Katniss'in aklı, büyümeye başlayan isyanda kalmıştır. İkisi de ellerine tutuşturulan konuşma metinlerini tekrarlamaktan bıkmıştır ama kelimelerde en ufak bir değişiklik yapılması insanların ölümüyle sonuçlanmaktadır. Diğer

¹⁵⁷Bauman, Cemaatler, s.74

yandan Snow, Katniss'i izlediğini ona yaşadıklarını bir ekrandan göstererek açıkça belirtmektedir.

Bütün distopyalarda tek kanal hâkimdir ve basın susturulmuştur. Medyan varsa gücün de var demektir. Başkan Snow da Açlık Oyunları filminde medyayı da kontrol etmektedir. Medyayı elinde tutan kimse, toplumu hem siyasal hem askeri bakımdan yönlendirmektedir.¹⁵⁸Televizyon güzel bir görüntü ve cesur bir yalanla insanları her şeye inandırabilmektedir. Sıradan insanlar bu görüntüden şüphelenmez. Az sayıdaki kişi olayın ardını araştırılması gerektiğini söyler ancak çok az kişi görüntünün ardındaki gerçeği araştırmaya başlar fakat belki de hiç kimse gerçeğe ulaşamayacaktır.¹⁵⁹

Sıradan insanın bilme ihtiyacı, medya tarafından karşılanmaktadır. Siz insanlara televizyonda, radyoda, gazetede ve daha da kötüsü sosyal medyada ne anlatırsanız ona inanacaklardır. İnsanlar bir şeyi araştırmaktansa önüne sunulan yanlış bilgiyi tercih etme eğilimindedir. Gösteri bunu kimi tehlikeleri saklamak yerine aksine göstererek ve böylece sıradan insanın güvenini kazanıp tehlikeleri önemsizleştirerek yapmaktadır.¹⁶⁰ Mıntikalarda yıllar önce çıkan isyanın tekrar etme ihtimalini yok etmek için yapıldığı iddia edilen Açlık Oyunları, iktidarın asla sona ermeyeceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Ama Katniss ve Peeta'nın karşı koyması iktidarın sorgulanabilir olduğunu, kuralların değişebileceğini göstermiştir.

Başkan Snow, elindeki televizyon gücünden yararlanarak kazanan haraçlardan oluşan bir grupla 75. Açlık Oyunlarını yapacağını söylese de bir kez sarsılan iktidar, bir daha toparlanamamıştır. Başkan Snow 75. Açlık Oyunları öncesinde hala insanları Katniss ve Peeta' nın aşkına inandırmaya çalışmaktadır. Bunun için iktidar tarafından bir gelinlik yaptırılmıştır fakat beyaz gelinlik kapkara bir alaycı kuşa dönüşünce, tüm gösteri isyana hizmet etmiştir. Katniss'in (yalandan) hamile olduğu da söylenince, iktidarın kendi otoritesini herkese kabul ettirmek için başlattığı Açlık Oyunları, birden direnişin yapıldığı alan haline gelmiştir. İnsanlar ilk defa oyunların iptal edilmesini istemişlerdir fakat iktidarın kararı üzerine 75. Yıl Açlık Oyunları başlamıştır. Yine de oyunlar iktidarın istediği gibi yol almamaktadır. Katniss, oyun alanında kendini izleyen Big Brother'a (onun maşaları olan oyun kuruculara) ok ve yayını çevirince iktidarda kocaman bir delik açılmıştır, iktidar artık duraklama döneminden yıkılma sürecine geçmiştir.

¹⁵⁸Ragıp Duran, Apoletli Medya, 2. Basım, İstanbul, Belge Yayınları 2000 (Mahmut Tali Öngören, Önsöz)

¹⁵⁹Guy Debord, Gösteri Toplumu, Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent (çev.), 8. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018, s.208

¹⁶⁰Debord, s.188

Üçüncü filmde ise Katniss ‘in öldüğünü sanıp isyan edenler çoğalınca, Başkan Snow insanları ekrandan kendisini izlemeye zorlamıştır. Capitol’e götürülen Peeta ise ekranlardan insanları silah bırakmaya ikna etmeye çalışırken; 13. Mıntıkanın stratejistleri, Peeta’ya karşı Katniss’i kullanmak için, Katniss’i nasıl gösterecekleri nasıl giydirecekleri, ne söyletecekleri, nerde çekecekleri üzerine tartışmaktadır. Sonunda savaşın azaldığı bir bölgede çekim yapmak için fikir birliğine vardıkları anda Katniss’in sadece kendisi olmasına karar vermişlerdir. “Peki ya ölürsen?” diye sorduklarında Katniss ‘in cevabı kesindir: *“Kameraya çektiğinizden emin olun!”*¹⁶¹

13. Mıntıkanın, Snow’un tekelinde olan Capitol TV’ye sızıp korsan yayın yapmasıyla, televizyonun gücü muhaliflere geçmeye başlamıştır. 13. Mıntıka Katniss’i bir medya figürü olarak kullanmaktadır ve Katniss’in reytingi oldukça güçlüdür. Katniss Everdeen ayakta kaldığını göstermek için 8.mıntıkada yaralananları derme çatma hastanede ziyaret ettiğinde, Snow hastaneyi insanların Alaycı Kuş simgesiyle işbirliği yaptığı gerekçesiyle bombalamıştır. Fakat artık Katniss ‘in de kamerası vardır; Katniss, reytingi ve takipçisi Snow’dan daha güçlü bir fenomen haline gelmiştir. Katniss kameradan gerçekleri Capitol’e haykırmaktadır. Peeta ise tüm işkencelerin ardından çıktığı Capitol TV’de, Snow’un istediklerini söyler gibi yaparken, 13. Mıntıkayı saldırıya karşı uyarmayı başarmıştır. Yayın burada kesilince, Snow’un basına ambargo koyduğu onu kendisinin şekillendirdiği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Dördüncü filmde ise 13. Mıntıka tarafından güzel görünümlü savaşçı kişilerden bir takım oluşturulup yanlarına kamera vererek, daha güvenli alanlarda gezmeleri istenmiştir. Katniss’in saraya saldırma planları gerçekleşene kadar bu grupta yer alması, savaşın ortasında büyük bir yapaylık içermektedir.

Ayrıca Snow’un Katniss ve ekibinin başına gelenleri televizyonda gösterip, Katniss Everdeen’in öldüğünü ilan etmesi ve bütün önemli gelişmelerin televizyon ekranından yayınlanması, televizyonun haber yayma işlevinin ne denli etkisi olduğunu göstermektedir. Tabi ki verilen bilginin doğru olup olmadığı araştırılmamıştır. 13. Mıntıkadakiler de Katniss’in ölüsünün bile direniş için bir simge olacağını bilmektedirler. Bu yüzden 13. Mıntıkanın başkanı Alma Coin de Katniss’in ölümünü direnişe devam etmek için televizyon ekranlarında kullanmıştır. Nihayet Snow yakalanıp, Katniss tarafından okla öldürmesi planlanan bir arenaya getirildiğinde, Katniss ‘in rehberlerinden Effie yanındadır

¹⁶¹Nina Jakobson ,Jon Kilik (Producer) Francis Lawrence, (Director), Açlık Oyunları Alaycı Kuş Bölüm 1(Motion Picture), ABD, Lionsgate , 2015

ve hala en küçük ayrıntı ile bile ilgilenmektedir. Çünkü seyircilere güzel görünmek gerekmektedir! Katniss'in tek ilgilendiği ise alaycı kuş rozetidir fakat distopya yıkıldığından televizyon ve kamera artık bulunmamaktadır. Herkes kendi gördüğü kadarını bilmektedir.

4- DİSTOPİK BİR MASAL OLARAK AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN İNCELENMESİ

4.1 MASAL VE MASAL MOTİFLERİ İNCELENMESİ

Masal denince çoğumuzun hayalinde güzel şeyler canlanmaktadır. Masallar dağarcıklarda hep olumlu bir intiba uyandırmıştır. Genç kızlar hayallerini süsleyen beyaz atlı prensin kendisini masal gibi bir düğünle *sonsuz dek mutlu yaşadılar* klişesine ikna etmesini beklemektedir. Gündelik hayatta masalların aslında kötü bir olayla veya eksiklikle başlayan sınamalar silsilesi olduğu, unutulmaktadır. Oysa; güzel günlerin gelmesi için, padişahın/kralın oğullarına bir görev vermesi gerekmekte ya da kırmızı başlıklı kız babaannesine yemek götürmeye gitmektedir; yani yolculuğa çıkılmaktadır. Bu yüzden günlük yaşamda masalın kullanım alanlarını bir kez daha düşünmelidir. Masalları anlamak için öncelikle *Masallar nasıl, nerede ve neden çıkmış olabilir? , Nasıl kendilerini devam ettirmişlerdir?, Acaba masallar bize ne anlatmak istiyorlar?* sorularına cevap bulunması gerekmektedir.

Masallar üzerine araştırma yapan bilim adamları, henüz masalların kaynağı üstüne bir görüş birliğine varamamışlardır. Kimi araştırmacılar masalların, mitlerin bir yansıması olduğunu iddia ederken, kimi araştırmacılar masalların kaynağını Habeşistan'da bulmaktadır. Sadık Usta, masal kelimesinin köken itibarıyla Habeşistan'a kadar dayandığını iddia ederken, Türkçe'deki masal kelimesinin kökenini Habeşistan'daki kıssa, ibret, örnek gibi anlamlar da içeren “mesl” kelimesine dayandığını belirtmekte, ütöpik metinlere sıkça atfedilen Habeşistan'ın aynı zamanda masal kelimesinin yurdu olmasının tesadüfi olmadığını söylemektedir.¹⁶²

Âlim Şerif Onaran çevirdiği *Bin Bir Gece Masalları* kitabının önsözünde masalların kaynağını Çin'den Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir haritada aramamız gerektiğini söylerken¹⁶³, ünlü Türk düşünür Cemil Meriç masalların kaynağını Hindistan'da

¹⁶²Sadık Usta, Ütopya ve Masalbilim, 1. Basım, İstanbul, Librum Yayınları, 2017,s.70- 81

¹⁶³Bin bir Gece Masalları, Âlim Şerif Onaran,1.Basım, İstanbul, Afa Yayınları, 1992 (Önsöz)

bulanlardandır. Cemil Meriç, hayran olduğu Pañçatatra hakkında “İşlediği malzeme eski, kısmen halkın malı. Ama onları kişiliği ile damgalayabilmiş.”¹⁶⁴ demektedir ve yazara olan hayranlığını da “büyük bir şair”¹⁶⁵ diye dile getirmektedir.

Saim Sakaoğlu ise masalların ortaya çıkışı ile ilgili bir fikre bağlanmamak gerektiğini savunmaktadır. Masallar çok çabuk değişebildiği ve yer değiştirebildiği için kaynak olarak belli bir yöreyi almak, masallar hakkındaki incelemeleri sekteye uğratacaktır.¹⁶⁶ Fakat bu durum, masalları teker teker inceleyerek, bazılarını belli bir coğrafyaya bağlama çalışmalarını engellememektedir. Yine de önceden de değindimiz gibi; sözlü kültür ürünleri sürekli yer değiştirdiği için bu çalışmalarda kesin sonuç alınmış olduğu söylenememektedir.¹⁶⁷

Usta da, Sakaoğlu’na katılanlar arasındadır. Masalı ilk kaleme alanlara ulaşamadığını ancak masallardan halkın kültürüne dair bilgiler edinilebileceğini söylemektedir.¹⁶⁸ Masalın kaynağı, önemli olmasına önemlidir; ama masalın genellikle sözlü bir anlatım olarak anlatıcıya göre şekillendiği bir gerçektir ve dilden dile coğrafyadan coğrafyaya anlatımı değişse de içindeki mananın çoğunlukla aynı kaldığını unutmamak gerekmektedir. Masallar, biçim bakımından yerel olsa da, anlatım bakımından evrensel öğeler içermektedir; kaleme alındıktan sonra belge haline dönüşmüşler ve bu sayede daha geniş sınırlara ulaşarak, yeni bir gelenek oluşturmuşlardır.¹⁶⁹ Masal söz konusu olduğunda dünyada da birkaç isim ve ekol öne çıkmaktadır. Gedeon Huet üç görüşten bahsetmektedir. Tarih Öncesi Görüş (Kablettarih Nazariyesi), Tarihi Görüş (Tarihi Nazariye), Etnografik Görüş (Etnografik Nazariye)¹⁷⁰

Tarih öncesi görüş; masal ve mitoloji arasındaki benzerlikten yola çıkarak masalların kökenini mitlerde aramaktadır. Hint- Avrupa mitolojilerini incelemiş ve kaynak olarak Hint mitolojisini göstermiştir. En önemli temsilcisi Vedalar üzerine çalışan Max Müller’dir. (1820-1900)¹⁷¹

Tarihi görüş / Hindoloji Okulu masalların kaynağını yine Hindistan’da arayan bir ekoldür. Ama kaynağı vedalarda değil, Pañçatatra’ da bulmaktadır. Bu görüşün bilimsel

¹⁶⁴Cemil Meriç, Bir Dünyanın Eşiğinde,19. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.247

¹⁶⁵Meriç, a.g.y

¹⁶⁶Saim Sakaoğlu, Masal Araştırmaları,7.Basım, Ankara, Akçağ Yayınları, 2016, s. 25

¹⁶⁷Sakaoğlu, s.25

¹⁶⁸Usta, s. 64

¹⁶⁹Mustafa Ruhi Şirin, Masal Atlası, 2.Basım, Ankara, Kök Yayınları, 2007, s.23

¹⁷⁰Sakaoğlu, s.20

¹⁷¹Sakaoğlu, s.21

anlamdaki ilk savunucusu Sylvestre de Sacy'dir.¹⁷²Bu görüşe Cemil Meriç de katılmaktadır.¹⁷³

Etnografik görüş kendinden öncekilere tepki olarak doğmuştur ve onları eleştirmektedir. Bu görüşün savunucuları Hindistan'a tanınan önceliği kabul etmemektedir. Masalların çok daha öncesinde ortaya çıktığını savunmaktadır ve bu Etnografik Görüş'ün temsilcileri Andrew Lang, Edward Tylor ve M.Lennan gibi etnograflardır.¹⁷⁴

Masal anlatmak genellikle hayatın gerçeklerini çocuklara yumuşatarak açıklamak ve bu sayede onları dünyanın kötülüklerinden korumak istemekten kaynaklanmaktadır. Çocukların gerçek dünya ile direkt etkileşime girmesine izin vermek büyük bir tedbirsizlik olacaktır. Ayrıca masal sayesinde hayatın gerçekleri sıkıcı boğucu bir havadan uzaklaştırılmaktadır. Çünkü, masallardaki gerçekler ilgi çekici hale getirilmeden verilirse; çocuklar söyleneni dinlemeyecek ve belki de özellikle aksini yapacaktır. Bu da çocuğun maceraya kılavuzsuz olarak çıkmasına ve sağ salim yuvaya geri dönememesine neden olacaktır. Masal, gerçek dünyaya cahil olan kimseye kılavuz eşliğinde bir maceraya çıkma şansı vermektedir. Ondandır ki; Propp da masallarda kahramana hep bir rehber eşlik ettiğini söylemektedir. Masallarda alınan bu yardım dinleyene yardım etmeyi de öğretecektir.¹⁷⁵

Masalın birinci amacı; insanı yola çıkarmak; yani karşılaşılan olaylar karşısında harekete geçirmektir. Fakat bu yol sembolik dağlardan geçmekte ve ejderhalardan, perilerden, sihirli elmalardan, balkabaklarından oluşan olağanüstü bir dünya olarak insanların karşısına çıkmaktadır. Diğer yandan bu semboller dünyası, korktuğumuz şeylerin aslında kendi hayalimizde olduğunu anlatmaktadır. Sembollerle anlatılmalıdır çünkü bilinçdışında meydana gelen macera, günlük yaşam diliyle tarif edilirse önemsizleşecektir.¹⁷⁶

Masallar evden ayrılışla başlamaktadır. Kimi zaman bu ev istenmeyen hor görülen bir mekân da olabilmektedir. Ama masalın sonunda ev bir yuvaya dönüşmekte, masal başlarken toy olan insan, masal bittiğinde olgunlaşmış ve mutlu sona ulaşmış olarak yuvasına geri dönmektedir. Özellikle çocuklara anlatılması bundandır ama yetişkinlerin

¹⁷²Sakaoğlu, s.23

¹⁷³Meriç, a.g.y

¹⁷⁴Umay Günay, Elazığ Masalları, 1. Basım, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975, s.18

¹⁷⁵Judith Malika Liberman , Masallarla Yola Çık, Sibel Subaşı Hill (çev), 1. Basım, İstanbul, Hep Kitap 2017 s.313

¹⁷⁶ Ursula K. Leguin, Çocuk ve Gölge ,Defer, Sayı:23, Bahar 1995, s.137

masala ihtiyacı olmadığı anlaşılmamalıdır. Yavuz; masalların aslında yetişkinleri hedef aldığını söylemektedir.¹⁷⁷

Masallar otoriteleri yok saymasıyla ünlenmiştir. Kralın çıplak¹⁷⁸ olduğunu kimse söyleyemezken haykıran çocuk bunun en güzel örneğini temsil etmektedir. Yıkılmaz zannedilen otoriteler ancak masallar aracılığıyla yıkılabilmektedir. Masallarla bambaşka daha güzel bir dünya ümidi aşılanmakta, çocuklar için eğlenceli bir öğrenme ve macera sağlanmaktadır.

4.1.1 Soyut Bir Metafor olarak Masal

Bir Varmış, Bir Yokmuş.

Anonim

Masallar bir varmış bir yokmuş ile başlamaktadır. Bu bir var olup, bir var olmama hali bebeklerin nesne sürekliliğini kazanamadığı ilk altı aylık zamanı hatırlatmaktadır. Masal dünyası nesne sürekliliğini kazanamamış bebeklere oynatılan cee ee oyunu gibidir.

Bebekler nesne sürekliliğini kazanamadığı için ce ee oynarken nasıl anne babasının kaybolduğunu zannediyorsa, insan da masal dinlerken bambaşka bir dünyaya gittiğini sanmaktadır. Masal dünyası kapılarını dinleyenlerine yalnızca kısa bir süre için açmaktadır. Sonrasında ise maceracısını normal dünyaya geri döndürmektedir. Dünyasını büyülü ve çekici hale getirmek içinse ejderhalar, uçan halılar, sihirli lambalar, Kaf Dağı¹⁷⁹ gibi metaforlar kullanmaktadır. Bilimkurgularda da masallarda olduğu gibi ortak motifler vardır. İnsanlar; uzaylılar, yaratıklar veya robotlarla mücadele ederken masallarda bunun yerini ejderhalar, devler almaktadır.¹⁸⁰ Bilimkurgular da masallar gibi doğaüstü güçlere sahip olan ya da aldığı darbelere rağmen yenilmeyen kahramanlara sahip olmuştur.¹⁸¹ Çünkü düşmanlar/ karanlık taraftakiler hayali karakterlerden oluşmaktadır.

Masalda hayali varlıkların yanında şövalye, kral prenses padişah gibi gerçek dünya kişileri de bulunmaktadır ama masallar hayallerden mi bahsediyor yoksa gerçeklerden mi

¹⁷⁷ Muhsine Hekimoğlu Yavuz, Masallar ve Eğitimsel İşlevleri, 4. Basım, İstanbul, Yenigün Basın Yayınları, 2009, s.22

¹⁷⁸ Masallarda genellikle çocukların görebildiği hayal unsurlarından bahsedilirken bu masalda ironik olarak gerçeği sadece bir çocuğun görmesi incelenmesi gereken bir mevzu olsa da bu bizim araştırmamızın konusu olmadığından bu konuyu kısaca geçiyoruz. Lakin şimdilik masallarda otoritelerin yıkılabileceğinin ve yetişkin aklımızla kabul etmediğimiz olayların gerçekleşebileceğini söylemekle yetiniyoruz. (Eric Fromm, Rüyalarda Masallar Mitoslar, Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten (çev.) 1. Basım, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1992, s.107

¹⁷⁹ Yavuz, s.38

¹⁸⁰ Neşe Kaplan, Gülin Terek Ünal, Bilimkurgu Sinemasını Okumak, 1. Basım, İstanbul, Derin Yayınları, 2011, s.131

¹⁸¹ Kaplan ve Terek Ünal, s.130

diye sorulsa bir çocuk bile aynı cevabı verecektir. Masallar gerçek değil; gerçek olamayacak kadar güzeller; masallarda imkânsızlık diye bir şey bulunmuyor, o büyüdü dünyada her şey mümkün.¹⁸²

Sadık Usta, *Ütopya ve Masalbilim* kitabında güzel hayali ülkelere ulaşma hevesi olarak adlandırılan ütopya ve pembe düşler kurduran masal arasında bağ kurmaya çabalamaktadır. “*Ütopya ve masaldaki dünya da hem vardır hem de yoktur.*”¹⁸³ Peki, biz bunu neden distopya ve masal arasında yapmayalım? Distopya da ütopyadan doğduğu için bir hayal ürünü olması kaçınılmazdır. Masal da ütopya da distopya da “*insanda hayal etme yeteneği oldukça var olacaktır.*”¹⁸⁴ İnsanlar gerçekleri dinlemektense sürekli düş peşinde koşmaktadır. Masalın da distopyanın da çekiciliği hayal edilmiş başka bir dünya olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁸⁵ Hayal, çoğu zaman bizi güzele ulaştırmaya çabalasa da, bazı hayaller, tıpkı distopyada olduğu gibi kâbusa dönüşebilmektedir. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi; distopyalar *rayından çıkmış ütopyalar* olma özelliği taşımaktadır.

Distopyalarda nasıl zaman, mekân, kişi anlayışı saklanarak bu kötücül durumların herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde olmuş olabileceği izlenimi veriliyorsa masalda da bir zamanlar, ülkenin birinde, mutlu insanların var olduğu düşü kurulmaktadır. İnsanlar yaşamın sıkıcı gerçeklerinden kurtulmak için düşe mahkûmdur fakat insanlar bu hayali kurarken bile bir önlem almak zorunda hissetmişlerdir. Bu yüzden masallarını uzak bir ülkede, bilinmeyen bir zamanda yaşayan, tanımadıkları bir kral hakkında anlatır gibi yapmaktadırlar. Oysa genellikle masal distopyalarda olduğu üzere yaşanılan zaman ve ülkede hüküm süren iktidar hakkında yazılmaktadır.¹⁸⁶

Hayalden kurulan masal, mutlu olmak için olduğu kadar bir kaçış ve eleştiri için de kullanılmaktadır. Bu kaçış bir savunma mekanizması olsa da çoğu zaman aklımızı ve ruhumuzu koruduğu için gerekli görülmektedir.¹⁸⁷ Masal, insanın zamanın sınırlarını aşmak istemesinden doğan somut gerçeklerden soyut tasvirlerle geçişle oluşmaktadır. Masallardan tasvirler çıkarıldığında, zamanlar üstü somut gerçeklere ulaşılmaktadır. Masal soyut

¹⁸²Naki Tezel, *Türk Masalları*, 1. Basım, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971; Önsöz VIII

¹⁸³Usta, s.87

¹⁸⁴Şirin, s.33

¹⁸⁵Şirin, s.64

¹⁸⁶Melek Özlem Sezer; *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*, 1. Basım, İstanbul, Kor Yayınları, 2018,s.17

¹⁸⁷Sezer, s.61

ifadelerle birer felsefe yaratma iddiasında bulunmadığı halde, değerli hikmetler anlatmaktadır.¹⁸⁸

Olayları soyutlaştırmanın amacı, aslında onları daha somut hale getirebilmektir. Gerçek hayattan kişiler/eşyalar özelliklerine göre mecaz hale getirilerek, hayal ürünü varlıklarla açıklanmaktadır. Hayal kurma, aynı zamanda insanın düşüncelerini geliştiren, fikir üretmesini kolaylaştıran bir teknik olmuştur. Fakat günümüzde teknolojinin gelişmesiyle insanın hayal kurması zorlaşmıştır. Artık hayalini bile kuramadığımız imkânlarla ulaşılmıştır. İnsanlar hayalinden çok öte görsel çeşitlilikle iç içe bir durumda yaşamaktadır. Uçan halılar, birden bire bir yerde görünüp kaybolmalar olağan hale gelmiş ve şapkadan tavşanın nasıl çıktığını kimse merak etmez olmuştur. Hayal kuran insanlar azalmış ve hayal kurmayı yeniden öğrenmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Masal, insanın gerçek hayatı ile düşlerinin birleştirilmesinden doğmuştur. Gerçekçi betimlemelerin yanında yer alan bu düşler uçan halıların uçaklara, sihirli aynaların televizyonlara dönüşmesini sağlamıştır. Ne de olsa insana hayal kurmasını öğreten ilk metinler çocuklara annelerinin anlattığı masallar olmaktadır.¹⁸⁹

Masal bir dönem yenileştirme maksadıyla gündelik yaşama ayak uydurularak soyut kavramlardan arındırılmaya çalışılmıştır. Masalın hayal ürünü olmasını zararlı bulanlar da bulunmaktadır. Bunlardan en meşhuru J.J.Rousseau'dur. Rousseau olağanüstü masalları çocukları gerçeklerden uzaklaştırdığı ve çocuklara zararlı olduğu gerekçesiyle yeğenine yasaklamıştır. Mustafa Ruhi Şirin, bu duruma şiddetle karşı çıkmaktadır. Masalı Yahya Kemal'in Mehlika Sultanına benzeten Şirin, masalın da Mehlika Sultan gibi ancak hayalde arandıkça bir anlam ifade ettiğini söylemekte ve hayaldekinin eldekenden çok daha değerli olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹⁰

Açlık Oyunları filminde de Katniss, olmayan bir ülkede bilmediğimiz bir zamanda tanımadığımız bir başkan olan Snow ile mücadele etmektedir. Bu bize bir genç kızın Amerika'da yaşadığımız zamanda Trump'ı yenip var olan düzeni bozmasından daha çok heyecanlandırır ve daha mümkün görünmektedir. Çünkü her ne kadar söylesek de çoğumuza bu dünyada bir şeyleri değiştirebilmek başka bir dünya olduğuna inanmaktan daha zor gelmektedir.

¹⁸⁸Şirin, s.81

¹⁸⁹Günay, s.2-3

¹⁹⁰Şirin s.80-85

4.1.2 Bir Yolculuk olarak Masal

Az Gittik, Uz Gittik

Anonim

Masal ve çocuk iki ayrılmaz arkadaştır. Masal denince aklımıza çocuk, çocuk denince aklımıza masal gelmektedir. Masallar henüz yürümeye başlamış çocuklara, uçan halılarla gökyüzünde salınabilecekleri hayalini kurdurmaktadır.¹⁹¹ Çocuklarla bütünleşmiş sanat olarak masal, yetişkin de olsanız dinlerken sizi çocukluğunuza, yeni doğanın yüzünde görülen gayriihtiyari gülümseten ve başka hiçbir şeyde bulunmayan o müthiş saflığa götürmektedir.¹⁹²

Çocuk ilk deneyimlerini masaldan edinmektedir, masallardan doğruluğu, dürüstlükten ayrılmamanın önemini, her zaman iyilerin kazanacağını öğrenmektedir. Bunu çıkılan hayali yolculuk sağlamaktadır. Masallarda çocuklar istediklerini yapabilecek kadar büyümüş gibi kabul edilirken, yetişkinler de sorumluluklarından kurtulup çocuk gibi davranabilmektedir.¹⁹³

Masal kahramanlarını genelde evden uzaklaşabilecek kadar büyük ama henüz sorumluluk alamayacak kadar küçük ergenlerden seçmektedir ve onlara sorumluluk almayı ve tehlikelerle karşılaşıldığında nasıl davranılması gerektiğini öğretmektedir. Kırmızı Başlıklı Kız'ın babaannesini yiyen kurtla, Hansel ve Gratel'in şekerden evin cadısı, Pamuk Prenses'in kendisine zehirli elma veren üvey annesiyle karşılaşması düşünüldüğünde anlatılmak istenen daha net anlaşılacaktır. Masal; çocukluktan yetişkinliğe hazırlık evresi olan ergenlikte geçirilen sınavlardan meydana gelmektedir. Her masal çocuğun karşısına geçilmesi gereken bir imtihan olarak çıkmaktadır. Bu yüzden masal hayatın ritüelleri olan doğum, ölüm, çocukluğun bitmesi, evlilik gibi evreleri de kapsamaktadır.¹⁹⁴ Masalların ergenleri kahraman olarak seçmesindeki bir diğer neden de ergenin çocuk olarak ölmesini ve yetişkin olarak yeniden doğmasını sağlamaktır. Bu yeniden doğma işlevi; Pamuk Prenses'in bir prens tarafından öpülerek çocukluktan kadınlığa geçişi örneğinde açıkça görülmektedir.¹⁹⁵

¹⁹¹Şirin, s.119

¹⁹²Şirin, s.32

¹⁹³Şirin, s.79-84

¹⁹⁴Sezer, s.37-44

¹⁹⁵Sezer, s.22

Çocuk ya da ergen bir değişim-dönüşüm için evden uzaklaşmış ve büyümesini tamamlamak, Dede Korkut hikâyelerindeki gibi kendi ismini kazanmak içi zorlu bir yolculuğa çıkmıştır. Katniss'in kız kardeşi Primm'i Açlık Oyunları'ndan korumak için haraç yazılması buna örnek olarak sayılabilir. Açlık Oyunları'nda Katniss'in evden ayrılması, Peeta ile ortaklık ilişkisi kurması ve nişanlanması ardından Başkan Snow'u yani iktidarı devirmesi evden uzakta gerçekleşen olaylar olmuştur. Sonuç olarak, genç ya da çocuk güvenli evinde olmayan çatışmayı, kötülüğü deneyimlemek için bir yolculuğa çıkmış ve bu yolculuk çocuğun büyümesi, rüştünü ispat etmesi ile yetişkin olmasıyla sonuçlanmış ve kahraman egemen dünyayı yenip korunaklı evine geri dönmüştür.¹⁹⁶

4.1.3 Masallarda Kadının Rolü

*“Külkedisine sormuşlar neden prensle âşık oldun diye ‘Masal bana başka kader vermedi.’ demiş.”*¹⁹⁷

Bir masal yazmaya başlasak kahraman olarak hepimizin aklına istisnasız güzel bir prensesle yakışıklı bir prens gelecektir. Kimse masal kahramanı olarak Quassimado, Cyrano ya da Shrek hayali kurmayacaktır. Bir cadının, bir hizmetçinin de hisleri olduğu kimsenin aklına gelmemektedir. *“Bütün masallarda, meziyetler, güzelde, iyide, güçlüde, kusurlar ise çirkinde, kötüde ve zayıftadır.”*¹⁹⁸ İnsanların masalı dinlemesini sağlamak için kahramanın güzel bir prenses ya da tatlı kırmızı başlıklı bir kız olması gerekmektedir. Külkedisi, prensin ilgisini çekmek için periye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü prens külkedisini ancak cam ayakkabıyı giydiğinde tanımaktadır. *“Prensesin güzel değil en güzel olması gerekir.”*¹⁹⁹ Kahramandan çok masalı dinleyen, kahramanın güzel veya prenses olmasına ihtiyaç duymaktadır. *Çirkin kişiler mutsuz olmalıdır* ve hepsi birbirinden farklı olsa da²⁰⁰ kimse mutsuzlukları merak etmemektedir.

Güzellik yarışmalarında kadınlara neden birinci olduklarında taç takarlar? Çünkü güzellik kraliçelere, prenseslere yakışır ve güzel olanın da prenses olmaya hakkı bulunmaktadır. Kadın güzelliği kazanmak için bir çaba sarf etmez, zamanımızdaki estetik müdahalelere rağmen, masallar devrinde güzellik kazanılabilir bir şey değildir. İnancınıza göre ya Tanrı'nın ya da doğanın bir hediyesi olarak görülmektedir.

¹⁹⁶Sezer, s.44-45

¹⁹⁷Burhan Sönmez, İstanbul İstanbul, 2. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.165

¹⁹⁸Tezel, s.V

¹⁹⁹Sezer, s.72

²⁰⁰Lev Nikolayeviç Tolstoy, Anna Karenina, Ergin Altay (çev.), 3. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, s.43

Kadının kahramanlığı masallarda göz ardı edilmektedir. Kadına masallarda daha çok yardımcı ya da kazanılmak istenen hediye olarak bakılmaktadır. Kadın, Rapunzel gibi saçlarını prensine uzatmak, baloya gitmek için evden kaçmak ya da bir kurbağa öpmek zorunda kalmaktadır. “*Masalın mutlu son vadettiği saf ve güzel kız, erkeğini bulmadan önce kandırılma, kaçırılma, ölüm tehdidi alma, ağır duygusal yaptırımların uygulandığı yerlere kapatılma ve yoksulluk gibi pek çok belayla sınanır.*”²⁰¹ Ama hep kurtarıcısını bekler, kendi kurtulmayı aklından bile geçirmemektedir. Kurtarılması ise uyuyan güzel masalında olduğu gibi erkeğin onu öpmesiyle sağlanmaktadır. Erkeğin hiç tanımadığı bir kıızı öpmesi bir tecavüz değil bir lütf olarak algılanmaktadır. Çünkü masal karakterlerine hep iyi niyetli olarak yaklaşmaktadır.

Kadın kahramanlar çok nadir görüldüğünde ise çoğu zaman ya erkeksi görünüme sahip olmuşlar ya da erkekler gibi sözlerini sakınmadan konuşunca ukala olarak nitelendirilmişlerdir. Aşkı (egemenliği altına gireceği erkeği) bulunca da lady kıyafetlerine bürünüp savaşmayı bırakmakta ve *evinin hanımı çocuklarının anası* olmaktadırlar.²⁰²

Açlık Oyunları kahramanı Katniss, her ne kadar başına buyruk bir karakter olsa da, Peeta televizyona çıkıp onu arzu nesnesi yapmadan ya da perisi Cinna ona güzel elbiseler tasarlamadan önce çok ilgi çekmemiştir. Hatta rehberi Haymitch ona itici olduğunu Peeta’dan bir şeyler öğrenmesi gerektiğini söylemektedir. Katniss’i, Capitol gözünde kahraman yapan iktidarı devirme, düzeni değiştirme gibi etmenler değildir; onun görünürdeki amacı; ateşten elbiseler giyip, kardeşi Primmi’e annelik yapmak ve (herkesin sevdiğini sandığı) Peeta ile mutlu huzurlu bir aşk yaşamaktır.

Sonunda iktidar devrildiğinde Katniss kahraman olduğu yerden uzaklaşmakta *hapilly ever after* klişesinde olduğu gibi, Peeta ve çocuklarıyla mutlu bir hayat yaşamaya başlamaktadır. Kahramanlık onun için artık sadece hatıralarda kalmış ve bir masala dönüşmüştür. Fakat, gerçek hayatta kadınlar sınırlı da olsa kahramanlığı tadamamaktadır.

4.1.4 Masallarda İktidar Olgusu

Peri masallarında genellikle prensesler, prensler, krallar, kraliçeler bulunmaktadır. Onsuz masal düşünülememektedir. İlk tiyatro eserlerinin tanrıları ve kralları konu edinen klasizm akımı ile yazıldığı düşünüldüğünde bu durum olağan karşılanmalıdır. Pamuk Prenses, Kurbağa Prens, Sindirella, balolar, süslü kabarık elbiseler, balkabağından arabalar

²⁰¹Sezer, s.155

²⁰²Sezer, s.77-79

masal diyarının vazgeçilmez parçaları olarak hafızamızda yer almaktadır. Bir kızın güzelliğinden bahsederken *peri padişahının kızı* olduğunun geçmesi, onun güzelliğinden şüphe duymamızı engellemektedir. Masallarda “sıradan” kadınlarsa devlere kurban olarak sunulmaktadır.

İktidardakiler daima haklı ilan edilmektedir. Çünkü eski devletler düşünüldüğünde ve önceki bölümlerde de anlattığımız üzere iktidar yetkiyi Tanrı’dan aldığını iddia etmektedir. Kraliyet aldığı bu yetkiye dayanarak, halkı hep adaletli olduğuna ve olacağına inandırmaktadır. Sadece bilge kişiler, koşulsuz şartsız inanmayı reddedip iktidara karşı çıkmaktadır.²⁰³ Akıllı insanlar iktidara boyun eğmezler ve açıkça ona karşı çıkarlar ama daha da akıllı olanlar onunla gizliden gizliye alay ederler. Masal kral çıplak diyebilmenin iktidara karşı gelebilmenin, onun doğrusunun mutlak olmadığını haykırmanın en güvenli yolu olmuştur. Çünkü eleştiriyi dikenli tellerle değil de pembe pamuklara sararak yapmaktadır.

Prenslükleriyle kendilerini gizleyen erkeklerin kişilikleri üzerine biraz düşünersek; prensin Sindirella hikâyesinde sevdiğini yüzüne bakıp tanıyamayacak bir budala, Pamuk Prenses’de ölü bir kızı öpen bir tecavüzcü²⁰⁴, Rapunzel’ de ise ip bulmaya gitmeye üşenip kızın saçlarına tırmanan işkenceci bir tembel olduğu hemen anlaşılacaktır. Her zaman kendilerini hak sahibi gören prensler, bazen gizliden gizliye yerilirken; bazen de onlara yol gösteren hikâyeler, masallar yazılmaktadır. Özellikle doğuda şehzadeleri eğitime işine oldukça önem verilmektedir. *Pançatantra*, *Pançatantra*’ya dayanan *Kelile ve Dimne*, *Tutiname* bu masallardandır.²⁰⁵ La Fontaine ‘in de fabllarıyla bu masal çeşidine örnekler verdiği söylenebilir.²⁰⁶

Muhalif masallar içinde Şçedrin’in *Büyüklerle Masallar*’ı da dikkat çeken eserlerden olmuştur. Saltıkov Şçedrin 19. yüzyılın sonlarına doğru dönemin koşullarına muhalifliğini *Voyvoda Ayı*, *Bilim ve Sanat Koruyucusu Kartal* gibi masallarıyla ortaya koymuş büyük bir yazar olarak kabul görmüştür. Şçedrin muhalif duruşunu masalların ardına saklasa da bu sayede Çarlık Rusya’sını sansüre rağmen eleştirebilmiş, halkın durumunu gözler önüne sermiş, burjuva ahlakını yermiş ve toplumculuk propagandası

²⁰³Sakaoğlu, s.187

²⁰⁴Sezer, s.42

²⁰⁵Şirin, s. 20

²⁰⁶Şirin, s.134

yapabilmiştir. Yazdıklarını basit sade bir dille anlatması da onun kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.²⁰⁷

Sadık Usta, ütopya ve masal benzerliğine dikkat çekerken; masalların devlet düzeni üzerine düşünce ürettiğinden bahsetmektedir. Çünkü masallar ütopyalarda olduğu gibi insan eliyle devlet yönetiminin değiştirilebileceğinin ve kötü giden düzenin yenilebileceğinin umudunu taşımaktadır.²⁰⁸

Masallar ideal devletin, insanın, güzel yaşamın hatta ideal ölümün hikâyesini anlatmaktadır. Masallarda herkesin iyi olduğu, iyi hissettiği, iyinin kötüye tercih edildiği pembe bir dünya tasvir edilmektedir. Kötünün kötülüğü distopyalarda olduğu gibi abartılarak verilmektedir. Masallar da distopyalar da daha güzel bir dünya kurmaya yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ünlü distopyalar dünyanın sonunu getirecek kıyamet senaryolarını göstererek, masal statü ayrımını yıkıp fakir Keloğlan'ın zengin padişah kızıyla evlenmesini sağlayarak daha güzel bir dünya uğraşı vermektedir.

Masal; yaşamak istediğimiz özlenen bambaşka bir zamana aittir. Masalların yaşanmak istenen bir dünya tasviri olmasının nedenlerinden biri de kökeninin çok eskilere; henüz zalimliğin örgütlenmediği ve kanıksanmadığı zamanlara ait olmasından kaynaklanmaktadır. Masal pembe bir dünya kurunca Keloğlan'ın, padişahın kızı ile kurnazlığını kullanarak evlenebilmesi, bu sayede hiyerarşiyi yıkması mümkün olmakta, Katniss gibi genç bir kızın liderliğinde Snow'un devrilmesi ve iyilerin kazanması inandırıcı gelebilmektedir.²⁰⁹

4.1.5 Masallarda “Mutlu Son” Metaforu

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine

Anonim

Masal kelimesi hemen hemen herkeste olumlu bir intiba uyandırmaktadır. Çoğu insan masal gibi bir aşk, masal gibi bir evlilik, masal gibi bir hayat yaşamayı dilemektedir. Masallarda kötü insanlar olduğu, kahramanların devi yenmesi gerektiği, kötü üvey kardeşlere katlanıldığı, ayak fetişisti prensin kızın ayakkabısını bulup getirmesi gerektiği unutulmaktadır. Happily ever after/ sonsuza dek mutlu yaşadılar kısmı ile ilgilenilmektedir.

²⁰⁷Mazlum Beyhan, Saltıkov Şchedrin ve Büyüklere Masallar Üzerine, Saltıkov Şchedrin, Büyüklere Masallar, Mazlum Beyhan (çev.), 1. Basım, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1981 s.7-10

²⁰⁸Usta, s.86

²⁰⁹Usta, s.92- 95

Oysa masallar, kahramanı bir sınamadan geçirmektedir. *Parayı vermeyene düdüük yoktur*, masallarda bile zahmetsiz rahmet olmamaktadır. Hatta masal sonu tekerlemeler bile kerevete(merdivene) çıkmak gibi bir çaba gerektirmektedir. Zaten masalların bir amacı da çocuklara çaba sarf etmeden bir şey kazanamayacaklarını, yani mutlu sona ulaşamayacaklarını öğretmeye çalışmaktır. Bu yüzdendir ki; masallar kahramanların hayatında bir şeylerin eksilmesiyle ve bu eksikliği gidermek için kahramanın yolculuğa çıkmasıyla başlamaktadır.

Bu eksiklik bahsedeceğimiz Açlık Oyunları filminde kahramanımız Katniss'in kardeşi Primm 'in ölümüne yarışacak haraçlardan biri olarak seçilmesidir. Katniss de bazı masal kahramanları gibi bir eksiklik hissetmese yolculuğa çıkmaya istekli değildir ama masumluluğu, saflığı tehlikeye girdiğinde onu almaya çalışanlarla adalet ve doğruluk için savaşmak zorunda kalmıştır. Zaman gelip yola çıkmasına neden olan hedefini kaybettiğinde yani kardeşi öldüğünde bile, tercihini tüm masal kahramanları gibi doğruluktan yana kullanmıştır.

Masallar erdem, bilgelik, doğruluk üzerine kurulmuşlardır. Fakat bunları açıkça savunurlarsa, kendilerini sıkıcı birer öğreti olmaktan kurtaramayacaklardır. Bu yüzden olağanüstü ve ilgi çekici öğelerden yardım almaktadırlar. Bu öğeler birer metafordur. Aydınlıkla karanlığın savaşında birer taraf olarak yer almaktadır.²¹⁰ Her zaman iyi olan kahramanın karşısında antagonist/kötü adam bulunmaktadır. Çünkü kötü olmadan iyinin değeri anlaşılamamaktadır. Derviş Zaim antagonist olmadan senaryo ve film kurgusunu yapmanın zor olduğunu, antagonistin hikaye örgüsünde kutup yıldızı gibi yol gösterdiğini dile getirmektedir.²¹¹

Masaldaki tüm figürlerin bir safı bulunmaktadır. Cadı, dev, ejderha gibi figürlerin kaderi çok baştan belli olmuştur. Onlar aksi belirtilmedikçe kötü olarak kabul edilmektedir. Peri, Kaf Dağı, Prenses ve Prens ise hep iyi olmak zorundadır; başka seçenekleri bulunmamaktadır.²¹² İlk filmde Katniss'in safında olanlar, ona âşık olan Peeta, rehber olarak gönderilen danışmanları Haymitch, Effie, Cinna aynı oyunda birbirlerine karşı yarışmalarına rağmen minik Rue; hatta Rue ile aynı mntıkadan olan Tresh'dir.* Hiç saf

²¹⁰Usta, s.64-67

²¹¹Derviş Zaim, Ustalık Sınıfı, Düünden Bugüne Derviş Zaim Sineması, İstanbul BİSAV(Bilim Sanat Vakfı) , 27 Ocak 2019

²¹²Usta, s. 81-82

* Tresh, Rue 'ya iyi davrandığı için Katniss 'in hayatını bir kere bağışlamıştır.

değiştirmemişler, Katniss'e iyi davranmışlardır. Kötü tarafı ise Big Brother Başkan Snow ve oyun kurucu Seneca Crane temsil etmektedir.

Carl Gustav Jung ise masallardaki karakterlerin insanın kendi iç dünyasının yansımaları olduğunu söylemektedir. Jung'a göre; avcının kahramanı yakalama çabası kişinin kendi ruhuna sahip olmaya çalışmasını temsil ederken, prenses prensin animası (içindeki kadınsı özellikler)dir; kötü karakter ise aslında insanın kendi karanlığından kaynaklanmaktadır. Masallar bu yüzden insanın içindeki protagonisti/ kötüyü devirmesiyle yani mutlu sonla bitmektedir. Kısaca Jung masalı içsel bir bütünlenme için, kişinin iç dünyasını keşfe çıkması ve kendiyle barışması olarak tasvir etmektedir.²¹³

Masallar ahlaki değerleri, toplumsal çıkarları gözetme amacı güden eski zamanın eğlenceli kamu spotlarıdır.²¹⁴ Masallarda da Yeşilçam filmlerindeki gibi kötüler hep kötü, iyiler hep iyidir. İyiler hep kazanmakta, kötüler hep kaybetmektedir. Hatta kötülerin değişme haklarının olmaması çifte standart olarak bazı eleştirmenlerin dikkatini çekmektedir. Masallarda önemli olan, ergenlik veya çocukluk dönemindeki kişinin hayatın şartlarını öğrenmek için yola çıkması, dış dünyayı tanınması ve bunların sonucunda değişerek eve dönmesidir. Dış dünyayı tanıma işi, korunaklı bir dünyada meydana gelmektedir. Kahraman, dış dünyayı gerçekten tanısa iyi sonların her zaman olmayacağını öğrenecektir. Fakat masallarda esas olan çocuğu dış dünyaya hazırlamak olduğundan, çocuğun dış dünyadan korkmasına engel olmak için masalların hep mutlu sonla bitmesi gerekmektedir. Hatta bu mutlu son klişesi bazen insanın masaldan zevk almasını engelleyebilmektedir. Yine de mutlu son insanların kendi hayatlarında yaşayamadıklarının hayalini kurabilmesi için gereklidir; insanların aklından ve ruhundan kötülüğe giden yolları silmesini, iyilikten umut kesmemesini sağlamaktadır. Bu yüzden, iyilerin kazanması için olağanüstü güçlerin yardımı koşması, sıkça görünen doğal bir durum olmuştur. Mutlu sonlar adaleti, cezayı ve ödülü diğer dünyaya bırakmaz; herkes ektiğini biçmektedir.²¹⁵

Distopyalar da insan ırkının çok geçmeden kaderine sahip çıkması gerektiğini yoksa mutlu sona ulaşamayacağını öğütlemektedir. Kıyamet senaryoları, düzen bu şekilde giderse olacakları göstermek için yazılmaktadır. Masal ya da ütopya insanlara daha güzel pembe bir dünya tasvir etmektedir ama bu pembe düşlere inanmayan eleştiren insanlar da azımsanamayacak kadar çoktur. Bu yüzden distopyalar mevcut durumun muhtemel

²¹³Jung, s.109- 118

²¹⁴Usta, s.65

²¹⁵Usta, s.86-90

gidişatını gösterip, bu düzene bir dur demek gerektiğini savunmakta daha etkili olabilmektedir. Ama distopya da masal da doğru değerlerin savunulması gerektiğini yoksa yok olup gideceklerini bilmektedir.

Fabllar ders veren küçük masallardır. Fabl denince akla gelen ilk isim olan La Fontaine masalın iki katmandan oluştuğunu söylemektedir. Biri beden yani biçim; diğeri can yani içeriktir. Beden Propp'un ileri sürdüğü masal biçimbilime yakın bir tabirdir; can ise masaldan alınacak ibretlik ders olarak belirtilmektedir. Masalı ders aracı olarak kullanan diğer isimler ise Aisopos ve Phaidros'tur. Aisopos, dersi masalın sonunda, Phaidros ise dersi başta anlatmayı tercih etmektedir. La Fontaine ise bazen ders vermekten kaçınmıştır.²¹⁶

İslam coğrafyasında tasavvuf anlatılarında masallardan çokça yararlanıldığı görülmektedir. Fakat bazı kesimler tarafından dini öğretilerin masallaştırılması olumsuz karşılanmaktadır. Buna rağmen, birçok tasavvuf kitabında masallaştırma en çok kullanılan tekniklerden olmaktadır; masallarla ahlaki değerler daha çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. Masaldan yararlanan dini öğreti kitaplarının başında Mevlana'nın Mesnevisi gelmektedir. Mevlana masallarla *içe bakışı* sağlamaya çalışmaktadır.

Masallar, mitolojiden folklore, inançlardan kaynaklanan değerler sistemlerinin özeti kabul edilmektedir. Bu yüzden masallar çocuklara yaşadıkları toplumun değerlerini ve kültürünü aktarmak için yararlı araçlar olmuştur. Çocuklar ancak ahlaklı ve cesur davranmanın kendisini mutlu sona ulaştıracağını masallardan öğrenmektedir.²¹⁷

Masallarda sadece iyi kimseler ve güzel davranışlar takdir görmektedir; kötülerin ve kötülüğün ise uzak durulması gereken şeyler olduğu pekiştirilmektedir. İyilik adeta çocuğun bilinç dışına kazınmaktadır.²¹⁸ Çocukları masala çekmek kolaydır; çünkü çocuğun masum ve iyiden yana olması yaradılışından kaynaklanmaktadır. Hristiyan kaynakların aksine doğu kaynaklarında İslam veya Budizm'de doğuştan günahkâr olma kabulü bulunmamaktadır.²¹⁹ Bu da masalların neden doğu kaynaklı olduğunu ya da batı kaynaklı masalların neden günahla ilişkilendirildiğini anlamamızı sağlamaktadır. Günahla ilişkilendirilmesi konusunda Kırmızı Başlıklı Kız ve Pamuk Prenses masallarının incelemelerine bakılabilir.

²¹⁶Şirin, s.133

²¹⁷Şirin, s.17- 47

²¹⁸Şirin, s.31

²¹⁹Şirin, s.100

Sadece iyilerin kazanmasını ve bazılarının kötü diyerek ötekileştirilmesini Melek Özlem Sezer gerçekçi bulmayarak eleştirmektedir. İyilerin fakir olduğu halde kazanamayacağını, zengin kız ve fakir oğlanın kavuşamayacağını, zengin babanın “*kaç para istiyorsun?*” diye soracağını savunmaktadır.²²⁰ Kavuşmalar bile eğitim/ çevre farkı olan kadın ve erkeğin sonsuza dek mutlu yaşayamayacaklarını, sonlarının ise tabiri caizse en iyi ihtimalle Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi büyük aşkların devamının mizahi bir şekilde anlatıldığı “*Evlidir Ne Yapsa Yeridir*”²²¹ filmine benzeyeceğini dile getirmektedir.

Masalı dinlenir kılan ise fakir genç adamın zengin kızla evlenebileceğine dair umut olmaktadır. Gerçek hayatın aksine masallarda denklik; para pul mevki ile değil; iyi/kötü bir insan olma farkına dayanmaktadır. Mustafa Ruhi Şirin, masalların bir işlevinin de insana umut aşılama olduğunu belirterek mutlu sonları savunanlardandır. Mutlu sonların başarısızlığa uğrayan insanlara bir gün başarabileceğine dair umut verdiğini söylemektedir.²²² Masalların asıl amacı umut aşılamaaktır. Masalı var eden umuttur.²²³

4.2 -BİÇİM, BİÇİMBİLİM VE RUS BİÇİMCİLİĞİ

4.2.1 Biçim

“*Güzel sözün manasız olacağına kolay kolay inanılmaz.*”²²⁴

Metinlerini belli bir düzlem/mantık üzerine oturtmak isteyen yazarlar ve onları objektif olarak eleştirmek isteyen kuramcılar genel geçer kıstaslar aramışlardır. Bunun için yaptıkları analizler sonucunda, bir kısım insanlarca kabul gören bir estetik anlayışa ulaşmışlardır. Bu estetik formları oluşturmak için inceledikleri ise metinlerin sübjektif anlamından ziyade şekil, dış görünüş anlamlarına da gelen biçim olmuştur. Biçim, bütün öğelerin birbirine bağlanarak ördüğü bir düzendir, eseri ortaya çıkaran kalıplar anlamına gelmektedir.²²⁵ Eco’ya göre; anlatı biçimlerden oluşur, biçimleri ise gereçler meydana getirmektedir ve kullanılan gereçlere göre biçim de değişebilmektedir.²²⁶

Biçim nesnel bir anlama sahiptir. Edebiyat gibi yaratıcılık içeren bir alandan çok bir müteahhitlik içermektedir. Tam da bu noktada, Mehmet Kaplan eskiden insanların bir yazı

²²⁰Sezer, s.74

²²¹Selim Soydan (Yapımcı),Şerif Gören(Yönetmen) ,Evlidir Ne Yapsa Yeridir (Film),Türkiye Gülşah Film,1978

²²²Şirin, s.110

²²³Şirin, s.45

²²⁴Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, 8.Basım, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1993, s.122

²²⁵Moran, s.166-167

²²⁶Kaplan ve Terek Ünal, s. 29

yazmak için inşa kelimesi kullandıklarını hatırlatmaktadır. Diğer yandan beyit gibi ev manasına gelen bir kelimenin yazım biçimi anlamında da kullanılmış olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu hatırlatmalar Heidegger'in dil-ev metaforu ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanacaktır.²²⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere, bir metin kaleme almak, yazarın aklına eseni işine geldiği gibi kâğıda aktarması anlamına gelmemektedir. Eğer öyle olursa ev yaşanamaz bir hal alacaktır.

Biçim; çoğu zaman biçem (üslup) ile karıştırılmaktadır. Yazarın metin için uyduğu kalıplar biçim; kendinden kattığı yetenek ise biçem olarak adlandırılmaktadır. Biçim birçok metinde bulunabilen aynı özellikleri anlatırken; üslup sadece bir yazarda fark ettiğimiz yazara özgü tarz anlamına gelmektedir. Biçim geneli ifade ederken, üslup biriciktir. Gogol'un Palto hikâyesinin birçok yazara ilham olması biçim sayesinde meydana gelen bir durum olmuştur. Palto biçim bakımından özenle işlenmiş dönemeçleri ile ince ince hesaplanmış bir metin olma özelliği taşımaktadır.²²⁸

Batının yazma biçimleri, doğunun yazma biçimleri kullanılan ibarelerden olmuştur.²²⁹ Dostoyevski'yi Tolstoy'dan ayırabilmemizi sağlayan üslup farkı iken, ikisinin de roman yazarı olduğunu ifade edebiliyor olmamız biçimle ilgilidir. Diğer yandan roman biçim bakımından sağlam olmazsa düşüncelerle dolu okunmaz bir pano olmaktan öte gidemeyecektir.²³⁰

Biçim ve içeriği günümüz televizyon programlarına uyarlıysak, biçim programın formatıdır. Format izlenilebilirliği kanıtlanmış bir yayın akışı ve kurallardan oluşurken; içerik o formata giren elemanlardır. Formatı Big Brother/ Biri Bizi Gözetliyor olarak ele alırsak, içine giren yarışmacılar birer kahraman gibi görünseler de format yarışmacılardan çok daha büyük ilgi çekmektedir. Yine de biri olmadan diğeri anlam ifade etmemektedir.

4.2.2 Biçimbilim

Morfoloji; dilimize biçimbilim olarak çevrilerek *biçim* özelliği daha öne çıkarılmış bir kavram olsa da Goethe'nin morfoloji kavramı daha çok yaşayan bir organizmaya denk düşmektedir. Rus halk masalları gibi kültürel değerlerin *gelişim ve dönüşüm yasalarını*

²²⁷Kaplan, s.133- 136

²²⁸Tzvetan Todorov, Yazın Kuramı, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.), 4. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s.214

²²⁹Tahsin Yücel, Yazın ve Yaşam, 2. Basım, İstanbul, Yol Yayınları, 1983, s.148

²³⁰Yücel, Yazın ve Yaşam, s.38

araştırmaktadır. Zaten morfoloji kelime anlamıyla “değişim ve dönüşümün bilimi”²³¹ anlamına gelmektedir.

Dilbilimde ise : “Sözcüklerin hangi biçim değişiklikleriyle hangi anlamları dile getirdiklerini inceleyen bilim dalına biçimbilim denmektedir.”²³² Biçimbilimde de sesbilimde olduğu gibi; dil birimlere ayrılıp; birimler arasındaki kurallar belirlenmektedir. Bu kurallar sayesinde yeni kelimeler türetilip, diller sınıflandırılıp çekim eklerine ayrılmaktadır.²³³

Geleneksel dilbilgisinde iki tür inceleme olduğu kabul edilmektedir: Biçimbilim ve sözdizim. İkisinin arasındaki ayrım; sözdizimin işlevleri; biçimbilimin ise yalnız biçimleri incelemesinden kaynaklanmaktadır. Biçimbilimin incelediği alanlar arasında söz grupları ve alabileceği çekimler bulunmaktadır.

4.2.3 Rus Biçimciliği

Rus Biçimciliği, Yeni Eleştiri ve Yapısalcılıkla birlikte biçimci kuramlardan sayılmaktadır. Bu kuramları diğerlerinden ayıran özellik; sanatçıyı ya da okuru değil; eserin bizzat kendisini incelemesinden kaynaklanmaktadır.²³⁴ Rus Biçimciler 1915-1930 yıllarında ortaya çıktığında, öncü sanat akımı fütürizm ile aynı görüşleri paylaşmaktadır.²³⁵ Rus Biçimciler’e göre yapıt incelemeleri ne psikanalizde olduğu gibi yazarın yaşam öyküsünden yola çıkmalıdır; ne de toplumsal yaşamdan süzülen sosyolojik bir varlık olmalıdır. Rus Biçimciler’e göre; bu tür çözümlemeler yapıtı gölgelemektedir; onlar tekniğin gücüne inanmaktadır.²³⁶

Rus Biçimciliği’ni diğer biçim arayışında olan kuramlardan ayıran özellik; sadece biçimin ölçülebileceğini iddia etmelerinden ve diğer sübjektif çözümlemelerden kaçınmalarından kaynaklanmaktadır. Rus Biçimciler esas olanın yazarlar değil, yazının kendisi olduğunu savunmuşlardır. Yazarı değil, yazıyı incelemeye almışlardır.²³⁷ *Yazar burada ne anlatmak istemiştir yerine hikâyenin hikâyesini merak etmişlerdir.*

Rus Biçimciler yapıyı, bağlantıları çözümlemeyi tercih ederler çünkü bilimsel yöntemlerle incelenebilecek olanın nesnel veriler olduğunu düşünmektedirler. İçerik ise

²³¹Usta, s.60

²³²Emel Huber, Dilbilime Giriş, 1. Basım, İstanbul, Yabancı dil Yayınları 2013, s.185

²³³Huber, s.185- 214

²³⁴Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, 28. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.159

²³⁵Todorov, s.17

²³⁶Todorov, s.18-19

²³⁷Jonathan Culler, Yazın Kuramı, Hakan Gür (çev.), 1. Basım, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2007 s. 174

öznel ve yorumu açık özellikler taşımaktadır. “*Biçimsel eleştirilerin hepsi ideolojik eleştirilerin göz ardı ettiği bir hakikatle başlar.*”²³⁸ Rus Biçimciler eserde sanatçıdan izler aramamış, eserin sonunu veya gizli taraflarını okuyucunun kendi yaşamsal deneyimlerine göre yorumlamasıyla *çıkarımsal gezintiler* yapmasıyla ilgilenmemiştir.²³⁹ Biçimciler yapıtları kültürel öğelerinden bağımsız olarak incelemeyi tercih etmektedir. Bu sayede ayrıntılarda boğulmamıştır.²⁴⁰ Biçimcilerin önemseydiği ve varmaya çalıştıkları sonuç; tüm metinlerde başarıya ulaşmanın anahtarı olacak bir formül oluşturmaktır.

Morfolojik (Biçimbilimsel) incelemelerin kaynağını oluşturan Goethe de düşünce ve ifadelerin belli yerlerde belli şekillerde kullanılmasının daha iyi olacağını savunmakta ve “*matematik bilimi gibi bir formül açığa çıkarabilseydik her şey daha kolay hale gelirdi*”²⁴¹ demektedir. Formüleştirmek için en doğru yöntemin ise metinler arasındaki ortak paydaları almak ve bunlardan yeni fikirler türetmek olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşler bize ayrıca Masal Biçimbilim kitabında Goethe’den fazlaca alıntı yapan Propp’un şemalarının temelini nereye dayandığı hakkında fikir vermektedir.

Rus Biçimciler de metinlerde uygulanabilecek somut kurallar ortaya koymakla ilgilenmişler ve buldukları ilkelerin uygulanabilirliklerini sorgulamışlar, deneyimlemeye çalışmışlardır. Bu ilkeleri ortaya koyarken de onlara karşı çıkanlar tarafından buldukları ilkeler tartışma konusu edilmiştir.²⁴² Aldıkları eleştirilerin çoğu içeriğin değerini göz ardı etmelerine dair olmuştur. Mihail Mihayloviç Bahtin, biçimciliğin en büyük handikaplarından birinin içerikle olan ilişkiyi kaybetmek olduğunu söylemektedir. İçerikle biçim ilişkisi kaybolursa, içeriğin güçsüzleşeceği ve metnin sanatsal değerini kaybedeceği endişesini taşımaktadır.²⁴³

Fakat diğer yandan Rus Biçimciler bilindiği üzere; bizim ele alacağımız Propp gibi masaldan ziyade duygu ile anılan şiirle uğraşmışlardır. Mehmet Kaplan, şiirin diğer metinlerden daha çok incelemeye tutulmasının nedenini; şiirin manaya değil; ahenge ve insan üzerinde bırakacağı söyleyiş güzelliğine dayanmasında bulmaktadır. Şairler şiirin manasından çok sesine dikkat etmişlerdir. Kafiye, vezin, aliterasyon, asonans gibi söyleyiş

²³⁸Wayne C. BOOTH; Sunuş, Mihail Bahtin, Dostoyevski Poetikasının Sorunları, Cem Soydemir(çev.) 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul,2015, s.7

²³⁹Umberto Eco, Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Kemal Atakay (çev.) 12. Basım, İstanbul, Can Yayınları,2018,s. 70, 71

²⁴⁰Todorov, s.66

²⁴¹Johann Wolfgang Von Goethe, Renk Öğretisi, İlknur Aka (çev.) 1.Basım, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2013, s.217 -218

²⁴²Todorov, s.32-33

²⁴³Mihail Bahtin, Sanat ve Sorumluluk, Cem Soydemir (çev.), 1. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005 s.318

güzelliğini sağlayan sanatlar sayesinde metinler asırdan asıra dilden dile aktarmaktadır.²⁴⁴Söyleyiş güzelliğini yakalamak ise biçimsel özelliklere dayanmaktadır.

Şiir söz konusu olunca, ruh olmadan sadece biçimle sanat yapılamayacağına dair şüpheler daha çok ortaya çıkmaktadır. Fakat biçim denilince sadece malzeme odağında düşünülmemesi gerekmektedir. Metni oluşturan malzemeye odaklanıldığında, biçim tam olarak anlaşılamayacaktır. Bu yüzden, biçim sadece *dışsal düzenleme* mertebesine indirilmemelidir. Biçim, malzemelerin birbiri ile olan ilişkisi düzeyine indirilemeyecek derecede karmaşıktır. Ritim, simetri, armoni ve diğer biçimsel öğeler incelenmediğinde biçim hakkında bilgilerimiz eksik kalacaktır. Biçimcileri her türlü soyut kavramdan ayrı düşünmek de doğru değildir. Çünkü Rus Biçimciler yapıtla ilgili “hissetmek” tabirini kullanmışlardır.²⁴⁵

Göstergebilimin kaynaklarından biri de dolaylı da olsa Rus Biçimciliğidir. ²⁴⁶

Yapısalcılık, Rus Biçimciliğini eleştirirken biçim ve özün birbirinden ayıramayacağını öne sürmektedir. Onlara göre; biçim ve özü birbirinden ayırmak manasızdır; ikisi aynı kaynaktan gelmektedir. Yapısalcılık, Rus Biçimciliğinden etkilense de ondan esinlenip, kendince eksik yanları doldurup ortaya bambaşka bir oluşum çıkarmıştır. ²⁴⁷

Biçimbilim’in edebiyat alanında bir dal mı, kuram mı, bir yöntem mi, yoksa bir öğreti mi olduğu tartışılmıştır. Biçimcilik akımına başta katılmış sonrasında ise kendisini yapısalcı olarak nitelemiş Roman Jakobson, Todorov’a verdiği röportajda biçimbilimin bir öğreti olmadığını, hatta bir yöntem bile sayılmadığını, yöntem bulmak için bir mücadele ve *yöntemler çatışması* olduğunu söylemiştir.²⁴⁸Fakat aynı zamanda Jakobson, Rus Biçimciliği’nin dogmatik biçimciler gibi bayağı sözlerle bir tutulmasının yanlış olacağına dair bizi uyarmaktadır.²⁴⁹

Rus Biçimbilim taraftarları buldukları yöntemleri genelleştirmeye gitmemişlerdir. Hatta bu durum diğer kuramların savunucularını şaşırtmıştır. Biçimciler her çeşit

²⁴⁴Kaplan, s.122 -126

²⁴⁵Bahtin, Sanat ve Sorumluluk, s.297

²⁴⁶Tahsin Yücel, Yapısalcılık, 3.Basım, İstanbul, Can Yayınları, 2015, s.110

²⁴⁷Yücel, Yapısalcılık, s.95,96

²⁴⁸Roman Jakobson, Tzvetan Todorov “Roman Jakopson Yanıtlıyor”, Enes Batur (Ed.) Modernizmin Serüveni, içinde (172- 186) İstanbul, Alkım Yayınları, 2007,s. 182, 183

²⁴⁹Roman Jakobson, Sekiz Yazı, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.), 1. Basım, İstanbul Düzlem Yayınları,1990,s.11

kuramdan bağımsız olmayı savunmuşlar, akademik çalışmaların klasikleşmiş yöntemleri dışına çıkmışlardır.²⁵⁰

Rus Biçimciler Opoyaz ile ilişkilendirilmişlerdir. Opoyaz oluşumu ile Rus Biçimciler diye adlandırılan grup şiir incelemeleri yapmaları, biçimle uğraşmaları, biçimsel yöntem ortaya koyma çabalarının bulunmaması ve muhalif olarak adlandırılmaları açısından benzerlik taşımaktadır.²⁵¹

Rus Biçimciler, Marksist Ekol 'ün ise karşıtı sayılmışlardır. Çünkü Marksist Ekol, birincil önemin anlamda olduğunu, anlama kavuşmadan metnin bir şey ifade etmediğini savunurken; Rus Biçimciler mükemmelliğe ulaşmayı sağlayacak kalıpların peşine düşmüşlerdir. Bu kavga bizde de sıkça bahsi geçen klişe bir soruya dayanmaktadır: Sanat sanat için midir?²⁵² Sanat toplum için midir? Marksist Ekol sanatın toplumu uyandırmak amacıyla yapıldığını savunurken, Rus Biçimciler sanatın (özellikle eğildikleri şiir alanının) nasıl daha estetik bir biçime kavuşacağı konusunu tartışmışlardır.²⁵³

Yeni Marksist Eleştiri 'ye göre ise; tüm sanatlar ve eleştiriler politik mesajlar içermektedir. Üçgenlerden çemberlere²⁵⁴; kesintisiz konuşmalardan, uzun sessizliklere her şey birer politik göstergedir; hatta sağcı ve solcu eleştirmenler bu konuda hiçbir zaman olmadıkları kadar hemfikir olmuşlardır. Bu durum söylemeye gerek olmadığı gibi; insanın baktığı yer ile büyük ve olumlu yönde bir korelasyon içermektedir.²⁵⁵

Rus Biçimciliği'nin kültür alanındaki etkinliği, Stalinciliğin etkisiyle dağılmaya yüz tutsa da ve Prag Dilbilim Çevresinin aracılığı ile yabancı ülkelere yayılmasıyla artmıştır. Levi- Strauss'un yaptığı çalışmalar sayesinde Propp yeniden ele alınmış ve daha geniş topluluklar tarafından bilinir hale gelmiştir.²⁵⁶

Rus Biçimciler araştırmaları sonucunda karşılaştıkları gelişmelerle birlikte yöntemlerini ilerletebilmekte, dönüştürebilmekte hatta değiştirebilmekte bir sorun görmemişlerdir; bu da günümüze kadar ulaşmalarını sağlamıştır. Biçimciler bu değişimleri yöntemlerinin olumsuzlanması değil, ilerleme olarak kabul etmişler ve bunun büyük bir

²⁵⁰Todorov, s.21,63

²⁵¹Todorov, s.50-61

²⁵²Moran, s.162

²⁵³Roman Jakopson, Tzvetan Todorov, Roman Jakopson Yanıtıyor, Enes Batur (Ed.) Modernizmin Serüveni içinde (172- 186) İstanbul, Alkım Yayınları 2007,s. 182, 183

²⁵⁴Roland Barthes, Görüntünün Retoriği, Sanat ve Müzik, Ayşenaz Koş, Ömer Albayrak (çev.) 2. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017 s. 201

²⁵⁵Booth, s.10

²⁵⁶Roland Barthes, Göstergebilimsel Serüven, 6. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.146-158

özgürlük olduğuna değinmişlerdir. Rus Biçimciler'in tekniğe odaklanmaları, kahramanların çeşitliliğini sağlamış; böylece farklı duygular hakkında yazma konusunda özgür davranabilmişlerdir.

Propp çözümlemelerinin her ne kadar sadece olağanüstü masalarda geçerli olduğu konusunda direktse de Rus Biçimciler'in değişim ve dönüşüme açık oluşları, Propp'un çözümlemelerini filmler üzerinde uygulamamıza olanak sağlamıştır.²⁵⁷Çünkü Rus Biçimciler'e göre; biçim geçmişle bağlantı kurarak geleceğe yönelmelidir; böylece değişime ve gelişmeye karşı ayakta kalabilen bir öz olarak yaşayabilmektedir.²⁵⁸

4.2.4 Propp' un Masal Biçimbilim' i Üzerine

Bazı sanatçılar tüm kalıpları ve formülleri reddetme eğiliminde olmuşlardır. Çünkü yazmanın bir sanat olduğunu ve kontrol edilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar.²⁵⁹ Bazıları ise tam tersi yazılarını bir sisteme bağlamayı ve incelenabilir formlar oluşturmayı denemişlerdir. Yazınları değerli kılan incelenabilir yapıları olmuştur.²⁶⁰Metinlerin okunabilirliğini arttırmak, metnin oluşabilmesini sağlamak adına yapılan tespitleri ortaya koyan birbirinden ünlü düşünürler bulunmaktadır. Bu düşünürler “*Herkesin okumak isteyeceği metinleri yazmamıza yardımcı olacak kalıplar var mı?*” sorusunu sormaktadır.

Bilinen en eski ünlü düşünürlerden biri olan Aristoteles, Poetika adlı yapıtında olay örgüsünü ön plana çıkarmış; giriş, gelişme ve sonuç olarak metinlerin düzenlendiğini ortaya koymuştur.²⁶¹Masaldaki kişiler üzerine detaylı incelemelerde bulunan Jung²⁶² karakterler üzerine çalışmış, bütün olay kahramanlarının dört arketip etrafında geliştiğini söylemiş, arketipleri insanın içindeki daimi kalıplar olarak kabul etmiştir.²⁶³ Onun çalışmasından etkilenen Carol S. Pearson ise bu arketipleri yetim, masum, büyücü, gezgin, savaşçı ve fedakâr olmak üzere 6 ‘ya çıkarmıştır.²⁶⁴ Son zamanlarda Hollywood da oldukça meşhur olan Christoper Vogler ise “ Yazarın Yolculuğu” kitabında, 1.Sıradan dünya, 2. Maceraya Çağrı 3. Çağrının Reddi 4. Rehberle Karşılaşma 5.İlk Eşiği Geçiş 6. Sınavlar

²⁵⁷Todorov, s.21-32

²⁵⁸Todorov, s.62

²⁵⁹Christopher Vogler, Yazarın Yolculuğu, Kenan Şahin (çev.), 2. Basım, İstanbul, Okuyanüs Yayınları, 2011, s.21

²⁶⁰Yücel, Yazın ve Yaşam, s.38

²⁶¹Aristoteles, Poetika, Samih Rifat (çev.), 9.Basım, İstanbul, Can Yayınları, 2013, s. 33-34

²⁶²Carl Gustav Jung, Dört Arketip, Zehra Aksu Yılmaz (çev.), 5. Basım, İstanbul, Metis Yayınları,2017,s.78-120

²⁶³Carol S. Pearson, İçimizdeki Kahraman, Semra Ayanbaşı (çev.) 2. Basım, İstanbul, Akaşa Yayınları, 2016, s.9

²⁶⁴Pierson, s.296

Müttefikler Düşmanlar 7. Yaklaşma 8. Çile 9.Ödül 10. Dönüş Yolu 11.Diriliş 12. İksirle Dönüş olarak işlevleri sıraladığı bir çember oluşturmuştur.²⁶⁵

Joseph Campbell, her anlatıda ortak unsurlar bulunmasının nedenini, bütün mitlerin aslında tek bir mittten doğduğu anlayışında bulmaktadır. Kahraman ayrılma- sınav-dönüş aşamalarından oluşan bir maceraya çıkmakta ve değişerek/olgunlaşarak evine geri dönmektedir. Sıradan kişi, girdiği macerada ölmekte ve kahraman olarak dirilmektedir.²⁶⁶

Vogler ise Propp 'un araştırmalarını önemsedğini ve Hollywood'da çalışırken sabit karakter rolleri olmadığını ama *“karakterler tarafından geçişi olarak üstlenilen fonksiyonların önem taşıdığını keşfettiğini”* belirtmektedir.²⁶⁷ Jung'a göre ise edebiyatta karşımıza çıkan bu formlar, insanların ortak bilinçdışında yatan davranış kalıplarıdır.²⁶⁸

Propp, Rus Biçimciliği grubu arasında çözümlemeleri en çok bilinenlerden biri olmuştur. Propp'un metodu 30 yıl sonra da olsa dünyada birçok araştırmacı tarafından ilgi görmüş ve dilbilim, antropoloji, folklor, edebiyat gibi sosyal bilimlerde uygulanmaya başlamıştır.²⁶⁹ Propp'un yaptığı olağanüstü masal incelemeleri, birçok bilim insanına kaynaklık etmiş, çözümlemelerinden yola çıkılarak değişik fikirler ortaya atılmıştır. Birçok araştırmacı Propp'un geliştirdiğine benzer ölçülebilen kıstaslarla çözümlemeler yapmıştır. Göstergebilimi oldukça etkileyen Propp'un etkilediği kişiler arasında *göstergebilimsel dörtgeni* ile meşhur Greimas, oyunsal işlev fikrini öne süren Etienne Souriau sayılabilmektedir.²⁷⁰ Vale de Propp'un eksiklik dediği şeye benzer bir koşul üzerine araştırmasını kurmuştur. Vale'in başlangıç kabul ettiği nokta; durumun bozulmasıdır. Ona göre kahraman sırasıyla bozulmadan önceki durum, bozulma, kavga ya da savaş, durumun düzelmesi olmak üzere dört aşamadan geçmektedir.²⁷¹

Tabi ki; Propp'un da etkilendiği ve araştırdığı isimler de bulunmaktadır. Propp *masal nedir?* sorusuna cevap ararken, masal sınıflandırması yapan bilim adamlarıyla karşılaşmıştır. Fakat Volokov, Aarne, Wundt gibi bilim adamlarının incelemelerinin sınıflandırma ya da konuya göre dağılım üzerine eğildiğini gördüğünde, bu araştırmaların eksik olduğunu fark etmiştir. Sınıflandırmaların nesnel ölçüleri olmadığından bu çalışmaların üst düzey olamadığını savunmuştur. Propp'a göre sınıflandırmalar ve konuya

²⁶⁵Vogler, s.262

²⁶⁶Moran, s. 222-223

²⁶⁷Vogler, s.66

²⁶⁸Moran, s.224

²⁶⁹Umay Günay, Elazığ Masalları, 1.Basım, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975, s.23

²⁷⁰Tahsin Yücel, Yapısalcılık, s.145 146

²⁷¹Michel Chion, Bir Senaryo Yazmak, Nedret Tanyolaç Öztokat (çev.), 3. Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı, s.150

göre ayırma denemelerinin hepsi, kesin çizgilerle ayrılamadığı için, boşuna uğraşılmış çabalar olarak kalmıştır. Propp, Veselovski'nin motif üzerine çalışmalarını kayda değer bulsa da, motiflerin ayrıştıramadığı konusunda Veselovski'nin yanıldığını düşünmektedir.

272

Propp, masalda kimin hangi işi nasıl yaptığının değil, neyin yapıldığının hangi olayın gerçekleştiğinin önem arz ettiğini söylemektedir ve *işlev* adını verdiği bu olayların incelenebilir olduğunu göstermeye çalışmıştır. *İşlev* sözcüğü sadece olay veya edim olarak görülmemelidir; bir olayın neden yapıldığını, olay örgüsü içindeki yerini de kapsamaktadır. Bir evlilik olayının ardında kaçırma, ödül, ceza gibi işlevler yatabilmektedir. Bu yüzden işlevleri iyi okumak gerekmektedir.²⁷³ Temel özellikler belirgin şekilde ifade edilmezse değişik yorumların önüne geçilemez.²⁷⁴

Masallar ne kadar çeşitli görünse de, hepsinin altında değişmeyen ortak bir anlatı bulunmakta ve bu anlatı işlevler sayesinde kurulmaktadır. Bu yüzden asıl ilgilenilmesi gereken kahramanın kişilik özellikleri, psikolojileri, unvanları, cinsiyetleri değil; yerine getirdiği işlevlerdir.²⁷⁵ Çünkü adil bir dünyada insanların aynı eylemleri benzer sonuçlar doğurmalıdır. Yasak çiğnenmeden hikâye başlamaz; aynı Hz. Âdem'in cennetten yeryüzüne inmesi gibi yasak çiğnenmeli, yeryüzüne doğru bir yolculuğa çıkılmalı, orada gerçekler öğrenilmeli doğruluk için çaba sarf edilmeli, kötülük yenilmeli ve sonra cennete (eve) geri dönülmelidir.

Propp masalları yeni bir işlevle karşılaşması sona erinceye kadar incelemiştir Propp 'un işlevlerle ilgili yaptığı çıkarımlar ise şöyledir:

- 1- Kimin nasıl yaptığı değil ne yaptığı önemlidir.
- 2- İşlev sayısı sınırlıdır. (Propp bu sınırlamayı 31 olarak kabul etmiştir.)
- 3- İşlevlerin sıralanışı aynıdır. Bazı işlevlerin bulunamayışı düzeni etkilemez. İşlev sırası ancak ters çevrilebilmektedir.
- 4- İşlev olarak sayılmasa da “başlangıç durumu” ya da “ilk durum” olarak adlandırılan bir giriş mevcut olmalıdır. Bu girişte genellikle aile fertlerini de içeren masal kişileri tanıtılmalıdır.²⁷⁶

²⁷²Vladimir Propp, Masalbiçimbilim, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.) 3. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 6-18

²⁷³Propp, Masalbiçimbilim, s.24

²⁷⁴Vladimir Propp, Folklor, Necdet Hasgöl, Tolga Tanyel (çev.) 1. Basım, İstanbul, Avesta Yayınları, 1998, s. 74

²⁷⁵Moran, s.215-217

²⁷⁶Propp, Masalbiçimbilim, s.24-29

Maddeleri açıklamak gerekirse; işlevler ters olarak da dizilebilmektedir fakat asla karışık, kuraldışı bir dizilim söz konusu değildir. Ancak bazı işlevler yer değiştirebilmektedir. Yer değiştirebilen işlevler, gerçek kahramanın tanınması, sahte kahramanın ortaya çıkarılışı, evlenme ve cezalandırmadır. Büyülü nesnenin verilmesi ise bazen yolculuktan önceye rast gelebilmektedir. Yeri en çok değişebilen işlev ise biçim değiştirmedir. Masallarda işlevlerden biri ya da birkaçı olmayabilir ama bu sırayı değiştirmemektedir.²⁷⁷

Propp'un ortaya koyduğu bu 31 işlev, masalın ilk biçimidir ve diğer tüm masallar bu ilk biçimden türemektedir. Bu biçim Propp tarafından masalların altında yatan şema olarak kabul edilmektedir.²⁷⁸Şemalar masalları kısıtlıyor gibi görünse de konular ve karakterler konusunda sınır olmadığı için, sonsuz sayıda masal oluşmaktadır.²⁷⁹

Masallarda fonksiyonların sayısı sınırlıdır; fakat bu kahramanların sınırsız çeşitliliğe sahip olmasını engellememektedir. Masal kahramanı bir kuş, bir aslan, bir kükredisi, bir prens, bir keloğlan, bir kraliçe olabilmektedir. Çünkü kahraman betimlenmez ve karakter özelliği olarak hakkında iyi tarafta olmasından başka bir şey bilmemize gerek bulunmamaktadır.²⁸⁰

Propp'a göre, masal kişileri serüvenin sonunda ne olacağını bilmektedir. Ama bunu nasıl bildikleri dinleyiciye aktarılmamıştır. Vakit geçtikçe, olaylar akışına göre meydana gelmektedir. Bu sıra hiç değişmez sanki masallar hayatın anlamını kavramıştır ve okuyucuya aynı sırayla aktarmaktadır.²⁸¹

Propp'un masal kişileri festival filmlerindeki karakterlere benzememektedir. Metot oyunculuğunda anlatıldığı gibi uzun hayat tecrübelerinden edinilen bagajları bulunmamaktadır. Masal kişilerinin üç görevi vardır; “*aramak savaşmak ya da bilgi vermek.*”²⁸² Bu eylemleri kişiler aydınlık taraf için ya da karanlık taraf için yapmaktadır. Çünkü masal ya da anlatı iki denge arasında geçmektedir. Kötü adam ne kadar güçlüyse, kahramana da o derece saygı duyulmaktadır. Böylece kötülük ne kadar büyük olursa olsun, iyilikten vazgeçilmemesi gerektiği düşüncesi verilmeye çalışılmaktadır.²⁸³Uğruna savaşılan

²⁷⁷Propp, Masalbiçimbilim, s.110-111

²⁷⁸Paul Ricoeur, Zaman ve Anlatı 3, Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimleniş, Mehmet Rifat (çev.), 2.Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s.72

²⁷⁹Propp, Masalbiçimbilim, s.115

²⁸⁰Günay, s.24

²⁸¹Chion, s.197

²⁸²Chion, s.105

²⁸³Usta, s.67

ödül ne kadar değerliyse, kavga o kadar önemlidir; birinin kazanması için ötekinin kaybetmesi ve zaferin tadının çıkması için çekişmenin zorlu olması gerekmektedir.²⁸⁴

Masalda kahraman genellikle güçlü olan kötüye karşı eşit derecede şanslı olmadığından onunla akıyla savaşmaktadır. Kahramanlar çoğunlukla istedikleri nesneyi yaptıkları kurnazlıklarla elde etmişlerdir; güçlünün karşısında başka bir yol bulamamışlardır. Kurnazlıkla elde etmek, okuyucunun dikkatini savaşıarak, kan dökerek kazanmaktan daha çok çekmektedir.²⁸⁵ Kahramanın doğru yolda olması ve akılcı çözümler bulması okuyucunun/dinleyicinin özdeşlik kurmasını sağlamaktadır. Kahramanla özdeşlik kurmanın en büyük avantajı, seyircinin/okuyucunun kendini metnin içine daha çok hissedebilmesi olmuştur.²⁸⁶

Kahramanın başlarda biraz tereddüt etmesi cesaretsiz davranması normal karşılanmaktadır. Kahramanın beklediği bu karar verme anına Vogler *eşik* demektedir. Eşiği atlamasına yardımcı olan, ona cesaret veren, yol gösteren, bağışta bulunan kişi; Propp'un çözümlemesinde bağışçıya/sağlayıcıya denk düşmektedir. Bağışçının en büyük işlevi; hikâyeye/masala başlamayı sağlamaktır.²⁸⁷ Bağışçı, peri anne gibi büyülü bir nesne verip kahramanı kurtarabilmektedir. Bağış yapıldıktan sonra kahramanın önemi azalmış, bütün işi bağışçı yapıyor gibi görünse de önemli olan kahramanın işlevleridir. Kahraman olayları kontrol eden durumunda olduğundan ya da başına gelenlere karşı iyi yoldan ayrılmamaya çalıştığından önemini asla yitirmemektedir.²⁸⁸

Propp'un bağışçı olarak belirttiği kişi, genellikle bir yaşlı adam olarak kahramanın karşısına çıkmaktadır. Masallarda bu yaşlı bilge adam; büyücü, hekim, rahip, öğretmen, profesör, büyükbaba gibi otorite sahibi bir kişi olmaktadır. Bu kişi kahramanın yardıma ihtiyaç duyduğu zamanlarda birden belirmektedir.²⁸⁹ Rehber/Bağışçı kahramanın en büyük dileğini yerine getirmesini sağlayan Alâeddin'in cinini andırmaktadır. Fakat bunun için her zaman yaşlı, bilge ya da otoriter bir adam olması gerekmemektedir. Propp'un bağışçısı birden beliren küçük bir kedi bile olabilir.²⁹⁰

Masal öğeleri gerçeklerin biçim değiştirmiş halidir. Ejderhalar, uçan atlar, sihirli değnekler hiçbir zaman var olmadığını bilsek de araştırıldıklarında hangi döneme denk

²⁸⁴Yücel, Yapısalcılık, s.156

²⁸⁵Propp, Folklor, s.48

²⁸⁶Vogler, s.72

²⁸⁷Vogler, s.176- 182

²⁸⁸Propp; Masalbiçimbilim, s.47-50

²⁸⁹Jung, s.86-87

²⁹⁰Vogler, s.86-87

geldikleri bulunabilmektedir. Olağanüstü masallardan Rusların 19.yy daki yaşamlarına dair kanıtlar bulunmaktadır.²⁹¹

Claude Bremond, Propp'a birçok yönden katılsa da eylemin kahramandan ya da kişiden ayrı tutulamayacağını savunmaktadır.²⁹² Campbell'in, Propp'dan farklı olarak ortaya koyduğu en önemli işlevlerden biri çile olarak görülmektedir. Çile; kahramanın öldüğü ve yeni bir insan olarak dirildiği an olarak tasvir edilmektedir. "*Kahramanlar yeniden doğabilmek için ölmek zorundadırlar.*"²⁹³ Umay Günay doktora çalışması olan Elazığ Masalları incelemesinde 8. işlevde hainlik olarak belirtilen 19. şekle kaynana- gelini çekişmesini eklemeyi uygun bulmuştur.²⁹⁴

Propp 7 masal kişisi saymaktadır:

Kötü adam karşı gelinmesi gereken kötülüğü temsil etmektedir.

Gönderen görev veren kişidir; aynı zamanda kahramana yardım etmektedir.

Yardımcı kahramanın harekete geçmesini kolaylaştırmaktadır.

Prenses ve babası zor görevin yerine getirilmesine neden etkenlerdir, aynı zamanda ulaşılacak istenen amaçla ilgileri bulunmaktadır.

Haberci kahramana görevi bildirmektedir.

Kahraman eksikliği gidermek ve amaca ulaşmak için yola çıkmakta ve değişmektedir.

Sahte kahraman haksız yere kahramanlık iddiasında bulunmaktadır.

Kötü adam Açlık Oyunları serisinde Başkan Snow ve Snow ile birlikte barış muhafızlarının temsil ettiği iktidar düzenidir. Hatta çoğu zaman yardımcı olan Peeta üçüncü ve dördüncü filmde bu düzenin adamı olan bir saldırgan olarak karşımıza çıkabilmektedir. Başkan Snow aynı zamanda distopyalarda Big Brother'ı temsil eden diktatör kişiliktir.²⁹⁵

²⁹¹Propp, Folklor, s.80-82

²⁹²Ricour, s. 81

²⁹³Vogler, s.223

²⁹⁴Günay, s.48

²⁹⁵Kate Egan, Haraçları Tanıyalım, Sevinç S. Tezcan (çev.), 1. Basım, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2012, s.82

Gönderen ilk ve ikinci tekrarda Effie iken, üçüncü tekrarda Johanna ya da Plutarch olarak kabul edilebilir.

Bağışçı ilk filmde Katniss ve Peeta' ya yardım etmesi için görevlendirilen Haymitch'dir. İkinci tekrarda Finnick ve Plutarch, üçüncü tekrarda ise tuzakları gösteren aleti veren Boggs' dur.

Katniss'e filmlerin farklı zamanlarında birçok kişi (Rue, Cinna, Gale, Effie, Finnick v.d) yardım etse de en büyük yardımcısı Peeta'dır.

Prenses ve Babası rolü babanın biçim değiştirip anne olmasını kabul edersek; Prenses Primm; anne ise Katniss 'in de annesi olan Bayan Everdeen'dir.²⁹⁶ Açlık Oyunları kurasını Effie çektiği için Haberci olarak kabul edilebilmektedir.

Kahraman genellikle erkek olarak karşımıza çıkmaktayken; Açlık Oyunları masalında kahraman bir kadındır; Katniss'dir.

Sahte Kahraman ise birinci filmde diğer mıntıkalarından olan Cato iken ikinci tekrarda sonra 13. Mıntika Başkanı Alma Coin olmuştur.

4.3-VLADİMİR PROPP'UN BELİRLEDİĞİ İŞLEVLER BAĞLAMINDA AÇLIK OYUNLARI SERİSİNİN TESPİT EDİLEN MASAL İŞLEVLERİ

*“Kitabı açlık olan, biçemi gecekondur
Gelincikler korosu, samanyolu selleri
İnince ince bir sızı varoşlardan
Şehir, vişneçürüğü çürükler içindedir.”²⁹⁷*

4.3.1. Açlık Oyunları Serisinin Birincisi Olan Açlık Oyunları Filminin İncelenmesi

Açlık Oyunları Serisinin birinci filmi olan Açlık Oyunları 1 filmi Propp'un 31 işlevinin hepsini kapsamaktadır. Birinci filmde Katniss yani kahraman kardeşini korumak için bir yola çıkmakta Peeta; Haymitch, Cinna gibi yardımcıları sayesinde kötü adam Başkan Snow'un iktidarını sarsmaktadır. Çözümlemesi ise şöyledir.

²⁹⁶Caroline Carpenter, Açlık Oyunları Rehberi, Barış Sever (çev.), 1. Basım, İstanbul Pegasus Yayınları 2012 s.26,27

²⁹⁷ Behçet Aysan, Düello, 3. Basım, Kırmızı Kedi Yayınları, 2017, s.53

1. *İşlev- Aileden biri evden uzaklaşır:* Katniss kardeşi Primm ve annesi ile birlikte 12. mıntıkada yaşamaktadır. Babası vefat ettiği, annesi ağır bir melankoli içinde olduğundan aile reisliğini üstlenmiştir. Kardeşi Primm'in ve annesi Bayan Everdeen'in bakıma ihtiyacı bulunmaktadır. Evin geçimi Katniss'den sorulduğu için arkadaşı Gale ile avlanmak üzere yasak bölgeye sürekli gitmek zorunda kalmaktadır. Propp'un işlevlerine göre; babanın ölümü $\beta 2$ uzaklaşmanın zorlamalı bir biçimini simgelemektedir. Katniss'in ava çıkması ise $\beta 3$ ile ifade edilen işlevlere denk gelmektedir. $\beta 3$ simgesi balık tutma gezme çilek toplama gibi işlevleri kapsamaktadır.²⁹⁸

2. *İşlev- Kahraman bir yasakla karşılaşır* 3. *İşlev- Yasağı çiğneme:* Masalda önce uzaklaşma, ardından yasaklama gelmektedir. Gerçekte ise olaylar ters yönde gelişmektedir. Macera yasaklara karşı çıkıp, evden uzaklaşma ile başlamaktadır. Evden uzaklaşma ise kötülüğü evin dışına çıkıp, yenmek gerekliliğinden doğmaktadır.²⁹⁹

Yasak bu anlatıda keyfi değil, zoraki çiğnenmiştir. Katniss ve ailesi babalarını kaybedip, kendilerine bakmak zorunda kalmışlardır. Katniss'in Barış Muhafızları tarafından korunan ve Capitol tarafından yasaklanan alanda yaşamını sürdürmek için avlanmaktan başka çaresi bulunmamaktadır. Kimi zaman bu avları değiş tokuş etmekte, kimi zaman ailesine götürmektedir.

İlk üç işlevi özetlememiz gerekirse; Katniss'in babası vefat edip uzaklaşınca başka birinin evin ihtiyaçları ile ilgilenmek için çalışması gerekmiş bu kişi Katniss olmuş ve korunaklı evden çıkınca bir yasakla karşılaşmış, ailesinin ihtiyaçlarını giderebilmek için de bu yasağı çiğnenmiştir.

4. *İşlev- Saldırgan bilgi edinmeye çalışır.* 5. *İşlev- Saldırgan kurban ile ilgili bilgi toplar* Bazı durumlarda soruşturmanın araya giren başka kişiler tarafından yapıldığı görülmektedir. Çocukları sıraya dizen ve kan alan Barış Muhafızları burada saldırganın bilgi toplama görevini üstlenmiştir. Barış muhafızları aynı zamanda baskı yaparcasına çocukları ve alandakileri izlemektedir.

6. *İşlev-Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener* Mıntıkada toplananlara; Capitol'ün tarihi ile ilgili bir video gösterilmiştir. Ama tabi ki çoğu distopyada olduğu gibi, gerçekler çarpıtılmıştır. Katniss 'in ailesi ve diğer mıntıkalar bu oyunlar yapılmazsa savaşın geri geleceğine dair korkutulmaktadır. Diğer yandan Effie

²⁹⁸ Propp, Masalbiçimbilim, s. 29

²⁹⁹ Propp, Masalbiçimbilim, s.29-30

metni okurken, Başkan Snow'un sesi duyulmaktadır. Gösterişli ve kadınsı sunucu Effie, Başkan Snow'un yani saldırganın bir yansıması olmuştur. Bu durum öndeki gösterişli ve kadınsı sunucunun bir göz boyama olduğunu, bir aldatmaca içinde olduğumuzu da fark ettirmiştir. Öndeki şaşalı hayatın arka planı ortaya çıkmış, Başkan Snow'un güç kompleksinin dışavurumundan kaynaklı bir distopya ile karşı karşıya kaldığımız anlaşılmıştır.

7. *İşlev-Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur:* Katniss' in bulunduğu 12.mıntika ve diğer mintikalar pasif bir durumda kalarak *barış* muhafızlarının söylediklerini yerine getirerek, korku hükümetine boyun eğerek düşmana yardım etmektedir. Çünkü onlar otoriteyi kabul edince düşman daha da güçlenmektedir.

8. *İşlev-Aileden birine zarar:* Primm' in adının çok az yazılmasına rağmen kuradan çıkmasından sonra sahneye gelmesinin beklendiği, nefeslerin tutulduğu o anda Katniss aileden birine zarar geleceğini hissetmiştir. Babası öldüğünden beri reisliğini yaptığı ailesini korumak için öne atılmıştır.

9. *İşlev- Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır. Bir dilek veya buyrukla kahramana başvurulur. Kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir:* Katniss'in, kardeşi Primm yerine gönüllü olmasına izin verilmiştir. Böylece yolculuk başlamıştır. Katniss de diğer birçok kahraman gibi başta gönülsüzdür. Her ne kadar ağzından *gönüllüyüm* kelimesi çıksa da biliriz ki; bu gönüllülük hareketi kardeşine olan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Bu işlev kahramanın bir yolculuğa gönderilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

10.*İşlev-Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir:* Katniss, Capitol eğlencesi açlık oyunlarında kullanılmak üzere yola çıkmak zorunda kalan haraçlardan biri olmuştur. Kardeşi uğruna savaşmayı kabul etmiştir. Fakat kardeşi için yola çıkan Katniss, daha sonra geleceğinin koruyucusu, mintikaların birliğini sağlayacak bir sembol olacaktır. Bunun için öncelikle yola çıkması gerekmektedir. Gale onunla vedalaşmaya geldiğinde oyunda avlanabileceğini söylemiş; insanları öldürmenin hayvanları öldürmekten farkı olmadığına ikna etmeye çalışmıştır.

11. *İşlev- Kahraman evinden ayrılır:* Katniss ailesine veda ederek yola çıkmıştır. Daha önce sadece ailesinin koruyucusu olan Katniss; daha acımasız bir dış dünyaya ilk adımı atmıştır. Yanlış giden düzeni bozacak bir güç olarak yayından çıkan bir oka

benzemektedir. Katniss, Capitol'e doğru Peeta ve Haymich³⁰⁰ ile birlikte macera başlamıştır.

12. *İşlev- Kahraman büyüğü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sinama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.* 13. *İşlev- Kahraman ilerde kendisine bağışta bulunacak kişinin(bağışçının) eylemlerine tepki gösterir:* Haymitch, daha önce oyunları kazanmış alkolik bir adamdır ve Katniss ve Peeta 'nın akıl hocası olarak atanmıştır. Haymitch onlara kendilerini ölüme alıştırmaları gerektiğini söyleyince Katniss “buraya niye geldin o zaman!” diye ona çıkmıştır. Alkolik bir akıl hocası Katniss için sinamalardan biri olmuştur. Çünkü Katniss akıl hocasına en çok ihtiyaç duyduğu anda karşısında ona önem vermeyen birini bulmuştur.

Katniss Açlık Oyunları programını izlerken bile irkilmiştir. Ardından Peeta ve Haymitch' i oyunlar hakkında konuşurken görünce, arka planda kaldığını düşünüp; Peeta ile Haymitch' in konuşmasına dâhil olmaya çalışmıştır. Ama Haymitch, Katniss'i geçiştirip onu şimdiden bir ölü olarak ilan edince, Katniss yabancı doğası gereği hırçınlaşmış ve eline aldığı bir bıçağı masaya saplamıştır. Yani kendisine daha sonra oyunlarda yardım edecek olan Haymitch'e (bağışçıya) tepki göstermiştir.

14. *İşlev: Büyüğü nesne kahramana verilir:* Haymitch, Katniss'e en büyük sırrı verip sponsorlardan bahsetmiştir. “-Nasıl hayatta kalırsın biliyor musun? -İnsanların seni sevmesini sağlayarak “³⁰¹ Diğer yandan yabancıliğinden arındırılıp şehir hayatına uyum sağlamasına uğraşılan ve temizlenen Katniss, Cinna tarafından mıntikasının sembolü olan madenden esinlenilerek yapılan ateşli elbiseyi giydiğinde herkesin ilgisini çekmiştir. Kimse Katniss'e kayıtsız kalamaz; Katniss herkesin hem sempatisini hem de saygısını kazanmıştır. Bu da modern dünyada büyüden farksızdır.

15. *İşlev-Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır. Kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir:* Katniss diğer haraçlar hakkında bilgi edineceği bir alana götürülmüştür.

16. *İşlev-Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir:* Katniss asıl düşmanı olan yönetim adamlarını ancak ona puan verecekleri zaman uzaktan görebilmiştir.

³⁰⁰ Egan, s.77

³⁰¹ Nina Jakopson, Jon Kilik (Producer) Gary Ross(Director) ,Hunger Games 1 (Motion Picture),ABD, Lionsgate,

Katniss yayını jüriye çevirip onları tehdit edercesine bir ok atınca Katniss ciddiye alınmıştır.

17. *İşlev- Kahraman özel bir işaret edinir:* Katniss alevler içindeki kız olarak tanınıp arzu nesnesi haline gelmiştir. Herkes ona ulaşmayı istemektedir. Sonrasında Peeta'nın ona âşık olduğunu itiraf etmesi, Katniss'in daha çok ilgi çekmesini sağlamıştır.

18. *İşlev- Saldırgan yenik düşer:* Katniss'in jüriye ok fırlatması, Başkan Snow tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Katniss, görünürde jüriye ama ardında Başkan Snow'a ve onun temsil ettiği düzene başkaldırmıştır. Çok büyük bir etki yaratmasa da saldırganın/ saldırı düzeninin ilk yenilgisi olmuştur. Baskı düzeninde küçük bir başkaldırma bile ilerde büyük bir gediğe neden olacaktır.

19. *İşlev- Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır:* Katniss aldığı yüksek puanlarla popülerliği yüksek bir haraç olmuştur. Haymich'in yola çıkarken *senden nefret edecekler* söylemini tersine çevirmiştir; iticilikten doğan bir çekicilik kazanmıştır. Bu popülerlik sayesinde oyunlarda avantaj sağlamıştır.

20. *İşlev- Kahraman geri döner:* Katniss, Capitol'ün korunaklı lüks hayatından çıkmış ve vahşiliğe yokluğun ortasına geri dönmüştür. Oyun alanı insan eliyle yapılmış sahte bir doğa olmasından dolayı mıntıklardan farklılaşmaktadır. Propp, ortaya koyduğu şemada eve dönüşün kaçış şeklinde görünebileceğini söylemektedir. Açlık Oyunlarında da böyle olmuştur.³⁰²

21. *İşlev- Kahraman izlenir:* Katniss ve diğer haraçlar oyun alanında Big Brother evi veya Survivor tarzı bir yarışmadaymışçasına izlenmektedirler. Ama masallarda *izlenme* derken anlaşılması gereken saldırganın askerlerini kahramanın peşine takması olmuştur. Açlık Oyunları'nda da Katniss ve tüm haraçlar canları pahasına kaçmaktadır. Katniss önce ateş toplarından sonra diğer haraçlardan kendini korumaya çalışmıştır. Sonunda bir ağaç tepesine tünemiştir. Ama hala izlenmekte yani kovalanmaktadır.

22. *İşlev- Kahramanın yardımına koşulur:* Katniss ağaca çıktığında diğer haraçlar ona saldırmayı düşünürken Peeta, nasılsa aşağı inmek zorunda kalacağını söyleyerek diğerlerini sakinleştirmiştir. Haymitch, Katniss'e sponsor bularak yardım göndermiş, Rue, ağaçta saklanan Katniss'in yardımına koşup ona arı kovanını düşürmesi ve böylece diğer haraçlardan kurtulması için yol göstermiştir.

³⁰² Propp, Masalbiçimbilim, s.56

23. *İşlev-Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da başka bir ülkeye gider*: Katniss de kovanını bozduğu iz sürücü arılardan etkilenip halüsinasyon görmeye başlamıştır. Halüsinasyonlarda evini mıntıkayı ve kaybettiği babasını görmüştür.

24. *İşlev-Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer*: Diğer mıntikalardaki çocuklar birleşip nevaleleri korumak için bir düzenek hazırlamışlardır ve kendi birliklerini kurmuşlardır. Böylece oyunları kazanacaklarını iddia etmektedirler.

25. *İşlev-Kahramana güç bir iş önerilir* 26. *İşlev -Güç iş yerine getirilir*: Rue ile Katniss diğer çocukların gücünü azaltacağından nevaleyi patlatmak için bir plan yapmışlardır. Rue uzakta bir ateş yakıp ve dikkatleri başka yöne çekerken, Katniss okuyla elmalara vurup bubi tuzaklarını harekete geçirmiştir.

27. *İşlev-Kahraman tanınır*: Rue ve Katniss plan sonrasında haberleşebilmek (birbirlerini tanımak için) alaycı kuşları kullanmışlardır. Rue tehlikedeyken alaycı kuşların sesleri sayesinde Katniss'i tanımıştır. Alaycı Kuş hatırlanacağı üzere Katniss'in simgesidir.

28. *İşlev-Düzmece kahramanın saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar*: Rue, Katniss'e yöneltilen bir mızrakla hayatını kaybetmiştir. Katniss, Rue ölmek üzereyken bir şarkı söylemiştir.³⁰³ Şarkı söylemek 28. işlevde yer alan bir işlev biçimidir. Bu arada Snow ezilenlerin tarafında olmadığını oyun kurucu Seneca Crane'e anlatmaktadır. Gerçek Big Brother'ın kimliği ortaya çıkmıştır. Bu sahne Başkan Snow'un ilk görüldüğü andır.

29. *İşlev-Kahraman yeni bir görünüm kazanır*: Haymitch, Peeta ve Katniss'i kurtarmak için, oyun kurucu Crane'e gençlerin "talihsiz" aşkını satmıştır. Bu sayede tek şampiyon olma kuralı askıya alınmıştır. Katniss, Peeta'yı kurtarmak için uğraşmaya başlamıştır, çünkü Peeta yaralanmıştır. Peeta'nın yarasının iyileşmesi için bir merhem gerekmektedir. Katniss bir savaşçı olsa da sponsorlardan paraşütle ilaç gelmesi için âşık kadın rolü yapmak zorunda kalmış, yeni bir görünüm kazanmıştır.

30. *İşlev- Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır*: İkinci mıntıkadaki oyunları kazanacağını iddia eden çocuk (Cato)³⁰⁴, Peeta'yı esir almıştır. Katniss ne yapacağını bilemez. Sonunda çocuğun eline bir ok fırlatır, çocuk canavarların içine

³⁰³Propp, Masalbiçimbilim, s.62

³⁰⁴Egan, s.30-31

düşünce ve “Beni öldürün” diye yalvar, Katniss onu okuyla vurmaktan başka çare bulamamıştır. Düzmece kahraman olan Cato ölmüştür.

31. *İşlev-Kahraman evlenir ve tahta çıkar:* 2. mntıkadaki çocuğun ölmesiyle geriye sadece Katniss ve Peeta kalmıştır. Daha önce iki şampiyon olabileceği söylendiğinden, kazandıklarını düşünmüşler ama karar geri alınca, birlikte ölmeyi tercih edip, zehirli yemişlerden yiyip intihar etmekle iktidarı tehdit etmişlerdir. Sonunda iktidar yenilmiştir ve yine düzene karşı çıkarak bir çift olduklarını herkese duyurmuşlardır.

4.3.2. *Açlık Oyunları Serisinin İkincisi Olan Ateşi Yakalamak Filminin İncelenmesi* ³⁰⁵

İkinci filmde Katniss Başkan Snow’un iktidarını sarsmıştır ancak onu yenememiştir. Başkan Snow yine Katniss için bir savaş alanı hazırlamaktadır. İkinci filmde Propp’un işlev şeması yeniden başlamaktadır. Fakat bu filmde Propp’un işlevleri tamamlanmamıştır. Film 22. işlevde yani “*Kahramanın yardımına koşulur.*”³⁰⁶ işlevinde son bulmuştur. 23. işlev üçüncü filmde başlamaktadır. İkinci filmin çözümlemesi ise şöyledir.

1. *İşlev-Evden uzaklaşma:* 2. Filmin açılış sahnesinde Katniss evden uzakta çitlerin arkasında ava gitmiştir.

2. *İşlev-Kahraman bir yasakla karşılaşır:* Katniss’in talihsiz aşkının Peeta olduğunu düşünen insanlara göre; en büyük yasak Gale’dir. Çünkü, hayatına Açlık Oyunları girmeden önce Gale neredeyse *hayatının aşkı* olacaktır. Fakat diğer yandan Katniss avlanmaya yasak bölgeye girmiştir. Yasak; hem Gale hem avlanmak hem de çitlerin ardına geçmek olarak kabul edilebilir.

3. *İşlev-Yasak çiğnenir:* Gale ve Katniss birlikte hindi avlamış, sonrasında ise Gale Katniss’i öpmüştür. Böylece iki yasak çiğnenmiştir.

4. *İşlev- Saldırgan bilgi edinmeye çalışır.* 5. *İşlev- Bilgi edinir:* Başkan Snow, Katniss’in galipler köyündeki evine gelmiştir. Katniss hakkında bilgi edinmeye çalışmaktadır. Fakat aynı zamanda Katniss de 4. işlevin 2. versiyonunda olduğu gibi “Neden beni öldürmüyorsun?” sorusunu sormuştur.

³⁰⁵Nina Jakopson, Jon Kilik (Producer) Francis Lawrence (Director) The Hunger Games: Catching Fire (Motion Picture) ABD, Lionsgate, 2013

³⁰⁶Propp, s.57

6. *İşlev-Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener* Katniss, Başkan Snow’a “Beni neden öldürmüyorsun?” diye sorduğunda. Başkan Snow, onunla arkadaş ve müttefik olmak istediğini söylemiştir. Bu Katniss’in çok da inanmadığı bir kandırma girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. *İşlev- Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur:* Katniss, insanların Peeta ile olan aşkına inandığı sürece Başkan Snow’un kendisine ve sevdiklerine zarar vermeyeceğini düşündüğünden, Peeta ile kameralar önünde âşık rolü oynamaya devam etmektedir. Ayrıca bu rolü buz üstünde kaydığında Peeta’yı öptüğü sahnede olduğu gibi gayet inandırıcı bir şekilde yapmaktadır.

8. *İşlev-Saldırgan aileden birine zarar verir:* Katniss, Rue’nun ailesinin yaşadığı 11. Mıntıkaya geldiğinde, Rue’ nun hareketli görüntüsüne bakarak söylediği sözler 11. Mıntıkada hareketliliğe yol açmıştır. Katniss’in Rue’yu kardeşi Primm’e benzetmesi ve kardeşine bakınca Rue’yu gördüğünü söylemesi Rue’yu ailesinden saydığının işaretidir. Katniss’in konuşması ve yaşlı siyahi adamın alaycı kuş işareti yaparak diğerlerini isyana teşvik etmesi, artık ezilenlerin bir birlik olduğunu göstermektedir. Ezilenlerden oluşan bir aile kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. 8. işlevin 14. versiyonunda olduğu gibi; “saldırganın birine zarar vermesi” işlevinin yerine gelmesi yani siyahi adama zarar verilmesi Katniss’i etkilemiştir.

9. *İşlev- Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gider:* Katniss ve Peeta mıntikalarda zafer gezisi yaparken, alaycı kuş işaretinin isyanın sembolü olduğunu fark etmişlerdir. Katniss ve Peeta konuşmalarında halen Capitol’ün üstünlüğünü savunurken, mıntikalardan bir kadın, Katniss’e “Bize gerçekte ne düşündüğünü söyle” diye meydan okumakta; yani kahramana başvurmaktadır. Kadın ve mıntikalardaki diğer insanlar, Katniss’den düzeni değiştirmesi için bir hareket beklemektedir.

10. *İşlev-Arayıcı/kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir:* Ezilenler Katniss’i bir simge haline getirmişlerdir. Fakat Katniss o zamanlar Snow’un da dediği gibi kurtulma ümidi olanların sandığı kişi değildir; henüz olgunlaşmamıştır. Sadece Peeta ile evlenerek, Başkan Snow’u talihsiz âşıklar hikâyesine inandırmayı istemektedir. Yeni oyun kurucu Plutarch da Katniss’i öldürmek isteyen Başkan Snow’a onu fiilen değil manaen yok etmeleri gerektiğini söylemektedir. İnsanları

Katniss'in Capitol'den biri olduğuna inandırınca, mıntıklarda doğan umudun yok olacağını savunmaktadır.

Katniss nişanlanarak harekete geçmiştir. Var olan düzeni sürdürmek niyetindedir; hala Snow'un baskısından kurtulmak ilk düşündüğü şeydir. Başkan Snow'u devirmeyi düşünmemektedir. Snow'un dediği gibi "hala kendi derisini kurtarmayı" istemektedir.

Fakat bu sırada Katniss gönüllü yeni oyun kurucu Plutarch ile tanışmıştır. Plutarch; kendini saklayan bir yardımcıdır; Katniss'in harekete geçmesinde tetikleyici rolü oynamaktadır. Plutarch ikili oynarken, Katniss' in mıntikasındaki insanlara karşı katı tutum sergilemeyi Başkan Snow'a teklif etmiş, Snow da kabul etmiştir. Katniss ise nişan partisinden sonra evine 12. mıntıkaya geri dönmüş; Gale ile kaçmayı (harekete geçmeyi) düşünmeye başlamıştır. Ama Gale mıntıkada kalıp savaşmayı seçmiştir.

Bu arada barış muhafızları gelip 12. mıntıkayı yağmalamıştır. Gale gördüklerine dayanamamış ve barış muhafızlarının başkanına saldırmıştır. Gale, yaptığı yüzünden kırbaç cezasına çarptırılmış, bunu gören Katniss barış muhafızları başkanına karşı koymuştur. Haymitch orta yolu bulmaya çalışırken, Katniss gördüklerinden sonra bir şeyler yapması gerektiğini, düzenin bu şekilde sürüp gitmeyeceğini anlamış " Bu şekilde nasıl yaşarsınız?" diye sormaya başlamıştır. Doğruyu yapmak için harekete geçmek için yeterli motivasyonu edinmiştir. Katniss tüm harekete geçme denemelerinden sonra ne yapacağına dair karara varmıştır. Ama istediği için harekete geçecek zaman bulamamıştır. Bunun yerine Başkan Snow'un isteği doğrultusunda Açlık Oyunları için yola çıkması gerektiği dikte edilmiştir.

11.İşlev-Kahraman evinden ayrılır: Snow çeyrek asır oyunlarını televizyon ekranından ilan etmiştir. İsyanı bastırmanın 75. yıldönümü arifesinde 3. çeyrek asır oyunlarının mevcut galipler havuzundan hasat edilecektir. Katniss bunu duyar duymaz kendisini evden dışarı atmıştır.

Çeyrek asır oyunları için önceki kazananlar arasında kura çekilecektir. 12. mıntıkada Katniss'den başka kazanan kadın haraç yoktur bunu herkes bilmektedir ama yine de kavanoz içinden isim çekilmiştir. Diğer yandan erkek haraçlarda Haymitch'in adı çıkmış fakat Peeta onun yerine gönüllü olmuştur. Böylece her şey başa dönmüştür. Peeta ve Katniss birbirlerine karşı rakip olacakları bir savaşa gitmeye zorlanmışlardır. Katniss

yeni oyunlar için Barış Muhafızları tarafından evinden/12. mntıkadan alınır, bu sefer veda etmesine bile izin verilmemiştir.

12. İşlev-Kahraman büyüü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sinama sorgulama saldırı vb. ile karşılaşır: Katniss'in altın alaycı kuş rozeti, Effie'nin altın rengi saçları vardır ve Effie Haymitch ve Peeta 'ya bir takım olduklarını göstermek için, altın rengi bir şeyler vereceğini söylemiştir. (Bu altın semboller ilerde müttefiklerini tanımaları için onlara yol gösterecektir.)Fakat Katniss kimseye güvenmemeye başlamıştır. Ama sadece kazananların olduğu 3. çeyrek oyunlarında, Katniss ve Peeta müttefike ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden Haymitch onları 11. mntıkadan Seeder ve Finnick ile tanıştırmıştır. Finnick, Katniss'i dudaklarından öpmüş, asansörde karşılaştıkları 7. Mntıkadan Johanna Mason ise önlerinde soyunmuştur. Katniss bu yüzden gördüğü müttefik seçeneklerinden pek etkilenmemiştir. Peeta da ona eleye eleye gitmeyi tavsiye etmiştir. Bu arada antrenman alanında Katniss'in yaptığı savunma hareketlerinden etkilenen haraçların çoğu, onunla müttefik olmak istemektedir. Katniss'in karşılaştığı her şey, herkes aslında bir sinama olmaktadır. Fakat en büyük sinama yine oyun kurucu jürilerin karşısına çıkmak ve bireysel değerlendirmeye girmektir.

13.İşlev- Kahraman ilerde kendisine bağısta bulunacak kişinin(bağışçının) eylemlerine tepki gösterir: Katniss değerlendirmeye girdiğinde, kardeşi gibi sevdiği ve öldüğünde etrafına çiçekler döşediğı Rue'nun resminin yere işlenmiş olduğunu görmüş ve çok sinirlenmiştir. Katniss, güç alanı yüzünden jüriye önceki elemelerde yaptığı gibi ok atamadığı için, üzerine Seneca Crane (eski oyun kurucu) yazdığı bir robotu asıp jüriye gözdağı vermiştir. Bu Plutarch'ın sonunun Crane'e benzeyeceğini ima eden bir gösteri olmuştur. Fakat ilerde Plutarch'ın aslında Katniss 'in tarafında olduğu sonradan ortaya çıkacaktır.

14.İşlev- Büyülü nesne kahramana verilir: Cinna, Katniss'e Başkan Snow'un emriyle bir gelinlik yapmıştır. Fakat Cinna beyaz gelinliği siyah bir alaycı kuşa dönecek şekilde tasarlamıştır. Hatırlanacağı üzere alaycı kuş; isyanların sembolüdür ve insanları etrafında toplayan büyüü nesne olmuştur. Ardından Peeta'nın ekrana çıkıp, evlendiklerini ve Katniss'in hamile olduğunu söylemesi izleyenlerin ağzından ilk defa “oyunları durdurun” cümlesinin dökülmesini sağlamıştır; bu da beyaz ekranın büyüü olarak karşımıza çıkmaktadır. Haraçların el ele tutuşması ve birlik olduklarını göstermesi de

birleşince izleyenlere onların birer insan olduğunu hatırlatmış ve harekete geçirmiştir. Bahsedilen büyülü nesnenin gelinlik olduğu iddia edilebilir.

15.İşlev-Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir: Katniss bir tüp içinde oyun alanına gönderilmiştir. Tüp kapsülün içine girerken yanında sevdiği arkadaşı Cinna bulunmaktadır. Cinna ona olabilecek oyun alanının durumundan, yaptığı elbiselerin özelliğinden bahsetmektedir. Fakat maalesef Cinna Snow'un askerleri tarafından öldürülmüş, Katniss gördüğü halde geri dönememiş, oyun alanına gitmek zorunda kalmıştır.

Katniss oyun alanına gelince ilk aradığı; Peeta olmuştur. Bu sırada ona saldıranlardan kurtulmaya çalışırken, yanında beliren Finnick ile müttefik olduklarını öğrenmiştir. Finnick onu saldırganlardan korumuş ve Mags'in³⁰⁷ Peeta'yı bulduğunu söylemiş, böylece hem yol göstermiş hem bilgi vermiştir. Finnick ve Mags, Katniss'e kılavuzluk etmektedir. Bu olaydan sonra da Finnick Katniss'e 3. çeyrek oyunlarında yol gösteren kişi olmuştur.

16.İşlev- Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir: Peeta, Katniss, Finnick ve Mags oyun kurucuların onlar için hazırladığı alanda hapsedilmiş ve gönderilen tehlikelerle yüz yüze kalmışlardır. Tehlikeli sisten kurtulamayan Mags ölmüş, kalanlar ise yollarına devam etmişlerdir. Burada saldırgan karşılarına direkt olarak çıkmamıştır.

17.İşlev-Kahraman özel bir işaret edinir: Plajda istiridye yerlerken Peeta'nın istiridyесinin içinden siyah bir inci çıkmıştır. Peeta inciye Katniss'e vermiş böylece Katniss Peeta olmadığı zamanlarda onu hatırlatan bir hatıra/işaret edinmiştir.

18. İşlev -Saldırgan yenik düşer: Katniss'in müttefik olarak istediği haraçlar, oyun alanının bir saat şeklinde düzenlendiğini anlamıştır. Böylece Plutarch 'ın oyun alanının gizemi çözülmüştür. Bu saldırgan kâğıt oyununda kaybeder J3 versiyonunun bir şekli olarak kabul edilebilir çünkü oyun kurucunun eli ortaya çıkmıştır. Diğer yandan başka mıntıkadan haraçlar saldırmış, fakat Katniss'e zarar verememiştir.

19. İşlev-Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır: Katniss'in yola çıkarken amacı, kardeşini korumak olmuştur. Bu yüzden oyun kurucular Katniss'e zarar vermek için kardeşi Primm'i kullanmışlardır. Kuşlar kardeşi Primm'in acı çığlıklarını taklit etmiş, Katniss de kardeşinin başına bir şey geldiğini düşünmüştür. Fakat; Peeta kardeşine

*Mags, Finnick'in sevgilisi yerine gönüllü olan yaşlı kadındır.

bir şey yapmayacaklarını söyleyerek onu sakinleştirmeye çalışmıştır. Johanna da ona kardeşini tüm ülkenin sevdiğini ona bir şey yapacakları takdirde Capitol'de bile isyan çıkacağını hatırlatmış bu yüzden Katniss baştaki amacına ulaştığını ve kardeşini güvene aldığını sanmıştır.

20. İşlev-Kahraman geri döner: Katniss ve yanındakiler kaçmak için bir plan yapmıştır. Katniss ise bu planı diğerlerinden bir kaçış imkânı olarak görmektedir. Daha önce de dediğimiz gibi; bu işlevin bir başka tezahürü de kaçıştır. Katniss de Peeta ile diğerlerinden uzaklaşmak istemektedir. Çünkü ilerde birbirlerini öldürmek zorunda kalacaklarından korkmaktadır. Nitekim Katniss yine kaçmak zorunda kalmıştır.

21. İşlev- Kahraman izlenir: Plan uygulanmaya konulmuştur ama Katniss ve Peeta farklı işlere verilince, Katniss diğerlerinden uzaklaşıp Peeta ile buluşmak için ayrılmıştır. Katniss saklanınca diğer haraçlar tarafından aranmıştır fakat Katniss onların kendisine zarar vereceğini düşünüp kaçmaktadır. Daha önce dediğimiz gibi; burada bahsedilen izlenmek; bir avcı tarafından takip edilmeye benzetilmektedir. Ama aynı zamanda Başkan Snow, Katniss karşısına çıkan Finnick'i öldürecek mi, öldürmeyecek mi diye ekrandan izlemektedir. Finnick, ona "asıl düşmanın kim olduğunu unutma!" dediğinde Katniss okunu güç kalkanına çevirmiştir.

22. İşlev-Kahramanın yardımına koşulur: Oyun alanı yerle bir olunca Katniss onu almaya gelen araçla alandan kurtarılmıştır. İçinde Haymitch ve Plutarch'ın da olduğu araç, Katniss'in yardımına koşmuştur. 2.filmin sonunda birlikte 13. mıntıkaya doğru yol alırlar.

4.3.3 Açlık Oyunları Serisinin Üçüncü Filmi Olan Alaycı Kuş 1'in İncelenmesi

Film ikinci filmin bittiği 22. işlevden sonra gelen 23. işlev ile başlamaktadır. İkinci filmin sonunda Katniss ikinci kez katıldığı Açlık Oyunlarından 13. mıntıkanın yardımıyla başka bir ülkeye kaçırılıp kurtarılmıştır. Üçüncü film dördüncü filmin başladığı 11. işlevden önce bitmektedir.

23. İşlev- Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da başka bir ülkeye gider: Katniss, Finnick, Haymitch ve Plutarch ile başka bir ülkeye yani 13. mıntıkaya gitmiştir. Katniss, Peeta, Johanna ve Finnick'in nişanlısı Annie'nin Capitol'de hapsedildiğini öğrenmiştir.

24. *İşlev-Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer* : 13. Mıntıka'nın başında Başkan Coin bulunmaktadır. Plutarch, Katniss'e Alma Coin'i bir kurtarıcı olarak sunmaktadır ama aslında Alma Coin, sadece Snow'un yerine geçmek istemeyen sahte bir kahramandır.

25. *İşlev- Kahramana güç bir iş önerilir* 26. *İşlev- Güç iş yerine getirilir*: Katniss hala kahramanlığı reddetmektedir. Onun yerine Peeta'nın kahraman olması gerektiğinde ısrar etmektedir. Bu yüzden Plutarch, Katniss'e evini görmeyi önermiştir. Bu zor bir iştir; çünkü Snow başarısız oyunlardan sonra Katniss'in mintıkasını yerle bir etmiştir. Her yerde insan iskeletleri bulunmaktadır, Katniss evine gittiğinde ancak birkaç parça eşya ile Primm'in kedisini alıp çıkabilmiştir.

27. *İşlev: Kahraman tanınır*: Peeta, Capitol TV'de çıkıp Katniss ile ikisinin isyandan haberi olmadığını söylemiştir. "Kahraman uzun bir ayrılıktan sonra tanınır" işlevi ayrı düşen insanların kavuşması anlamını da taşımaktadır.³⁰⁸ Bu açıdan Katniss Peeta'yı gördüğüne sevinmiştir çünkü en azından yaşamaktadır. Katniss Peeta'nın konuşmasından sonra ona verdiği siyah inciye bakar; siyah inciye tutması Katniss'in kahramanın Peeta'dan vazgeçmeyeceğini ve onun gerçekte kim olduğunu bildiğini göstermektedir.

28. *İşlev-Düzmece kahramanın saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar*: Coin ile Katniss diğer haraçlar için anlaşma yaparlar; ama devrim olumsuz sonuçlanırsa; Coin anlaşmanın geçersiz olacağını söylemiştir. Bu da düzmece kahraman olan Alma Coin'in gerçek kişiliğini ortaya çıkarmaktadır. Coin'in insanları kurtarmak gibi bir derdi bulunmamaktadır.

29. *İşlev-Kahraman yeni bir görünüm kazanır*: Katniss, Peeta ve diğer haraçların kurtarılması için Coin ile pazarlık yapmıştır. Sonunda diğerlerinin hayatı karşılığında alaycı kuş olmayı kabul etmiştir. Effie, Katniss'e Cinna'nın onun için yapıp sakladığı çizimlerini göstermiş ve Katniss yeni elbiselerle bir savaşçı olarak yeniden doğmuştur. Fakat bu sefer Katniss'in üzerinde abartılı kıyafetler yoktur; kıyafetleri daha sade seçilmiştir. Diğer yandan Katniss daha önce hiç olmadığı kadar savaşmak istemektedir. Öyle ki Coin ya ölürsen diye sorduğunda "Kaydettiğinizden emin olun"³⁰⁹ diye cevaplamaktadır.

³⁰⁸ Propp, Masalbiçimbilim, s.62

³⁰⁹ Lawrence, Açlık Oyunları Alaycı Kuş Bölüm 1, 37.dk

25.,26., 27., 28., 29 .işlevler farklı açılardan okunabilir ya da işlevlerin tekrar ettiği iddia edilebilir.

25. *İşlev- Kahramana güç bir iş önerilir* 26. *İşlev- Güç iş yerine getirilir:* Katniss'e Alaycı Kuş olmak önerilmiştir. Katniss Alaycı Kuş olmayı kabul etmiş, ardından bir mıntıkaya gidip kendini göstermiştir.

27.*İşlev-Kahraman tanınır:* Mıntika hastanesinde insanlar öldüğünü sandıkları alaycı kuşu yani Katniss'i görürler ve tanımışlardır.

28. *İşlev-Düzmece kahramanın saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar:* Snow mıntikalardakilere saldırarak diktatörlüğünü açığa çıkarmıştır.

29.*İşlev-Kahraman yeni bir görünüm kazanır:* Katniss daha önce görüntü olarak bir savaşçı haline gelmiş olsa da iç motivasyonu ve kararlılığını 11. mıntıkayı ziyaret ettiğinde insanların sorularına cevap verdiğinde kazanmıştır. Ardından hastanenin bombalanmasıyla, Başkan Snow'a ilk kez meydan okumuştur ve tam olarak savaşçı arketipine bürünmüştür.

30. *İşlev-Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır:* Mıntikalardaki insanlar çalışmaya götürülürlerken, barış muhafızlarına saldırmışlardır. Onları bombalı tuzağa çekmiş ve ellerinden geldiğince cezalandırmışlardır.

31. *İşlev- Kahraman evlenir ve tahta çıkar:* Bu işlev bulunamamıştır. Fakat bu bulunamama hali, hikâyenin devam etmesinden ve henüz mutlu sona ulaşılmaması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.

1. *İşlev- Aileden biri evden uzaklaşır:* 1. İşlevde evden ayrılma olarak bahsedilen olay bir yerden bir yere gitmek ava çıkmak ve çilek toplamak olarak da ortaya çıkabilmektedir.³¹⁰ Coin tarafından Gale ve Katniss'in yerüstünde avlanmasına izin verilmiştir. O dönemde Katniss'in evi 13. mıntika olmuştur ve Katniss evden uzaklaşarak yeryüzüne çıkmıştır. Ardından Katniss herkese 12. mıntıkaya yapılanları göstermek için tekrar eski evine 12. mıntıkaya gitmiştir.

2. *İşlev- Kahraman bir yasakla karşılaşır.* 3.*İşlev- Yasağı çiğneme:* Katniss için başından beri en büyük yasak Gale olmuştur. 12 mıntıkaya gittiklerinde, Katniss Gale'e onu hastayken öptüğünü söyler, ardından Katniss Gale'i bir daha öper ve böylece yasak tekrar çiğnenmiştir.

³¹⁰ Propp, Masalbiçimbilim, s.29

4. İşlev- Saldırgan bilgi edinmeye çalışır 5. İşlev- Saldırgan kurban ile ilgili bilgi toplar: Başkan Snow, Peeta'yı harap ve hasta bir biçimde televizyona çıkarınca Katniss'in buna kayıtsız kalamayacağını cevap vermek isteyeceğini bilmektedir. Katniss ve 13. Mıntıkadakiler de zaten kendilerini anlatmak için Capitol TV'yi ele geçirmeye çalışmaktadır. Sonunda Capitol TV'nin güvenlik duvarını aşarlar ve 12.Mıntık'a'nın bombalandıktan sonraki halini herkese gösterirler, bunun bilgi edinmeye çalışmaktan farklı bir durum olduğu zannedilebilir fakat 12. Mıntık'a Capitol TV'ye sızmaya çalışırken Capitol onların yerini tespit etmeye yaklaşmıştır.

6.İşlev- Saldırgan kurbanını ya da servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener 7.İşlev- Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur: Tehlikenin yaklaşmakta olduğunu görünce, 13.Mıntık'a Capitol güçlerine karşılık vermiş; böylece yerleri belli olmuş ve hasar almışlardır. Alma Coin hata yaptığını kabul etmiştir. İstemeyerek düşman Snow birliklerine yardım edilmiştir.

8. İşlev- Saldırgan aileden birine zarar: Katniss hava saldırısına karşı tatbikat yapıldığında Primm'i bulamaz. Onun zarar gördüğünü düşünmüştür ve korkmuştur.

9. İşlev- Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır. Bir dilek veya buyrukla kahramana başvurulur. Kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir 10-İşlev Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir:

Katniss gece yarısı yatağından kaldırılmış ve yeryüzüne çıkartılmasına karar verilmiştir. "13.Mıntık'a iyi; ben de iyiyim" diye mesaj vermesi istenmiştir. Fakat Katniss, Başkan Snow'un alana döktüğü beyaz güllerini görünce, onu tehdit ettiğini anlamıştır. Onu cezalandırmak için Peeta' ya zarar verdiğini düşünmüş, Peeta'nın hayatının tehlikede olduğundan korkmuş ve konuşmamıştır. Alma Coin de Peeta'nın Capitol 'ün silahı olduğu düşüncesiyle bir grup kurup Peeta' nın kurtarılması için emir vermiştir. Haymitch, Katniss'e Peeta' nın kurtarılacağını söylediğinde; Katniss " Ben de gitmeliyim" diyerek eyleme geçmek istemiştir.

4.3.4.Açlık Oyunları Serisinin Sonuncusu Olan Alaycı Kuş 2 Filminin İncelenmesi

Açlık Oyunları serisinin dördüncü filmi olan Alaycı Kuş 2³¹¹ filmi serinin son filmidir. 11. işlevde başlar ve Katniss'in Peeta ile evlenmesi Başkan Snow'un ve sahte kahraman Alma Coin'in cezalandırılması ile son bulur.

11.İşlev- Kahraman evinden ayrılır: Peeta'nın da kurtarılıp getirilmesiyle birlikte; 13. mıntıka Katniss'in yeni evi olmuştur. Diğer yandan Peeta, Katniss'in düşmanı haline getirilmiştir. Peeta'nın düşmanlığı; Katniss'in Capitol'ün gücüyle ve acımasızlığıyla yüzleşmesini sağlamıştır. Bu yüzden Katniss, Alma Coin' den kendisini Capitol'e göndermesini istemiştir. Alma Coin 2. Mıntıkeyi kontrol altına alamadıklarını, Katniss'i gönderemeyeceklerini söylemesine rağmen, Katniss 2. Mıntıkeye gitmek istemiştir. Böylece Katniss 13.mıntıkadan ayrılmıştır. Burada da evden ayrılma harekete geçme olarak ortaya çıkmıştır. Kısaca bu işlevde “masala yeni kişi katılır” işlevi bu döngüde Peeta'nın ilk defa ortaya çıkmasıyla birlikte getirilmiştir. Ayrıca işlev ismi evden ayrılış olarak adlandırılrsa da yola evden çıkılması gerekmemektedir.³¹²

12. İşlev: Kahraman büyüülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sinama sorgulama saldırı vb. ile karşılaşır 13. *İşlev-Kahraman ilerde kendisine bağıştta bulunacak kişinin(bağışçının) eylemlerine tepki gösterir:* Katniss, 2.Mıntıkada savaş için planlanan taktikleri gördüğünde, bambaşka bir dünyada olduğunu anlamıştır. Gale ile savaş ve insan öldürmek konusunda tartışmışlardır. Katniss 2.Mıntıkada silahlı birini vuracakları sırada adamın önüne atlamış ve daha sonra komutanı olacak ve ona tuzakların yerini gösteren aleti veren Boggs'a adamı vurmamaları gerektiğini söylemiştir. Snow'a destek veren 2.Mıntıka halkına Katniss tek düşmanın Snow olduğunu haykırmış, bağışçısı Boggs'a tepki göstermiştir. Fakat Katniss onu dinlemeyen insanlar tarafından vurulmuştur.

14.İşlev-Büyülü nesne kahramana verilir: 14. İşlevin 9.versiyonu olan “Çeşitli kişiler kendiliklerinden kahramanın hizmetine girerler”³¹³ Johanna ile yerine getirilmiştir. Johanna Katniss'e onun isteği olmadan yardım etmektedir.

15.İşlev-Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır. Kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir: Bu evrede hem yardımcı hem kaçış kılavuzu olan

³¹¹ Nina Jacopson, Jon Kilik (Producer), Francis Lawrence (Director),” The Hunger Games- Mockingjay Part 2 (Motion Pictures) , ABD, Lionsgate, 2015

³¹²Propp, Masalbiçimbilim, s.40-41

³¹³Propp,Masalbiçimbilim, s.46

Johanna, Katniss'in Capitol'e gitmesi için uçakların bulunduğu hangara ulaşmasını sağlamıştır. Katniss gizlice öncü birliğe ulaştığında artık onu kimse geri döndürememiş, takıma almak zorunda kalmışlardır. Kameraların eşlik edeceği bir yıldız takımı olacakları söylenmiş ve takım lideri Boggs' a tuzakların(potların) yerini görebilecekleri bir alet verilmiştir.

16.İşlev-Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir: Hala Başkan Snow'un beyin yıkamasının etkisinde olan Peeta, yıldız takımına dâhil edilmiştir fakat Katniss için bir saldırgan durumundadır. Aynı zamanda Snow'un barış muhafızları ve tuzakları ile Katniss' in içinde olduğu birlikler, birbirleri ile savaşmaya başlamışlardır.

17. İşlev-Kahraman özel bir işaret edinir: Komutan Boggs'un ölmesiyle birlikte cihaz Katniss'in eline geçmiştir. Bu da aynı zamanda gücü ve liderliği elde ettiğini göstermektedir.

18. İşlev-Saldırgan yenik düşer: Takımdan biri yanlışlıkla pota basıp üzerlerine zifte benzeyen siyah bir sıvı yağdığında, Peeta Katniss'e saldırmıştır. Peeta hareketlerini yönetememektedir; Finnick, Katniss'i kurtarmıştır. Peeta yenik düşmüştür ama aynı zamanda bu Başkan Snow'un Peeta üzerinde uygulamaya çalıştığı beyin yıkamanın da başarısız olduğunu anlamına gelmektedir.

19. İşlev: Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır: Gruptakiler Katniss'den cihazı istemektedirler ama Katniss Alma Coin'den gizli bir emir aldığını, Başkan Snow'a suikast düzenlemeleri gerektiğini söyleyerek onları kandırmıştır. Böylece Katniss asıl hedefine ulaşmaya yaklaşmıştır. Eksik olan doğru amaç için birliktelik sağlanmıştır. Böylece 19. İşlevin 1.Versiyonu olan "Aranan nesne, zorla ve kurnazlıkla kaçırlır."³¹⁴ yerine getirilmiştir.

20. İşlev- Kahraman geri döner: Kahramanın geri dönmesi bu aşamada da kaçma şeklinde görülmüştür. Katniss ve gruptakiler Snow'un tuzakları tarafından izlenmektedirler.

21.İşlev-Kahraman izlenir: 21. İşlevin 6. Versiyonu olan. "İzleyen, kahramanı öldürmeye çalışır."³¹⁵ yerine gelmektedir. Katniss'in ve ekiptekilerin gerçekten öldürülmeye çalışmasının yanında, Başkan Snow hepsinin öldüğünü ilan etmiştir. Başkan

³¹⁴Propp, Masalbiçimbilim, s.54

³¹⁵Propp, Masalbiçimbilim, s. 57

Snow’a suikast girişimi için Başkan Snow’un evine her yerde tuzaklar olması yüzünden yerüstünden gidemeyen takım, yer altından gitmeye karar vermiştir. Fakat Snow’un ekibi takımın yeraltında olduğunu keşfedip, üzerlerine onları parçalayacak yaratıklar salmıştır.

22. *İşlev-Kahramanın yardımına koşulur*: Katniss tam öldürüleceği sırada Peeta, Gale ve Finnick onu kurtarmıştır. Böylece 22. İşlevin 9.Versiyonu olan “*Öldürüleceği sırada kahramanın yardımına koşulur.*”³¹⁶ yerine gelmiştir. Fakat Finnick hayatını kaybetmiştir.

23. *İşlev- Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da başka bir ülkeye gider*: Takım yeryüzüne çıkmıştır. Yeryüzüne çıktıklarında her yerde onlar için aranıyor afişleri bulunmaktadır. Bu yüzden kimliklerini saklamak amacıyla bir süre tanıdıkları bir dükkânda yaşamak zorunda kalmışlardır.

24. *İşlev- Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer*: Başkan Snow savaşın kendi suçu olmadığını, Katniss ve yanındakilerin asi olduğunu ileri sürmektedir. İnsanlara televizyondan seslenerek *saraya gelin size bakalım* diyerek kendini kahraman ilan etmektedir. Aynı zamanda Alma Coin, Başkan Snow’u yeneceğini söylemektedir.

25. *İşlev- Kahramana güç bir iş önerilir*: Katniss, Başkan Snow’a suikast düzenlemek için saraya gitmek üzere yola çıktığında kılık değiştirmiştir. Başkan Snow’un evine çağırdığı insanların arasına karışmıştır. Ona kalabalığa karış ve kafanı kaldırma denmiştir. Başarılı olmak için tek şansları bulunmaktadır.

26. *İşlev- Güç iş yerine getirilir* 27. *İşlev-Kahraman tanınır*: Katniss, Snow’un çağrısını saraya gizlice girmek için bir fırsat olarak görmüştür. Katniss tanınmadan alana varmıştır. Fakat küçük sarışın bir kız Katniss’e tanıyor gibi bakmış, Katniss’i tanımıştır. Kral Çıplak masalındaki gibi gerçeğin farkına sadece küçük bir çocuk varmıştır.

28. *İşlev- Düzmece kahramanın saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar*: Barış muhafızları kalabalık içinden saraya götürmek için sadece küçük çocukları seçmiştir. Geride kalan insanlar ise yardım paketleri geleceğini sandıkları anda bombalanmıştır. Katniss’in hikâyenin başından beri korumaya çalıştığı kardeşi Primm ölmüştür. Herkes Başkan Snow’un gerçek yüzü ortaya çıktı diye düşünmektedir. Fakat Snow, Katniss’e bunu kendisinin yapmadığını söylemiştir. Suçlunun Alma Coin olduğunu iddia etmektedir. Coin’in simgesel açlık oyunları düzenleme fikrini ortaya atmasıyla

³¹⁶Propp, Masalbiçimbilim, s.58

Katniss, Coin'in düzmece kahraman olduğu anlamıştır. Alma Coin'in planının ise demokrasi değıl, Başkan Snow'un yerine geçmek olduğu belli olmuştur.

29.İşlev-Kahraman yeni bir görünüm kazanır: Katniss yuvarlak masada Başkan Snow'u öldürmek karşılığında Açlık Oyunları'nın yeniden yapılması lehine oy vereceğini söylemiştir. Katniss ilk defa gerçek niyetini gizlemiştir. Oku ve yayıyla Snow'u öldürmeye gideceğı düşünülürken bir komutan edasıyla yürümektedir. Fakat insanların önüne çıkarken giydiği süslü kıyafetlerden kurtulmuş yeniden kendisi olmuştur. Artık kaybedecek bir şeyi de kalmamıştır.

30. İşlev-Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır: Herkes Katniss'in Başkan Snow'u öldüreceğini zannederken, Katniss okunu Alma Coin'e çevirmiştir ve onu kardeşi Primin'ın ölmesine neden olan bombalama olayını yaptığı için cezalandırmıştır. Halk ise Başkan Snow'u linç etmiştir. Hem düzmece kahraman hem de saldırgan cezalandırılmıştır.

31.İşlev- Kahraman evlenir ve tahta çıkar: Katniss tahttaki kişiyi öldürmüştür ama tahta çıkmayı düşünmemiştir. Katniss tahta çıkmamış olsa da hem siyahi hem de bir kadın olan Paylor'un tahta çıkması yani Capitol'ün başına geçmesiyle ezilenlerin artık daha rahat bir hayat yaşayacağına dair bir umut belirmektedir. Katniss ise hapiste kalmaktan da son anda kurtulmuştur.

Eve dönme zamanı gelmiştir. Katniss Capitol'e gittiğı trenle galipler köyüne geri dönmüştür. Prim artık yoktur ama Katniss artık özgürce avlanabiliyor ve uçsuz bucaksız tarlalara bakabiliyordur. Katniss'in ardından Peeta da galipler köyüne geri dönmüştür. Bir zaman sonra evlenirler, Katniss ve Peeta iki sağlıklı çocuğı ile yemyeşil verimli tarlalarda piknik yapmaktadır. Artık gerçek anlamda mutlu olmuşlar, huzura kavuşmuşlardır. Artık söyleyecek tek bir şey kalmıştır. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine...

SONUÇ:

Mağara dönemlerinden beri insanlar birbirine hikâye anlatmaktadır. Sinema da günümüz dünyasının hikâyesidir. Hikâye insanın hoşça vakit geçirmesinin yanında dünya gerçeklerini anlatmakta ve dersler barındırmaktadır. Sinemanın icadından önce hikâye anlatma işlevi öykü, kıssa, mit, masal gibi sözel unsurlarla sağlanırken; günümüzde bu işlev sinemanın, televizyonun eline geçmiştir. Televizyon ve sinema elindeki bu gücü çoğu zaman menfi yönde kullansa da insanları etkileme gücü tartışma kabul etmemektedir.

Sinema anlatım stilini oluştururken, kendinden önceki anlatı biçimlerinden yararlanmıştır. Bu anlatım araçlarından en eskilerinden biri ise masaldır. Bu çalışma da günümüzün popüler filmlerinden biri olan Açlık Oyunları serisinin anlatı stilinin Propp'un olağanüstü masal şemasına dayandığını ispatlamaya çalışmıştır. Ayrıca, Açlık Oyunları filminin fazlaca popüler olmasının ardındaki nedenin belli bir şemaya uymasından kaynaklandığını, böylece kurgunun kolaylaştığını ve bu şemanın masal gibi geçmiş bir anlatıdan süzüldüğünü iddia etmektedir.

Açlık Oyunları serisi gibi bir distopya olarak adlandırılabilir bir eserin masallar için oluşturulmuş şablona uyduğunu iddia etmek, eskiden tuhaf karşılanabilecek bir olayken Joseph Campbell'ın, Christopher Vogler'in çalışmaları artık bu karşılaştırmayı olağan karşılamamızı sağlamaktadır. Onların da iddia ettiği gibi; anlatıların ortak özelliğinin bulunmasından daha doğal bir şey olamaz. Anlatıların kökeninin insanın birbirine anlattığı masallara ve insanların bilinç dışında yer eden mitoslara dayanması gayet mümkündür. Bu çalışma da Açlık Oyunları filminden yola çıkarak bu görüşe katkı sağlamıştır. Açlık Oyunları gibi gişede oldukça başarılı olan bir filmin arkasında Propp'un masal şemasının bulunması rastlantı sayılamaz.

Açlık Oyunları filminin şemaya uygunluğu ise şu şekilde belirlenmiştir.

İlk film olan Açlık Oyunları Gary Ross ve kitabın da yazarı olan Suzanne Collins tarafından yazılmıştır ve tamamıyla Propp'un işlevlerine uymaktadır. İkinci üçüncü ve dördüncü film ise toplamda Propp işlevlerini iki kere daha tekrarlamaktadır. Simone Beaufoy ve Michael de Bruyn'un yazdığı ikinci film Propp'un 1. işlevinde başlamakta ve 22. işlevinde bitmektedir. İkinci filmin bittiği yerde Peter Craig ve Danny Strong'un yazdığı üçüncü film ise 23. işlevde başlamakta ve kalan 8 işlevi tekrarladıktan sonra döngü bir daha başlamakta ve üçüncü film 11. işlevde bitmektedir. Peter Craig ve Danny Strong

'un yazdığı Dördüncü film Dördüncü film ise 12. işlevde başlamakta ve kalan ve yine ise kalan 20 işlevi içermektedir. Birinci film 31, ikinci film 22 , üçüncü film 8+11 19 işlev içermekte, dördüncü film ise toplamda 20 işlev içermektedir. Tek bulunamayan işlev ikinci tekrardaki 31. işlevdir.

Propp'un ortaya koyduğu 31 işlev; bir yasakla karşılaşma, evden ayrılış ve maceraya atılmakla başlamaktadır. Çünkü evden ayrılmadan Amerikan korku filmlerinde olduğu gibi olağanüstü bir güç evinizi basmadıkça macera başlamaz. Hatta evin korku sahnesine dönüştüğü filmlerde bile ev, ev olmaktan çıkmakta evin içinde hiç bilinmeyen saklı mekân ortaya çıkmaktadır. Bu macera da yine Propp'un ortaya koyduğu gibi bir kötülük eksiklik olmasından dolayı başlamaktadır.

Propp her ne kadar biçimci olmakla eleştirilse de Propp'un tespit ettiği işlevler bir hikmet ortaya koymaktadır. Propp'un belirlediği 2. İşlev olan bir yasakla karşılaşma ve 3. işlev olan yasağı çiğneme; Hz. Adem ve Hz. Havva'nın cennette bir yasakla karşılaşmasını ve bu yasağı çiğnemesiyle dünyaya gönderilmelerini ve böylece hikayenin başlamasını hatırlatmaktadır. Eğer yasak çiğnenmemiş olsaydı; Hz. Adem ve Hz. Havva cennette kalacaklar, günahsız bir ortamda herhangi bir kötülükle karşılaşmadan cennette yaşamaya devam edeceklerdi ve dünya hikayesi belki de başlamayacaktı.

Propp'un incelediği masallar dünyanın hikmetini anlatmakta, evrensel gerçeklere dikkat çekmekte ve böylece insanı dinler ve inanç öğretilerinin öngördüğü "mutlak" doğruya ulaştırmayı hedeflemektedir. Mutlak doğru ise mutlu son getirmektedir. Hikâye sineması festival filmleri kadar seyirciye özgürlük alanı tanımamakla ve festival filmlerinde olduğu gibi sonucu dinleyene bırakmamakla eleştirilse de mutlu son isteği de, insanların mutlu sona fitrat açısından daha yakın olmasından kaynaklanmaktadır.

Açlık Oyunları, masal şemasına uymasının yanında aynı zamanda bir distopyadır. Distopya ve masal ise bir arada anılmayan iki tür olmuştur. Bu çalışma daha önce birlikte düşünülmemiş masal ve distopya arasındaki benzerlikleri incelemeye çalışmış, distopya ile masalın birleştirilebilecek iki tür olduğunu savunmuş ve hem distopyanın hem de masalın içeriğini incelemeye çalışmıştır. Bu yönüyle gelecek araştırmalar için bir başlangıç olmayı hedeflemektedir.

Bu sonuca varmak için öncelikle ütopya ve distopya kavramları üzerine tartışılmış ve ütopyanın pratiğe döndüğünde tasarlandığı gibi olamayabileceği, distopyanın ise

geleceğin daha güzel inşa edilmesi için üretilen bir manifesto olabileceği fikrine varılmıştır. Bu görüşü desteklemek için Cioran, Kumar, Akkoyun, Çörekçioğlu gibi distopya hakkında yazan isimlerin fikirlerinden yararlanılmış, distopyaların ortak birkaç özelliği incelenmiş, distopyalar incelenirken ünlü distopyalardan alıntılar yapılmış, Açlık Oyunları filmindeki distopik öğeler açıklanarak ve Açlık Oyunları filminin bir distopya olduğu kanıtlanmaya çalışılmış, Açlık Oyunları'ndaki aşk, televizyon ve tüketim öğeleri üzerinde durulmuştur.

Propp'un incelediği olağanüstü masalları anlayabilmek için, öncelikle masalın ardındaki okumalar üzerine değinilmiş, masalın gündelik hayatta kullanılmasından farklı anlamlar taşıdığı savunulmuş ve masalın ortak motifleri anlatılmıştır. Propp'un, bağlı olduğu Rus Biçimciliği'ne Moran, Yücel ve Todorov'un görüşlerinden hareketle kısaca değinilmiş ve Propp'un işlev, kahraman üzerine görüşleri açıklanmış, Açlık Oyunları'ndaki kişilerin Propp'un kahraman listesine göre incelemesi yapılmıştır. Ardından ise Propp'un şemasına göre serinin çözümlenmiş ve bir eksik işlev dışında tamamen uyduğu gözlemlenmiştir.

Açlık Oyunları, hem distopya hem de masal özellikleri taşımaktadır. Masallardan farklı olarak umut daha arka planda bırakılmış fakat birçok distopyadan farklı olarak da mutlu sonla bitmiştir. Bu açıdan distopya ve masal kavramlarını birleştiren distopik bir masal olarak karşımıza çıkmıştır. Açlık Oyunları serisinin kadın kahramanı Katniss, bir yandan beyaz atlı prensle evlenerek bir aile kurup mutlu sona ulaşmışken diğer yandan Başkan Snow tarafından distopyaya dönüştürülen dünyayı değiştirebilmiş ve Capitol'ü yenerek zafere ulaşmıştır. Peeta ona her zaman yardımcı olan kişiyken, Haymitch ve Plutarch ona rehberlik etmiştir.

Açlık Oyunları aynı zamanda moda, tüketim ve televizyon etkenlerinin dünyayı felakete sürüklediği üzerinde durması bakımından distopya sayılmaktadır. Ama taşıdığı masal öğeleri serinin 1984 ya da Cesur Yeni Dünya'daki gibi mutsuz bir sona varmasına engel olmuştur. Bu da distopya olarak başlayan Açlık Oyunları serisinin bir masala dönüştüğünü göstermektedir.

Seri masallardaki gibi bir eksiklik ile başlamış ve Katniss'in görünürdeki amacına yani kardeşini kurtarması ile sonuçlanamamış olsa da tüm dünyayı kurtaran bir kadın kahraman olmasıyla son bulmuştur. Katniss'in kahramanlığı bırakıp evlenmesi tahta çıkmaması masallardaki kadınlarla aynı kaderi paylaştığını göstermektedir. Diğer yandan

tahta çıkan Afroamerikan komutanın Katniss “sayesinde” tahta çıkıyor oluşu sömürgeleştirme açısından da okumaya açık bir hikaye barındırmaktadır. Yine de tahta başka bir kadının çıkması distopyadan çok bir masalla bağdaşabilmektedir. Çünkü genellikle distopyalar kötü olan gidişatın içinde debelenilen mutlu sona varılmayan bir dünya tasvir etmektedir. Açlık Oyunları serisi masal ile distopyayı birleştiren daha önce eşine rastlanmayan bir dünya çizmektedir ve incelemelerimizin sonunda Propp’un şemasının sinemaya uygulanabileceği sonucuna varılmış, aynı zamanda bu şemanın popüler bir film üretmek için kayda değer bir formül olduğu görülmüştür.

Ulaşılan bulguları kısaca sıralamak gerekirse;

Ütopiyalar mükemmeliyetçi, distopyalara dönüşmeye meyilli ve bu yüzden uygulanabilirliği zayıf sistemlerdir.

Distopyalar insanları dünyanın kötü gidişatına karşı uyarmayı hedefleyen manifestolardır ve sosyal düzeni televizyon, iktidar, tüketim ilişkilerimiz üzerinden eleştirmektedir.

Masal özellikle çocukluk çağında insana “mutlak” güzeli iyiyi öğretmek, çocuğu normlara uygun hale getirmek gibi işlevleri de içeren eğlenceli kamu spotlarıdır. İktidarı gizlice eleştirmesi, kadınlara verdiği değer ve koyduğu yer bakımından incelemelere tabi tutulmuştur ve incelenmeye devam edilecektir.

Açlık Oyunları serisi hem distopya hem masal özellikleri içermektedir. Propp’un 31 işlevine büyük çoğunlukta uymaktadır. Böylece distopik bir masal olduğu söylenebilir.

Propp’un ortaya koyduğu 31 işlev günümüzde geçerliliğini özellikle Hollywood filmleri özelinde korumakta ve senaristlere bir çerçeve çizmekte yardımcı olmaktadır.

Umarım bu çalışma benden önce yapılanların beni etkilediği gibi Propp’u araştırmak isteyenlere değişik bir bakış açısı sunabilir. Başka filmlerin de Propp ve distopya- masal-film ilişkisi üzerine çözümlenmesi için bir kaynak oluşturabilir ve farklı kaynaklarla zenginleştirilebilir. Propp’un ortaya koyduğu 31 işlev sinemadan antropolojiye sosyoloji ve diğer kültürel çalışmalara kadar geniş bir alanda etkilidir ve Rus Biçimciler’in araştırmaları bu tür çalışmalar için elverişlidir.

KAYNAKÇA:

Kitaplar

- Akkoyun, Tülay. Ütopya Distopya, Ankara, Kurgu Kültür Merkezi Yayınları 2016,
- Aristoteles. Poetika, Samih Rifat (çev) İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2013
- Aysan, Behçet. Düello, Kırmızı Kedi Yayınları, 2017
- Bahtin, Mihail. Dostoyevski Poetikasının Sorunları, Metis Yayınları, İstanbul, 2015
- Bahtin, Mihail. Sanat ve Sorumluluk, Cem Soydemir (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005
- Barthes, Ronald. Bir Aşk Söyleminden Parçalar, Tahsin Yücel (çev.) İstanbul, Metis Yayınları, 2014
- Barthes, Roland. Görüntünün Retoriği, Sanat ve Müzik, Ayşenaz Koş, Ömer Albayrak(çev.) 2. Basım, İstanbul Yapı Kredi Yayınları. 2017
- Barthes, Roland. Göstergebilimsel Serüven, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012
- Başlamış, Cenk, Deprem, Okay. Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa kaldıran Lider , 1. Basım, İstanbul, Doğan Kitap,2018
- Baudrillard, Jean. Tüketim Toplumu, Nilgün Tural, Ferda Keskin(çev.) İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017
- Bauman, Zygmunt. Akışkan Aşk, Işık Ergüden (çev.) , İstanbul Versus Yayınları, 2012
- Bauman, Zygmunt. Cemaatler, Nurdan Soysal (çev.) İstanbul, Say Yayınları, 2016
- Bauman, Zygmunt. Sosyalizm Aktif Ütopya, Ahmet Araşan(çev.), Ankara, Heretik Yayınları, 2016
- Bradbury, Ray. Fahrenheit 451, Zerrin Kayalıoğlu, Korkut Kayalıoğlu (çev.) , İstanbul; İthaki Yayınları, 2013
- Campbell, Joseph. Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Sabri Gürses(çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2013

- Campbell, Joseph. Moyers, Bill, Mitolojinin Gücü, Zeynep Yaman(çev.), İstanbul, MediaCat Kitapları 2017
- Carpenter, Caroline. Açlık Oyunları Rehberi, Barış Sever(çev.), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2012
- Chion, Michel. Bir Senaryo Yazmak, Nedret Tanyolaç Öztokat(çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı,
- Cioran, E.M. Tarih ve Ütopya, Haldun Bayrı(çev.), İstanbul Metis Yayınları, 2015
- Collins, Suzanne. Açlık Oyunları, Sevinç Tezcan Yanar (çev.), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010
- Collins, Suzanne. Alaycı Kuş Sevinç Tezcan Yanar (çev.), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2010
- Çörekçioğlu, Hakan. Modernite ve Ütopya, İstanbul, Sentez Yayınları, 2015
- Culler, Jonathan. Yazın Kuramı, Hakan Gür(çev.), Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2007
- De Saussure, Ferdinand. Genel Dilbilim Dersleri, Berke Vardar(çev.), İstanbul, Multilingual Yayınları. 1998
- Debord, Guy. Gösteri Toplumu Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018
- Duran, Ragıp. Apoletli Medya, İstanbul, Belge Yayınları 2000, (Mahmut Tali Öngören Önsöz)
- Eco, Umberto. Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Kemal Atakay (çev.) İstanbul, Can Yayınları, 2018
- Egan, Kate. Açlık Oyunları Haraçları Tanıyalım, Sevinç S. Tezcan (çev.) , Pegasus Yayınları, İstanbul 2012
- Foucault, Michel. İktidarın Gözü, Işık Ergüden(çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012
- Freud, Sigmund. Uygarlığın Huzursuzluğu, Haluk Barışcan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2013

- Fromm, Eric. Rüyalar, Masallar, Mitoslar, Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten (çev.), İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1992
- Fromm, Eric. Sevme Sanatı, Yurdanur Salman (çev.), İstanbul, Payel Yayınları, 1995
- Goethe, Johann Wolfgang Von. Renk Öğretisi, İlknur Aka (çev.), İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2013
- Gordin, Michael D. , Tilley Helen, Prakash Gyan, Ütopya Distopya, , Esmâ Kartal, Cem Kayalığıl, Ayşegül Turan (çev.), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2017
- Günay, Umay. Elazığ Masalları, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi (1975)
- Haldun, İbn. Devlet Osman Arpaçukurun (çev.) İstanbul İlke Yayınları, 2017
- Hekimoğlu Yavuz, Muhsine. Masallar ve Eğitimsel İşlevleri, İstanbul, Yenigün Basın Yayınları, 2009
- Hobbes, Thomas. Leviathan, Semih Lim (çev.), İstanbul Yapı Kredi Yayınları 2018
- Huber, Emel. Dilbilime Giriş, İstanbul, Yabancıdil Yayınları, 2013
- Huxley, Aldous. Cesur Yeni Dünya, Ümit Tosun (çev.), İstanbul, İthaki Yayınları. 2013
- Jakopson, Roman. Sekiz Yazı, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.), İstanbul, Düzlem Yayınları, 1990
- Jung, Carl Gustav. Dört Arketip, Zehra Aksu Yılmaz (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2017
- Kaplan, Mehmet. Kültür ve Dil, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1993
- Kaplan, Neşe. Terek Ünal, Gülin. Bilimkurgu Sinemasını Okumak, İstanbul, Derin Yayınları, 2011
- Kumar, Krishan. Modern zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya, Ali Galip (çev.), İstanbul, Kalkedon Yayınları. 2006
- Lash, Kalle. Kültür Bozumu, Cem Pekman, Ahmet Ilgaz (çev.), İstanbul, Bağımsız Yayınları, 2004

- Lekesizalın, Ferma. Modern, Narsist ve Yaralı, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013
- Liberman, Judith Malika. Masallarla Yola Çık, Sibel Subaşı Hill (çev.), İstanbul, Hep Kitap 2017
- Machiavelli, Niccolo. Prens, Kemal Atakay(çev.), İstanbul, Can Yayınları, 2018
- Mannheim, Karl. İdeoloji ve Ütopya, Mehmet Okyayuz (çev.), Ankara, Nika Yayınları., 2016,
- Meriç, Cemil. Bir Dünyanın Eşiğinde, İstanbul, İletişim Yayınları. ,2017
- Mill, John Stuart. Hürriyet Üstüne, M. Osman Dostel (çev.) Ankara, Liberte Yayınları, 2012
- Mitchell, Margaret . Rüzgâr Gibi Geçti, Yeliz Üslü(çev.), İstanbul, Artemis Yayınları. 2016,
- Moran, Berna. Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018
- More, Thomas. Ütopya, Ayfer G. Cambier (çev.) İstanbul Dergah Yayınları, 2015,
- Moyn, Samuel. Son Ütopya, Tarihte İnsan Hakları, Firdevs Ev (çev.), Koç Üniversitesi Yayınları. 2017
- Nozick, Robert. Anarşi, Devlet ve Ütopya, Alişan Oktay (çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Ü. Yayınları, 2015
- Orwell, George. 1984, Celal Üster (çev.) İstanbul, Can Yayınları, 2018
- Oskay, Ünsal. Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım, İstanbul, İnkılap Yayınları ,2014
- Pamuk, Orhan. Yeni Hayat, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018,
- Postman, Neil. Televizyon, Öldüren Eğlence, Osman Akınhay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017
- Propp, Vladimir. Folklor Teori ve Tarih, Necdet Hasgöl, Tolga Tanyel(çev.), İstanbul Avesta Basım Yayın,1998

- Propp, Vladimir. Masalın Biçimbilimi, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017
- Ricoeur, Paul. Zaman ve Anlatı 3; Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimlenmesi, Mehmet Rifat (çev.), İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2016
- Sakaoğlu, Saim. Masal Araştırmaları, Ankara, Akçağ Yayınları 2016
- Schopenhauer, Arthur. Aşkın Metafiziği, Zeynep Özkurt(çev.), İstanbul, Alter Yayınları, 2009
- Sevinç; Akın. Ütopya: Hayali Ahali Projesi, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2004
- Sezer; Melek Özlem. Masallar ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul, Kor Yayınları, 2018
- Sönmez, Burhan. İstanbul İstanbul, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015
- Sutherland, John. Edebiyatın Kısa Tarihi, Tufan Göbekçin (çev.), İstanbul, Alfa Basım Yayınları, 2017
- Süreya, Cemal. Sevda Sözleri 73. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2018
- Şchedrin, Saltıkov. Büyüklere Masallar, Mazlum Beyhan (çev.) İstanbul, Sosyal Yayınları 1981
- Şengün, Jale. Lakin Bu Bir Masal, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 2016
- Şirin, Mustafa Ruhi. Masal Atlası. Ankara Kök Yayınları, 2007
- Tezel, Naki. Türk Masalları, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971
- Todorov, Tzvetan. Yazın Kuram, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.) İstanbul Yapı Kredi Yayınları ,2016
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. Anna Karenina, Ergin Altay (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, Usta, Sadık. Ütopya ve Masalbilim, İstanbul, Librum Yayınları, 2017
- Van der loo; Hans; Van reijen Willem. Modernleşmenin Paradoksları, Kadir Canatan (çev.) İstanbul, İnsan Yayınları, 2006

Vogler, Christopher. Yazarın Yolculuğu, İstanbul, Okuyanıs Yayınları, 2011

Yücel, Tahsin. Yapısalcılık, İstanbul, Can Yayınları, 2015

Yücel, Tahsin. Yazın ve Yaşam, İstanbul, Yol Yayınları, 1982

Zamyatin, Yevgeni. Biz, Fatma Arıkan, Serdar Arıkan (çev.), İstanbul, İthaki Yayınları,
2012



Sürekli yayınlar

Leguin, Ursula K. “Çocuk ve Gölge” ,Defter S:8 (1995) s.137



Diğer yayınlar

Arkadaşlığın bir üstü sevgililiğin bir altı, 2010, <https://eksisozluk.com/arkadasligin-bir-ustu-sevgililigin-bir-alti--2296603> (12 Ocak 2019)

Chaffin, Cean. (Producer), David Fincher (Director), Fight Club(Motion Picture), ABD, Art Linson Productions, Fox 2000 Pictures, Regency Enterprises, Taurus Films,1999

Chaplin, Charles. (Producer, Director), Modern Zamanlar (Motion Pictures) ABD, United Artists,1936

Claeys, Gregory “ Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell”, Gregory, Claeys. (Ed.) ”Cambridge Edebiyat Araştırmaları: Ütopya Edebiyatı” içinde, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017, ss 155-190

Çetin, Sinan. (Yapımcı-Yönetmen), Kâğıt, Türkiye, Plato Film , 2011

Çetin, Sinan. (Yapımcı-Yönetmen),Mutlu Ol Bu Bir Emirdir, Türkiye, Plato Film, 2008

Çok İyiye Oldu Çok Güzel İyi Oldu Tamam mı! 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=XR4DWbF3FFo> (2 Şubat 2019)

Fey, Tina; Carlock, Robert. (Producer), Shaperro, Tristam (Director), Unbreakable Kimmy Schmidt, Amsterdam, Netflix, 2015

Golin Steve, Bregman Anthony. (Producer) Gondry Michel (Director), Eternal Sunshine of the Spotless Mind (Motion Pictures), ABD, Focus Features Universal Pictures, 2004

Jacobs, Katie; Shore David. Attannasio Paul Attannasio (Producer) House M.D, ABD, Fox Broadcasting Company, 2004-2012

Jakopson, Nina. Kilik Jon (Producer), Ross, Gary. (Director), The Hunger Games 1 (Motion Picture), ABD, Lionsgate , 2012

Jakopson, Nina. Kilik Jon (Producer) Lawrence, Francis (Director) The Hunger Games: Catching Fire (Motion Picture) ABD, Lionsgate, 2013

- Jakopson, Nina. Kilik Jon.(Producer) Lawrence, Francis (Director) The Hunger Games: Mockingjay Part 1 (Motion Picture), ABD, Lionsgate , 2014
- Jakopson, Nina. Kilik Jon (Producer), Lawrence, Francis (Director) The Hunger Games Mockingjay Part 2(Motion Picture), ABD, Lionsgate , 2015
- Jakopson, Roman; Todorov, Tzvetan; “Roman Jakopson Yanıtıyor”, Enes Batur (Ed.) Modernizmin Serüveni içinde, İstanbul, Alkım Yayınları 2007
- Kaplanoglu; Semih. (Yapımcı-Yönetmen) Buğday, ABD, Almanya, Türkiye, Kaplan Film Production, 2017
- Pohl, Nicole “ More’dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma” Gregory, Claeys. (Ed.) Cambridge Edebiyat Araştırmaları: Ütopya Edebiyatı içinde, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017,ss 71-111
- Pommer, Eric. (Producer) Lang; Fritz (Director) Metropolis (Motion pictures), Almanya, UFA A.G 1927
- Soydan, Selim. (Yapımcı), Gören, Şerif. (Yönetmen), Evlidir Ne Yapsa Yeridir, Gülşah Film, Türkiye, 1978
- Tataryan, Nora. ”Çift düşün-çift görü: Orwell’in distopyası ve kavramsal sanat”, 2017,Agos.com, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/18646/cift Dusun-cift goru-orwellin-distopyasi-ve-kavramsal-sanat> (Er.Tarihi_13.04.2019)
- Vieira, Fatima “Ütopya Kavramı”, Gregory, Claeys. (Ed.) Cambridge Edebiyat Araştırmaları: Ütopya Edebiyatı içinde, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017,ss 3-35
- Zaim, Derviş, ”Ustalık Sınıfı”, “Dünden Bugüne Derviş Zaim Sineması” 27 Ocak 2019,BİSAV
- Zanuck, Richard, Grey Brad (Producer) Burton, Tim. (Director), Charlie and the Chocolate Factory (Motion Picture) ABD, Warner Bros, Village Roadshow Studios The Zanuck Company Plan B Entertainment, , 2005

